

Populy

könyv
könyvtár
könyvtáros

1993
június

Varga Ildikó (10 éves), Nagykanizsa, Batthyány Lajos Gimnázium.
Illusztráció Nagy László Pünkösdi hajnal c. verséhez.
Fődíjas, a vándorserleget nyerte

Az érdi költészet napi rajzpályázat díjnyertes rajzaiból.
Cikkünket lásd a 47. oldalon

Szabó Réka (13 éves), Bonyhád. Kányádi Sándor: Tavaszutó. V. helyezett

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1993. június

Tartalom

Királynői látogatás az Országos Széchényi Könyvtárban	3
<i>Könyvtárpolitika</i>	
Vigyázat! Összekeverik a fogalmakat. Beszélgetés Horváth Tiborral (Sóron L.)	4
Jörg Becker: Információk mindenki számára vagy tudás egy elit számára. Egy egyenlőtlen európai információpolitika körvonalai	9
Könyvtárpolitikai aporiák	16
Poprády Géza: Féléves a <i>Könyv, Könyvtár, Könyvtáros</i>	20
<i>Műhelykérdések</i>	
Arnóth Károly: Könyvtár a főúton	23
<i>Könyvtári élet</i>	
Beniczky Péterné: Barakkból barakkba	27
Sonnevend Péter: Feljegyzések a főváros nyilvános könyvtáráról (1992)	32
Monok Idikó: Könyvtári kulturális napok Jász-Nagykun-Szolnok megyében	39
Bodó Boglárka: Országos közművelődési konferencia Hódmezővásárhelyen	43
Mogyorósi Erika: Költészet napi pályázat, 1993.	47
Schiller Katalin: A beilleszkedés konfliktusai. Jelentés a végekről	48
<i>Könyv és Nevelés</i>	
Dán Krisztina: Iskolai könyvtáraink a 203/1986-os Fejlesztési Útmutató tükrében. Gondolatok 1993-ban	54
<i>Perszonália</i>	
Somkuti Gabriella: Kéki Béla 1907–1993	65
<i>Holmi</i>	68
Lapunk e számában Csonka Mária fotográfiáiból válogattunk	

From the contents

The visit of Queen Elizabeth II. in the National Széchényi Library (3);
On the clarity of library-political concepts. Conversation with the President
of the Association of Hungarian Librarians, *Tibor Horváth* (4);
Géza Poprády: The journal „Könyv, Könyvtár, Könyvtáros” is half year old (20);
Péter Sonnevend: On Budapest's public library (32).

Cikkeink szerzői

Arnóth Károly, az OSZK KMK munkatársa; *Jörg Becker*, a politikatudomány
egyetemi tanára; *Beniczky Péterné*, a Videoton Rádió- és Televíziógyár Könyv-
tárának volt vezetője; *Bodó Boglárka*, az Egri Megyei Könyvtár munkatársa;
Dán Krisztina, a Fővárosi Pedagógiai Intézet munkatársa; *Hegyí Tamás*, az
MKM Könyvtári osztály munkatársa; *Mogyorósi Erika*, az Érdi Városi Könyvtár
munkatársa; *Monok Ildikó*, a szolnoki Verseyhy Ferenc Megyei Könyvtár mun-
katársa; *Poprády Géza*, az OSZK mb. főigazgatója; *Schiller Katalin*, a Kiskőrösi
Szakmunkásképző Intézet könyvtáros-tanára; *Somkuti Gabriella*, az OSZK ny.
osztályvezetője; *Sonnevend Péter*, az OSZK főosztályvezetője; *Sóron László*, az
MKM Könyvtári osztály vezetője

Szerkesztőbizottság
Poprády Géza elnök,
Domsa Károlyné, Maurer Péter,
Sóron László, Tóthné Környei Márta

A szerkesztőség tagjai:
Bereczky László főszerkesztő,
Bajai Mária tervezőszerkesztő,
Vajda Kornél olvasószerkesztő

A szerkesztőség címe: 1134 Bp., Váci út 19. – Telefon: 131-2992/120

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és
Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi
Könyvtár

Felelős kiadó: *Maróti Istvánné*, a Könyvtárellátó Vállalat igazgatója

Készült az ETO-Print Nyomdaipari Kft.-ben

Felelős vezető: *Balogh Mihály* ügyvezető igazgató

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Közművelődési
és Kulturális mecenatúrájától és a Magyar Hitelbank „Táncsics Mihály” Alapítványától

Terjeszti a Könyvtárellátó Vállalat

Előfizetési díj 1 évre 1488, 1/2 évre 744 forint. Egy szám ára 124 forint

HU-ISSN 1216-6804

Királynői látogatás az Országos Széchényi Könyvtárban

Erzsébet angol királynő és férje, az Edinburgh-i herceg, magyarországi látogatásuk első napján, 1993. május 4-én, percnyi pontossággal kidolgozott program szerint, délután három óra tíz perckor az Országos Széchényi Könyvtárba látogattak. A magas vendégeket a könyvtár főbejáratánál *Poprády Géza* megbízott főigazgató és *Bátonyi Viola*, a kulturális és marketing iroda vezetője fogadta. A könyvtár munkatársainak tapsa közepette fölkísérték a vendégeket a Corvina kiállítóterembe, ahol a királynő tiszteletére rendezett kiállítást *Somogyi Pálné*, a különgyűjteményi főosztály vezetője és *Karsay Orsolya*, a kéziratár vezetője mutatta be a királyi párnak.

A kiállítás személyhez szól: II. Erzsébet uralkodói funkcióira és magyar családi kapcsolataira utal. Az *első rész* magyar királyok portréit vonultatja föl legszebb kódexeink és ősnymtatványaink lapjain. Az angol királyi pár megtekintette – többek közt – Szent István képmását a Képes Krónikában, Szent Lászlóét a Thuróczy-krónikában, Mátyás király, Beatrix királyné és Corvin János trónörökös megjelenítéseit hat corvinában. Régi metszettek Angliát, Oxfordot és a királynő által különösen kedvelt windsori kastélyt idézik. A magyar államiság írásos dokumentumai közül az Aranybulla és a másolatban mellé helyezett Magna Charta az angol és a magyar jogalkotás 13. századi párhuzamoságát mutatja.

A kiállítás *második része* II. Erzsébet magyar szépanyjára, Rhédey Claudiára emlékezik. A gyönyörű erdélyi grófnő Alexander Württemberg német herceg felesége lett, fiúk az angol királyi házba nősült. Rhédey Claudia unokája, Queen Mary, nagyanya volt II. Erzsébetnek. A fiatalon, lovas baleset folytán elhunyt Rhédey Claudia életének és halálának felvillantása mellett a Rhédeyek ma föllelhető írásos és tárgyi dokumentumai – köztük Rhédey Ferenc erdélyi fejedelem arcképes, a grófi címeres levél és egy régi női díszruha – a család történelmi és műpártoló tevékenységét illusztrálják.

Az *utolsó tárlók* azt követik nyomon, hogy az angol királyi család életének egyes eseményei és velük párhuzamosan Rhédey Claudia története hogyan jelenik meg a magyar sajtóban, egészen 1910-ig, amikor V. György hitveseként Rhédey Claudia unokája Anglia trónjára kerül. Külön tárló hívja fel a figyelmet a walesi herceg, a későbbi VII. Edward magyarországi népszerűségére.

A kiállítás megtekintése után a királynő és férje, valamint a kíséretükben lévő magyar és angol vendégek átmentek a könyvtár előadótermébe, ahol a brit nagykövetség rendezésében álló sajtófogadásra került sor. A körülbelül százhusz meghívott hazai és külföldi újságíró libasorban elhaladt a királynő előtt, aki mindenkivel kezet fogott. E ceremónia után félórás társalgás folyt, a királynő az újságírókkal beszélgetett. A fogadás, menetrend szerint pontosan négy óra-
kor ért véget, ekkor hagyta el a királyi pár az Országos Széchényi Könyvtárat. A királynő tiszteletére rendezett kiállítás, amely iránt rendkívül nagy volt az érdeklődés, május 16-ig volt megtekinthető a Széchényi Könyvtárban.

Vigyázat! Összekeverik a fogalmakat

Beszélgetés Horváth Tiborral

– *Úgy hírlík leutaztál Székesfehérvárra a Videoton könyvtárának ügyében. Így közvetlen tapasztalataid vannak egy „munkahelyi” könyvtár sorsáról. Persze, az eset joggal vált országsherte ismertté, hiszen minden privatizálásra kerülő gyár kulturális létesítményei hasonló problémák előtt állnak.*

– *Így igaz. Az a gyanúm azonban, hogy nem ismerjük fel igazán e gondok valódi természetét. A Videoton könyvtárának az volt a problémája – és ugyanez a helyzet fog kialakulni száz meg száz helyen –, hogy a Videoton gyár nem volt tulajdonosa ennek a könyvtárnak és nem volt a könyvtárosoknak sem munkáltatója. A tulajdonos és munkáltató a Vasas Szakszervezethez tartozó szakszervezeti bizottság volt. A szakszervezeti bizottság megszűnt, így a szegény könyvtárosok és a könyvtár feje fölül eltűnt a fenntartó. Fontos azonban, hogy csak az szb szűnt meg, maga a Vasas Szakszervezet él és virul. Egyszer csak azt vették észre, hogy a könyvtár a senki földjére került, jogilag nem is létezett. Mármost ennek a képtelen helyzetnek kialakulása egy hiba eredménye. A hibát az követte el, aki a privatizációs tárgyalásokon a kérdést nem vezette elő, így a könyvtárról a privatizációs szerződés sem tartalmaz kitételeket. Mivel eddig a könyvtár a szakszervezethez tartozott, annak kellett volna a könyvtár ügyét felvetni, aki a tárgyalásokon a munkavállalói oldalon vett részt. Az utóbbit – a felelősséget – csak én firtattam, többször is. Mindenki úgy tett, mintha nem hallotta volna.*

Az egész problémakört most már országosan is ezen a ponton kell megragadni. Ezért, még jóval leutazásom előtt egy levélváltás eredményeként úgy döntötünk *Vadász Jánossal* (a KKDSZ főtitkára), hogy az összes könyvtárfenntartó szakszervezetet és a privatizációs procedúrában érdekelt állami szervezetet megkeressük, hivatkozva a Videoton típusesetére, felszólítjuk őket arra, hogy legyen kötelező tárgyalási pont a magánkézbe jutó üzemhez, vagy régi/új szakszervezetéhez tartozó kulturális létesítmények sorsa. Nyilván eszükbe jutnak a sportlétesítmények is, de ebben mi nem vagyunk illetékesek. Ezt a napirendi pontot a tárgyaláson részt vevő szakszervezeti képviselő (vagy a munkavállalók képviselője) készítse elő. A privatizációs szerződés szintén tartalmazzon erről szóló pontokat.

– *Ismerősnek tűnik ez a gondolat. A Könyvtári és Informatikai Kamara közzétette állásfoglalását. Valami hasonlót mondtak ők is. Összebeszéltetek?*

– *Ha már felvetted, akkor mondom, hogy nem beszélünk össze. De az egész állásfoglalás kommentárt kívánna.*

– *Nem állítom le a magnót. Ha elvi tanulsága van a homlokráncolásodnak, elmondhatod, miért van a bögyödben?*

– *Az állásfoglalásnak több szövegváltozata látott napvilágot. Egyik változat azzal kezdődik, hogy a KIK a munkahelyi könyvtárakat a nemzeti vagyon részének tekinti. Itt már érzek egy kis ködösítést. Miért kell ugyanis a nemzet költői, de megfoghatatlan vagyonának tekinteni e könyvtárakat, amikor konk-*

rét, néven nevezhető tulajdonosok vannak, akik felelősségre is vonhatók. A nemzet nem. Példával élek: egy cipőpertli is a nemzeti vagyon része. De ha elszakad, nem a nemzetet kell akcióra mozgósítani, hanem a cipő tulajdonosa vegyen egy újat. De a baj nem is itt van. A baj ezzel az előbb emlegetett bekezdéssel van. Ha már átveszik az Egyesület-KKDSZ elképzelését (meg kell említenem: az illem azt kívánta volna, hogy hivatkoznak a forrásra), akkor azt korrektül kell megtenni. Mert félig veszik át, rosszul, módosítva, úgyhogy a mi határozott elképzelésünk akár ellenkező előjelűvé is változhat. Mi megmondtuk, hogy kinek a kötelességéről van szó, kinek a feladata a témát napirendre tüzetni. Az a fontos, hogy a felelősség személy szerint legyen megállapítható. A KIK megfogalmazásában ez sikkad el. Akárki felelőssé tehető, aki éppen arra jár.

– *Igaz, hogy a fogalmazásuk kissé „lebegtetős”. De nem vagy túl érzékeny? Valóban az van az állásfoglalásukban, amit állítasz?*

– Jó okom van feltételezni, hogy igazam van. Semmiképpen sem akarnak az egyértelmű, megfogható felelősséghez vagy felelősökhöz eljutni. Figyeld meg: hosszú ideje módszeresen keverik a tulajdoni, a fenntartói és felügyeleti jogokat. Mert ha egyszer pl. végigvezetnék a tulajdonosi kötelezettségeket, eljutnának azokhoz, akiket én cserben hagyóknak hívtam és hívok. Hogy ez nem blöff, arra idézném a XXVIII/1991. törvényt a szakszervezeti vagyonról. Ebben egy árva szó sincs a szakszervezeti könyvtárakról, mintha az nem lenne a szakszervezeti vagyon része! Úgy látszik, a Parlamentet és a szakszervezeteket a vagyonnak csak a szétsztható része érdekelte. Ha pedig a legérdekeltebbek, maguk a tulajdonosok, kíméletlenül megfélemedeznek a vagyon könyvtári részéről, akkor ez előbb-utóbb szemet szúr. Ezért harsány propaganda kampányt kell indítani, amelynek célja pótbűnbak keresése, akire a cserbenhagyás rákenhető. Ezt a cselt vette be a KIK. Úgy is mondhatnám, hogy az elterelő propagandára rendelt szakszervezeti lobbicsóválja a KIK-et.

– *De mit értesz azon, hogy módszeresen keverik az említett jogokat?*

– Hát nagyjából ugyanezekből a körökből származik az az óhaj, hogy az akadémiai könyvtárhálózatról a könyvtári törvény rendelkezze. Tudott dolog, hogy készül akadémiai törvény, sőt, előbb is fog megszületni, mint a könyvtári. Még szerencse, hogy az MTA elnökének nincs tudomása ezekről az ötletekről. Ha lenne, nagy botrányt csinálna. Márha komolyan venné. Ugyanilyen zavaros az is, hogy az iskolai könyvtárakról ne rendelkezze a közoktatási törvény! Ez egyszerűen szakmai és jogi abszurdum! Az akadémiai könyvtárak az Akadémiáé, az iskolai könyvtárak az iskoláé! Hol a csudába rendelkezzenek róluk, ha

nem a maguk helyén? Szakmai konszenzusról beszélnek ott, ahol főleg fenntartói jogok vannak.

– *Szép kis csokor a példákából. Te mivel magyarázod, hogy valóban van következetesség a hibákban, s hogy ennyire virulensek? De ismerve az eseteket és még egy csomó más, hozzátenném, hogy ez nem mind a KIK számlájára írható.*

– Dehogy. Elfelejtettem mondani, hogy valóban nem mind a rovására megy. De ugyanarról a csoportról van szó, akik hol ilyen, hol olyan mundérban jelennek meg, no és magánemberként is megnyilatkoznak. Számukra a KIK csak egyike a fórumoknak. De a mundér váltakozása is ugyanannak a megfoghatatlanságot lebegtető, zavarosságot gerjesztő magatartásnak a megnyilvánulása, mint az említett jogok összekutyulása, amelyben például fenntartói kötelemeket annak a nyakába varrnak, akire aktuálisan haragszanak, függetlenül attól, van-e köze a fenntartáshoz vagy sem. A kérdés első részét illetően magam sem tudom, hogyan alakult ki ez a gondolkodásbeli káosz. Kezdetben egyszerűen hozzá nem értésre gyanakodtam. De rádöbbenem később, hogy ekkora hozzá nem értés nem is létezik! Gondolom, itt a kontrollnélküliség párosult egy öngerjedő folyamattal. Úgy értem, hogy szakmánkban régóta nincs kritika, ezért, ha értelmetlen gondolataival jelentkezik is, senki nem kap visszajelzést. Rádadásul ebben az esetben még a munkahelyi ellenőrzés is hiányzott. Persze vannak, akik jóhiszeműen csak belekeveredtek ezekbe a zavaros ügyekbe. Vegyük úgy az egészet, hogy egy jelenségről van szó, nem szervezetekről vagy személyekről.

– *De azért vannak olyan testületek, amelyek rendszeresen felajánlják segítségüket a könyvtáraknak, bajaik elintézésében.*

– Viszont ez már nem szakmai, hanem etikai kérdés. Egy nemlétező hatáskört nem szabad felajánlani. A nemlétező akárminek is lehet ideig-óráig keletje. A szomorú az, hogy akad igazgató, aki hisz ebben. Az ilyen vezető saját alkalmatlanságáról állít ki bizonyítványt. Mert vagy gyáva ő maga fellépni a könyvtár érdekeiért, ezért maga helyett mozgósít másokat, méghozzá inkompetens személyeket, akkor ezért alkalmatlan. Vagy nincs tisztában ő sem hatáskörökkel és kötelezettségekkel, akkor meg azért. Persze lehet, hogy régi beidegződések működnek itt, a „központi elvtárs” mindenhatóságába vetett naív hit. Ahol pedig a döntés születik, azonnal az inkompetenciát veszik észre; így a bajok csak fokozódnak. Az is etikai kérdés, hogy a jelenlétet valahol – pl. egy értekezleten való részvételt – az ügyek érdemi elintézéseként találják.

– *Térjünk vissza az eredeti problémához. Vadász János is egy szakszervezet élén áll. Úgy látom, mégis azonos oldalon álltok. Igaz-e ez, másrészt hogyan ítéled meg a KKDSZ elképzeléseit ennek a gubancos kérdésnek megoldására?*

– Nem gubancos, hanem gubancolt kérdés! Ami Vadász János illeti, csak elismeréssel szólhatok erőfeszítéseiről. Elnyűhetetlen ember. Persze ez nem azt jelenti, hogy mindenben egyetértünk. A munkahelyi kulturális létesítmények helyzetének megoldására neki két elképzelése is van. Az egyikkel szemben fenntartásaim vannak, a másikat illetően pesszimista vagyok.

– *Hallhatnék erről részleteket?*

– Persze. Egyik elképzelése az, hogy az állami költségvetésből létrejön egy alap, s e könyvtárakat ebből kell fenntartani. Tudni kell, hogy most is működik állami segélyezési rendszer. Mindig elfelejtik megemlíteni. Amit eddig elmondtam, abból sejteni lehet, hogy álláspontom szerint a tulajdonos-fenntartónak kötelessége fenntartani. Ha az állam a fenntartó, akkor ezek mitől szakszervezeti könyvtárak? Terve ettől függetlenül sem tetszik. Először is, végre válasszuk szét az államot meg a szakszervezeteket. Nekem nem tetszenek az állam által kitarított szakszervezetek. S azon csodálkozom, még manapság is érvelnek azzal,

hogy eddig – értsd a diktatúra időszakát – az állam pénzeket adott a szakszervezeteknek, akkor adjon ma is. Csak felejtik, hogy az másik állam volt és más szakszervezet. Szóval ez szakmánkon kívül eső kérdés politikai felhangokkal, de nem tetszik egy Gáspár Sándort idéző modell. Másodszor: a megoldást ismét a költségvetés terhére képzelik el. Figyeld meg, mindenki mindenhol mindent a központi költségvetésből akar finanszírozni, a színházaktól a teke sportig, a hadseregtől az oktatásig. Meg kell fontolni, hogy a költségvetés mit bír el, hiszen vannak vitathatatlanul kötelező terhei. Ha valaki a költségvetést akarja újabb és újabb tételekkel terhelni, valóban adóemelést javasol és inflációnövekedést. Érthető? Mert a költségvetés két úton növelhető: újabb adókkal vagy a bankók fedezet nélküli nyomtatásával. Hát ezt sem akarhatjuk. Most Vadász János elképzelésétől elszakadva perbe szállnék azokkal a meggondolatlan nézetekkel, amelyek a központi költségvetést egy nagy pénzesköcsögnek tekintik, amelyből mindenki kedvére markolhat. Ráadásul a pénzzel el sem akarnak számolni.

– *Hogyhogy?*

– Hát erre találták ki a kuratóriumot. Vagy: egy kuratóriumot. Úgy akarják, hogy a költségvetés adjon pénzt, de másnak kelljen elszámolni, a kuratórium meg úgy áll össze, ahogy akarják. Nagyon átlátszó, együgyű trükk. Ezt ma már nem lehet elsűtni.

Visszatérve Vadász János koncepciójára, neki van egy másik javaslata, hiszen árnyaltan gondolkodva nem lehet eredményt várni egyelképzeléses megoldásokkal. Ez a javaslat pedig úgy szól, hogy ahhoz a bizonyos alaphoz szakszervezeti ingatlanok értékesítésével kell előteremteni a szükséges pénzt. Ez nagyon tiszta megoldás: szakszervezeti könyvtárak fenntartása szakszervezeti pénzből, a felhasználás ekkor egy igazi kuratórium – saját pénzről van szó – hatáskörébe kerülne. Nos, pesszimista vagyok. A Lehel piacon előbb fog szakáll nőni a banánon, mint ezen az úton pénzt teremteni elő.

– *Hogy az olvasók számára is érthető legyen: vannak vagyonnal rendelkező szakszervezetek, általában a régiek. E vagyon nem készpénzben, hanem más formában korporálódik, pl. ingatlanokban. A KKDSZ új szakszervezet, teljesen vagyontalan. Látom azonban, gondolkodásodban fontos szerep jut a tulajdonosoknak és fenntartóknak. A kettő nem ugyanaz?*

– Nem. A tulajdonosi kötelek legfontosabbja a fenntartás. Ám a fenntartás-

hoz más is hozzájárulhat. De ez nem kötelezettség. Más szóval: a tulajdonos kötelezően fenntartó is egyben, de a fenntartó nem feltétlenül tulajdonos. Fenntartást ért sérelem vagy mulasztás esetén a tulajdonost kell elővenni. Minden esetben, s ez alól nincs kivétel. A Videoton sem kivétel. Visszatérve a Videoton könyvtárának esetére, ott egyszerűen eltűnt a tulajdonlás. Ezt kell jogilag helyre tenni.

– *Más esetekben is be kell vonni a tulajdonost és fenntartót bizonyos döntések meghozatalába. De azt nem lehet, hogy a tulajdonos és fenntartó saját mulasztását hangos másokra mutogatással pótolja. Egyetértesz?*

– Olyan ez, mintha valaki vízbe fojtja társát, de lehangosabban ő tiltakozik, hogy a mentők későn érkeztek. Általánosabban kezelve a problémát, te tudod a legjobban, terveink szerint a kiemelkedő döntésekbe a fenntartókat is be kívánjuk vonni. Ha minden igaz, pl. könyvtárügyünk legnagyobb fejlesztését lehet várni egy világbanki hiteltől. (Ezzel kapcsolatban jelentek meg írások a lap márciusi számában. – *A szerk.*) Nos, az egyetemi könyvtárakra vonatkozó fejlesztés terveit nem az egyetemi könyvtárigazgatóknak kell jóváhagyniuk, hanem a rektori tanácsnak. A rektorok írják alá azt a szerződést, amelyben az egyetemi könyvtárak különféle módon vállalják részvételüket az országos ellátási rendszerben. Ugyanígy az országos szakkönyvtárak fenntartóinak kell hozzájárulnia ahhoz, hogy könyvtárunk része legyen ugyanennek az ellátási rendszernek. Ez teljesen világos. Egy egyetemi könyvtár saját szakállára nem vállalhat egyetemen kívüli feladatokat, az akadémiai Akadémián kívülit stb., csak a fenntartó hozzájárulásával vagy utasítására. Ezzel kapcsolatban is nagy zűrzavar van a fejekben.

– *Éppen ezt akartam mondani. Itt több fogalom előkerült, amelyet nem egészen tisztán használnak.*

– Hát persze. Itt van mindjárt az ellátó vagy ellátási rendszer. Ebben is teljes a káosz. Mindig azt (azokat) a könyvtár(aka)t mondják a rendszer részének, amelye(ke)t éppen védeni vélnek valami gonosztól. Ezzel sajnos ártanak, hiszen egyetlen szavunknak, kifejezésünknek sem lesz jelentése. Az országos ellátásban pl. a világ dokumentumterméséről van szó, ennek az ellátásba való szervezéséről. Nem szólok kommunikációról, technikáról, szervezésről. Hallottam olyat is, hogy a városi könyvtár tulajdonképpen felsőoktatási könyvtárnak tekinthető. Szóval teljesen mindegy lenne, hogy mit minek nevezünk és mi micsoda? Ugyanígy az „országos szakkönyvtár” titulusa körül keletkezett zavarok. Nem akarok prédikációt tartani arról, hogy a mi szakmánk nem annyira puha, hogy mindegy lehet a szavak használata. Érteni értem a lelki indítékokat: annak nevezni kedvencünket, aminek támogatására erőforrások nyílnak meg. Hátha nem veszik észre a cselt, mint Piroska, hogy a farkas nem a nagymama. Eddig azonban még mindig észrevették. Vigyázni kell, mert aki egyszer-kétszer a zavarosság benyomását kelti, azt véglegesen annak könyvelhetik el. Azt kellene megérteni, hogy minden könyvtár fejlesztésének záloga a meghatározó nagyobb könyvtárak előre sorolása. Egyszerre ugyanis nem lehet mindent fejleszteni, de nem is szabad. Szóval szakaszolásról van szó.

– *Jól elkalandoztunk. Igaz, csak egyetlen témát járunk körül, a fogalmak összekeverésének eseteit. Még egy kérdésre válaszolnod kell. Mi a megoldás szerinted a munkahelyi szakszervezeti könyvtárak esetében?*

– Kézenfekvően ered az eddigiekből. Tulajdonos-fenntartót kell találni számukra. Az üzemek, gyárok új tulajdonosait kell kérni, vállalják el a fenntartását. Az új fenntartó a privatizált vállalat lehet, hiszen a módosult körülmények miatt több szakszervezet is működhet egy helyen és sokan lehetnek szakszervezetben kívüliek is. De a szakszervezetek, pontosabban a munkavállalók képviselői

lője a privatizációs tárgyalásokon hihetetlen erős pozícióban van, hiszen akár a szerződés aláírásának feltételeként is szabhatja a könyvtár átvételét. Nem hiszem, hogy ezt fogja tenni, de elvileg ilyen helyzetben van. Mindenképpen ebben a stádiumban kell harcosnak lenni, nem utána. Így is akad majd olyan üzem, ahol a könyvtár nem talál gazdára. Ezeket szelektálva, költöztetve átvethetik az önkormányzatok, vagy mások. Nem szabad azonban irreális feltételeket szabni. Nem eladásról van szó, hanem átvételről. Abba is bele kell törődni, hogy még mindig marad könyvtár, amelyet fel kell számolni. Azt hiszem, ezek száma kevés lesz. Ha észnél vagyunk, elenyésző lehet. Emellett mégiscsak van állami segély is, pályázatokkal innen is várható támogatás.

– *Úgy érzem, ez az interjú többeket fog vitára készíteni. Vállalod?*

– Arra kérem őket, hogy először a fogalmakat tisztázzuk, jogokat és kötelezettségeket. Enélkül vitatkozni nem lehet.

Sóron L.

Információk mindenki számára vagy tudás egy elit számára

Egy egyenlőtlen európai információpolitika körvonalai

(Az „Információpolitika mint kultúrpolitika, kulturális és társadalompolitikai szempontok” című előadás a Könyvtárosi Nemzetközi Konferencián, Königs-winter, 1992. október 17–23.)

I. Az egyidejűség különidejűsége

Napjainkban mindenki tudja vagy legalábbis sejti, hogy az információ-feldolgozás és a technológia színvonala között szoros összefüggés áll fenn, az azonban, hogy mindkettő csak egy kulturális kontextusban értendő, egy német értelmiségi számára sokkal kevésbé tudatos, mint egy francia előtt. Nem csoda tehát, hogy *François Mitterand* utalva az összes világszerte működő TV-adónak csak két nagy képhírgyűnökségtől való függésére a következőket mondja: „Ma fennáll a veszélye annak, hogy az információk elosztását és feldolgozását nagy mértékben kis számú domináns ország uralja. Ez oda vezethet, hogy valamennyi más ország elveszti gondolkodási és döntési szabadságát”.

Ha tehát a nemzetközi információs kapcsolatokban egy hierarchizálódás és átrétegződés megy végbe a domináns országokban – ezek azok az országok, amelyek külföldre több információt exportálnak, mint amennyit onnan importálnak és így mérlegük pozitív – és periférikus országokban – ezek lényegében a fejlődő országok és Közép-Kelet-Európa országai, akkor ez a nemzetközi átrétegződés egy „információgazdag” és „információszegény” felosztásnak felel meg minden társadalmon belül. A társadalomtudományokban ebben az összefüggésben régóta ismert a következő tény: ha az információáram egy társadalmon belül nő, akkor a magasabb szocio-gazdasági státusú szociális rétegek a többlet-információk gyorsabb felhasználására hajlamosak, mint az alacsonyabb státusú rétegek. Ha a szociális mobilitás egy társadalmon belül kicsiny, akkor az infor-

mációk különböző felhasználási és elsajátítási folyamatai ahhoz vezetnek, hogy az információs szakadék vagy rés ezen szociális szegmensek között inkább nő mintsem csökken. Más szavakkal, az információs rés a politikai, gazdasági és tudományos elit és az alacsony helyzetű szociális rétegek között állandóan nő.

A fokozódó nemzetközi verseny odavezet, hogy az innovációs idők és ciklusok egyre gyorsabban és drasztikusabban lerövidülnek. Ez ugyanígy érvényes az információs termékekre és szolgáltatásokra. Ha az elektronikus adatfeldolgozás a korai 80-as években elérte az „utca emberét” a személyi számítógépek (PC-k) alakjában, úgy itt már sokkal komplexebb alkalmazási formák kerülnek előtérbe az információ-feldolgozásban: szakértői rendszerek a Computer-Integrated Manufacturing (CIM), egy just-in-time-termelés lehetőséggel stb. Itt már az „utca emberének” a felzárkózására gondolni sem lehet. Másrészt az informatizálódás a nyugati ipari társadalmakban megváltoztatta az információk arányát a szórakoztatáshoz képest az elektronikus tömegkommunikációs médiákban. Aki kábel-műholdas TV-k segítségével hozzájárul a TV-programok számának növeléséhez, az elősegíti a szórakoztató programok növelését és az információkínálat csökkentését.

Ha a TV-szektor és az erősen specializált elektronikus szakinformációs médiákat egy „információgazdag”-ba és „információszegény”-be való polarizálódás szemszögéből vizsgáljuk, akkor a társadalom informatizálódásában a következő konzekvenciák kézenfekvőek: kis országok és az alsó szociális rétegek növekvő mértékben válnak a tömegkommunikációs szórakoztató kínálatok passzív fogyasztóivá; a kisszámú domináns ország (USA, Japán és az EK magját alkotó országok), valamint a mindenkori nemzeti elit felemelkedik az aktív elektronikus információtermelők és -használók szintjére. „Infotainment” (szórakoztató tömegkommunikáció) sokaknak és információk kevésnek – tulajdonképpen ennek az előadásnak ezt a címet kellett volna adni.

A kelet- és közép-európai országokban 1989-ben végbement radikális politikai átalakulás után egyre gyakrabban hallani egy „két sebességű Európáról”. Én ezt a képet sok tekintetben megtévesztőnek tartom. Ha elsőként a gazdasági-műszaki-szociális különbségeket vizsgáljuk Albánia, Andalúzia, Apulia, Csehország, Magyarország, Baden-Württemberg, a Rajna-Majna-terület vagy London között akkor legalább három vagy négy sebességgel van dolgunk.

Ha másodikként a sebesség fogalmán gondolkodom, akkor az zavar engem, hogy nincsenek adatok a továbbító eszközök minőségéről, csak igen hézagos megállapításokat tesznek. Harmadszor, ha kritikusán gondolkodom, akkor arra a megállapításra jutok, hogy Európában csak egyetlen sebesség létezik a korszerű felé való fejlődésben, amit a domináns országok piaci dinamikájának sebessége diktál. A technikailag magasan és technikailag kevésbé fejlett országok közötti egyidejűség-különidejűséget szeretném a közép- és kelet-európai országok adatbázis és telekommunikációs szektorain bemutatni.

II. Adatbank és telekommunikáció Közép- és Kelet-Európában

A társadalom informatizálódása meghatározott technológiákat tételez fel. Az adatbankok, mint elektronikus tárolórendszerek működnek a szakinformáció területén, ezért kiemelkedő társadalmi funkciót teljesítenek; más médiákkal szemben a közvetlen használati érték előnyével rendelkeznek. Ilyen az átfogó információs kínálat valamennyi tudományterületen, az aktuális, gyors és országhatárokat átlépő rendelkezésre állás, a szelektív és egyidejűleg kombinálható hozzáférés, és végül az a lehetőség, hogy a kapott információkat adat-továbbfel-

dolgozással differenciálni lehet. Elektronikus tárolórendszereket csak akkor lehet optimálisan felhasználni, ha jól felszerelt telekommunikációs infrastruktúra áll rendelkezésre.

A korábbi KGST-országokban az elektronikus szakinformáció-csere kiépítése igen magas helyértéket kapott. Jelenleg az egykori KGST-országokban kereken 2700 adatbank létezik. Ezek 8%-a online – és 92%-a offline adatbázis.

A FÁK-ban 10 adatbankszolgáltató 120 adatbankot kínál online, a többi országban az online-piac a következőket mutatja: Magyarországon 15 „host” 87 adatbankot kínál; a 2 adatbázis szolgáltatónál 17 adatbázis kérdezhető le a Cseh és Szlovák Köztársaságban; Bulgáriában 2 adatbank érhető el online. Az összes online adatbank súlypontja a bibliográfiai terület. Ezzel szemben csak igen kevés online adatbank fedi a gazdasági információkat.

A nyugati adatbankok kelet-európai használata mindenkor nagyobb volt mintsem azt a nyilvánosság tudta. Ez a 80-as évek eleje óta kimutatható.

1. táblázat

Az eredeti dokumentumok félesége, fajtája és eredete két metallurgiai adatbank – az Összövetségi Tudományos-Tájékoztató Intézet VINITI (Moszkva) és a Compendex-Adatbank (New York) összehasonlításában:

	VINITI-kohászat	COMPENDEX-kohászat	
A dokumentum fajtája	Szakkönyv	53,7%	94,0%
	Konferenciaanyag	8,5%	2,0%
	Könyvek	7,0%	1,6%
	„Szürke” irodalom	3,0%	0,9%
	Szabványok	0,2%	0,1%
	Szabadalmak	27,2%	—
Nyelvek	Angol	36,0%	80,0%
	Orosz	37,0%	1,0%
	Japán	11,2%	5,2%
	Német	9,0%	5,5%
	Francia	2,1%	1,8%
A dokumentumok származása	1. Szovjetunió	1. USA	
	2. Japán	2. Nagy-Britannia	
	3. USA	3. NSZK	
	4. Nagy-Britannia	4. Japán	
	5. NSZK	5. Kínai Népköztársaság	

Online Information 88, Proceedings, 2. köt. Oxford 1989, 566–567. oldal.

Az 1. táblázat két profiljában hasonló fémkohászati (metallurgiai) moszkvai és new-yorki adatbank példáján bemutatja, hogy az orosz adatbankok nyugati ellenpárjukkal összehasonlítva mindenképpen versenyképesek. Egyes orosz adatbankok például a nyugaton kevésbé figyelembe vett japán szakirodalom feldolgozásában nagyobb teljesítményt nyújtanak. Több mint figyelemre méltó, hogy egy az USA kormánya által 1988-ban megrendelt jelentés megállapítja: „a

szovjetek az információvisszakereső rendszerek területén esetleg már felzárkóztak a Nyugathoz”.

Természetesen ez a pozitív értékelés nem homályosíthatja el az adatbanki szektor gyengéit (ide tartoznak mindenekelőtt a hiányzó számítógép-kapacitások, a nem kielégítő szoftver, a jó programok és a marketing hiánya, a nem megfelelő infrastruktúra és még inkább egy rendkívül hiányosan működő telekommunikáció).

A telekommunikáció helyzete a korábbi KGST-országokban sokszorosan rosszabb volt, mint az adatbankoké. Egy „történelmi vicc” a szovjet telekommunikáció történetében egyidejűleg mutatja annak erősségét és gyengéit. Egy műszakilag rendkívül elmaradott telefonrendszer alapján szovjet kutatók az 50-es években egy újszerű modellt terveztek meg a telefonátviteli helyek technikai optimalására. Míg ezt a rendszert a Szovjetunióban nem vezették be, addig amerikai szakemberek ugyanezzel a problémával foglalkoztak, és azt 5 évvel később oldották meg, mint szovjet kollégáik, ugyanakkor egyáltalán nem ismerték a vonatkozó szovjet szakirodalmat. A megvalósított technikai szint a telekommunikáció területén a korábbi KGST-országokban rendkívül alacsony.

A helyzet a következő volt:

1. A 100 lakosra eső fővonalak számának indexével a korábbi KGST-országok Törtökország vagy Argentína technikai szintjén vannak. Kétségtelen, létezik egy jelentős ingadozás Bulgária 24 csatlakozásától Lengyelország 10, vagy Kuba 3 csatlakozása között.

2. A magán-fővonalak részaránya országtól függően 60–74% között volt.

3. Egy magántelefon bekötésére várók száma az összes korábbi KGST-országokban milliós nagyságrendű, és ennek a következménye részben a 10–20 éves várakozás volt.

4. Az átviteltechnika kizárólag analóg volt.

5. Az átviteli berendezések igen nagy része 40 évnél öregebb volt és ennek megfelelően nagy volt a karbantartási és javítási ráfordítás.

6. A nemzetközi telefonbeszélgetések nagy részét kézzel kellett közvetíteni, amennyiben ezek egyáltalán lehetségesek voltak.

7. A szűk keresztmetszet a telex-szolgáltatásban nem volt sokkal kisebb, mint a telefonéban.

8. Az adathálózatok felépítése még gyermekcipőben járt.

A telekommunikáció ilyen alacsony technikai színvonalának okai a korábbi KGST-országokban rendkívül komplexek, úgy mint a háborús károk, Nyugat-Európa és az USA politikai okok miatti technológiai restriktív és a gyorsabb, biztosabb és nagyobb információ-áramok átvitelénél a gazdasági ösztönzők hiánya. Egy dolog biztos, hogy a telekommunikációs infrastruktúrák gyökeres és gyors korszerűsítése az új piacgazdaságok számára Közép- és Kelet-Európában szükséges. Ahhoz, hogy 2000-ben a 100 lakosra eső 40 fővonal szintjét elérjék, Bulgáriában évi 6%, Lengyelországban és Magyarországon évi 17% növekedési rátát kell elérni.

Hogyan fog fejlődni az adatbank- és a telekommunikációs szektor a korábbi KGST-országokban? Nagy valószínűséggel a következő irányzatokból lehet kiindulni.

1. Hasonlóan a mérnökök és tudósok brain-drain-jéhez a fejlődő országokból az ipari országokba, a közép- és kelet-európai tudomány és technika eszes emberei a gazdag Nyugatra fognak vándorolni.

2. táblázat

A közép- és kelet-európai országokból a gazdag ipari országokba irányuló „brain-drain” válogatott mennyiségi adatai

Ország	Mennyiségi adatok
Magyarország	Jelenleg a magyar mérnökök és tudósok 15%-a külföldön dolgozik.
Románia	1990-ben 150 000 román vándorolt ki. Ezek 4%-a értelmiségi volt.
Lengyelország	1981 és 1988 között 760 000 lengyel töltött két évnél hosszabb időt külföldön. Ezek közül 77 000 (10,1%) egyetemi végzettségű, 19 000 (2,5%) mérnök és 5700 (0,7%) orvos volt. 1980 és 1987 között 76 000 egyetemet végzett vándorolt ki Lengyelországból.
Szovjetunió	1987 és 1989 között 376 000 szovjet polgár vándorolt ki. Ezek 19%-a főiskolai végzettségű, további 25%-a szakmunkás volt. 1989-ben 70 000 kutató és mérnök vándorolt ki a Szovjetunióból. 1990-ben 184 000 szovjet zsidó vándorolt ki Izraelbe. Ezek 39%-a kutató és egyetemi végzettségű volt. Főleg mérnökök és építészek. A legutóbbi években 500–600 szovjet atomspecialista vándorolt Nyugat-Európába, az USA-ba, Izraelbe és Japánba. 1989-ben egyedül a moszkvai Tudományos Akadémia 250 tudóst veszített. A legutóbbi években a moszkvai Tudományos Akadémia Lebegyev Fizikai Intézete munkatársainak kerekén 20%-át veszítette el, akik nyugat-európai és USA-beli kutatóintézetekbe távoztak.

Ezek az országok tehát óriási ismeretállományt fognak elveszteni és műszaki színvonaluk gyengül.

2. 1989 előtt a korábbi KGST-országok és a nyugat-európai országok között nagy egyensúly-eltolódás mutatkozott minden információ-áram tekintetében. 1989 után a Kelet és a Nyugat közötti információáramlás óriási mértékben megnőtt, de a korábbi aránytalanság továbbra is megmaradt. Míg a korábbi KGST-országok egyre növekvő mértékben importálnak információ-áramot, addig Nyugat-Európa csak kevés érdeklődést mutat a fordított irányú import iránt. Egy példa: míg Magyarországon rövid idő alatt 120 000 példányban adták el *Brigitte Hamann* osztrák író nő Erzsébet királynő című könyvének magyar fordítását, addig délkelet-európai könyvekből Ausztriában évente átlag csak 1,5 könyvet fordítottak le. Ugyanakkor a kemény valutáért beszerezhető könyv- és információbehozatal a korábbi KGST-országokban drasztikusan csökkent.

3. A korábbi nagy nemzeti piacok szétaprózódása (Szovjetunió, Jugoszlávia, CszK) egymással kooperálni képtelen kis nemzeti piacokra, nagymértékben csökkent a gazdaságilag szükséges információtechnológiai infrastruktúrák felépítését. Ez érvényes mind az adatbank, mind a telekommunikációs szektorra.

4. A telekommunikációs szektor korszerűsítése a volt KGST-országokban

hazai tőke hiányában csak nyugati tőkével valósítható meg. Amint ezt a harmadik világ összehasonlítható korszerűsítési stratégiái mutatják, ez többnyire a külső adósságállomány növekedéséhez vezet és inkább a külső kapcsolódást erősíti, nem pedig a belső telekommunikációs piac egyenletes kiépítését szolgálja.

5. A nyugati telekommunikációs vállalatok a keleti piacokon csak az ottani „mazsolákért” versenyeznek. Ezzel a telekommunikációban egy szociálisan egyenlőtlen fejlődést segítenek elő.

6. Közép- és Kelet-Európa már bekövetkezett világgiazi nyitása, a telekommunikáció, az információtechnológiák és az adatbankok területén is olyan ipari és szolgáltató vállalatokat fog létrehozni, amelyek nem többek, mint nagy nyugati vállalatok meghosszabbított munkapadjai. Az elektronikai ipar 1989 előtti négy nagy és virágzó magyar vállalata közül kettő megszűnt, a másik kettő (Telefongyár és Műszertechnika) a Siemens és az Ericsson meghosszabbított munkapadjává vált.

Az egyidejűség különidejűsége, ez volt fejtegetéseim kiindulópontja, Európában csak egy sebességet fog ismerni. Ennek a sebességnek a motorja az USA–Japán–EK technológiai versenyhármasa. Közép- és Kelet-Európa országait engedik majd az európai vonatban együtt utazni, de biztosan csak az utolsó kocsikban. A társadalom informatizálását a régi KGST-országokban mind belsőleg, mind nyugat-európai viszonyításban egy egyre erősebb ellentét, ún. információgazdagság és információszegénység fogja jellemezni.

III. Diszfunkcionalitások az európai informatizálódásnál

A társadalom informatizálása együtt jár a tudás bővülésével. Ez a megállapítás legalább két hatalmas tévedésen alapul.

1. Az informatizálásnak semmi köze az ismeretek, a tudás bővítéséhez.

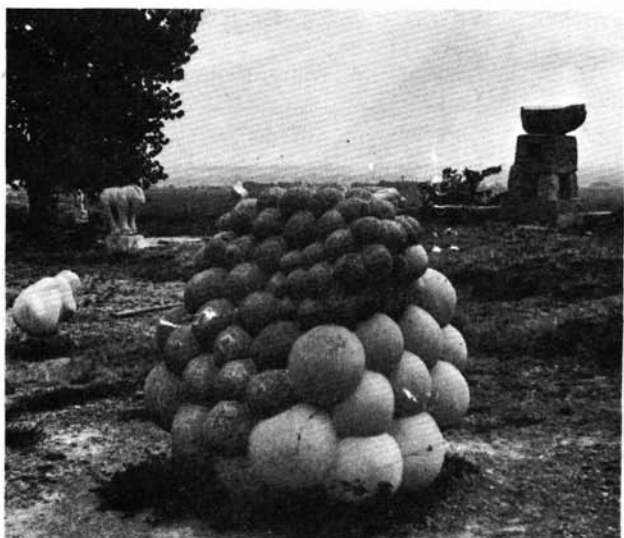
2. A társadalom informatizálása a kívánt korszerűsítési folyamatot csak akkor tudja véghezvinni, ha a technológiai reformok kulturális alapjai is megvannak.

Az, hogy milyen veszélyes az információ és a tudás egyenlővé tétele, nem utolsósorban a korábbi KGST-országok statisztikai információs rendszereire mutatható be.

Güttler egy kiterjedt kutatómunkája alapján például megállapítható, hogy az egykori NDK statisztikai információs rendszere igen hatékony és figyelemre méltóan jól szervezett volt, hogy olyan szoftvertechnikai megoldásokat találtak, amelyek a kiterjedt adatmennyiség gyors feldolgozását és rendelkezésre állását biztosították. „Az NDK állami statisztikájának tehát olyan információs rendszer állt rendelkezésére, amelynek feldolgozási gyorsasága és kapacitása tekintetében nem volt párja a nyugat-európai országokban.”

Güttler két okot talált arra, hogy miért nem működött mégsem ez a rendszer. Egyrészt ez a rendszer nem tudta figyelembe venni, hogy különleges (célorientált, szubjektív-relatív és kontext-szenzitív) tulajdonságú információkról van szó, másrészt kiszámolta, hogy a korábbi NDK statisztikai rendszerében elkészített havi „Beszámoló” kereken 45 Mio bit döntésreleváns információt tartalmaztak. Ez kereken 2604 24 órás munkaidejű munkanapnak felel meg naponta. Más szavakkal: „A statisztikai információs rendszer alapján nyert, a tervezés és a vezetés számára szükséges, releváns információk mennyisége túl nagy volt ahhoz, hogy azokat központilag ki lehetett volna értékelni és megfelelően átalakítani”.

Egy kissé túlzóan azt lehet mondani, hogy a korábbi NDK saját információs

mennyiségébe fulladt bele. Egy ilyen folyamat persze csak azt lepi meg, aki az információt a tudással azonos szintre helyezi és nem akarja belátni, hogy az információszegénységnek semmiképpen nem kell döntés- és cselekvőképtelenséghez vezetni. Másrészt, hogy az információ gazdagsága sem vezet automatikusan a bizonytalanságok minimalizálásához.

Ki kell tartanunk amellett, hogy a tudás nemcsak ismereteken, hanem tapasztalatokon, gondolkodáson, szokáson és gyakorlaton alapszik.

A domináns országok, mint az USA, biztosan „információban gazdagok”, de hogy „tudásban gazdagok” is, ez egy teljesen más kérdés.

Ezzel szemben tudásban gazdagok éppen kis országok polgárai lehetnek, mert ezek tudása hosszú idő óta át van itatva a hiányról, a szegénységről, a fájdalomról és az elnyomásról szerzett tapasztalatokkal. Ez a tudás mély, tartós és kitörölhetetlen.

Ha elfogadjuk az általam tett különbségtételt az információ és a tudás között, akkor ebből az következik, hogy egyetlenegy ország számára sem ésszerű információs rendszereit mennyiségileg növelni, de minőségileg meg kell azokat javítani.

Második ellenérvem úgy szól, hogy kulturális gyökerek nélkül az informatizálási stratégiák nem működhetnek. Élesebben fogalmazva: számos okból az informatizálás ma mindig internacionalizálást is jelent, és ez a folyamat mindig a kulturák világméretű homogenizálásához vezet, amint azt a bevezetőben *François Mitterand*-tól idéztem. Így pontosan ez a folyamat a kívülről okozott nemzetközi informatizálás korábbi KGST-országok belső kulturális eróziójához vezet.

A színházak, a kiadók, a zeneművészet, a filmkultúra, a cirkuszok és a könyvtárak, tehát a hivatalos kultúra összeomlása és a „Dallas”, a legolcsóbb pornográfia, a rossz, közönséges irodalom egyidejű bevonulása Közép- és Kelet-Európa országaiba ijesztő méreteket öltött. Példaképp utalok itt 50 000 tonna vadonatúj könyv bezúzására a régi NDK-kiadók állományából (köztük *Heinrich Mann*, *Arnold Zweig* stb. művei), amelyek szászországi szeméthyányókra kerültek. Vagy arra, hogy az ikoncsempészet a korábbi SZU-ból nyugatra 13 millió

USA dollár veszteség az orosz nemzetnek. Érthető, ha *Vaclav Havel* a következőket írja: „A szabadság visszatérése egy társadalomba, amelyben minden erkölcsi mértéket teljesen feloldottak, valószínűleg elkerülhetetlenül az összes lehetséges rossz emberi tulajdonságok robbanásához vezetett. Még ha ez nyilván elkerülhetetlen és ezért várható volt, mérete azonban aránytalanul nagyobb, mint azt bármelyikünk elképzelte volna.”

A kultúrát nem lehet felülről elrendelni, mindenkor alulról épül fel. Lényegét tekintve a kultúra mindenkor helyi és regionális. A kultúra messzemenően nem az, amit a bürokraták határoznak meg.

Jörg Becker

Könyvtárpolitikai aporiák

Amint arról a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* februári számában *Bátonyi Viola* hírt adott, 1992. október 17–21. között nagyszabású nemzetközi tanácskozássra került sor Bonn közelében. „Lerombolja-e a népek, nemzetek, etnikai csoportok kulturális hagyományait, nemzeti értékeit az információk szabad áramlása és az információs hálózatok globálissá válása? Esetleg éppen ellenkezőleg, a kultúra sorvadását idézi elő Kelet-Európában az információ hiánya, a hozzáférés nehézsége” – ilyen és hasonló kérdésekről folyt a diszkusszió. Az egyik legjelentősebb előadást, *Jörg Becker*ét teljes terjedelmében fent közöltük, a már említett februári számban megolvasható az Új Európáért Nemzetközi Konferencia záróközleménye is (*Információpolitika mint kultúrpolitika*).

Ezúttal a számos egyéb előadás, referátum, hozzászólás némelyikének gondolatmenetét, illetve fontos megállapítását vennénk szemügyre. Nem elszakadva természetesen a konferencia címe által is sugallt közelítésmódtól, éppen mivel e kérdések legtöbbször fölötte nehezen megválaszolhatónak, inkább csak körüljárhatónak, finomításra szorulónak, újrafogalmazandónak stb. tűnt (vagyis a szó filozófiai értelmében tulajdonképpen aporiá-

nak), ezeket a könyvtárpolitikai aporiákat emelnénk ki.

Előjáróban is nyomtatékosan le kell szögezünk, hogy mély bölcsesség nyilvánult meg a záróközlemény azon megállapításaiban, melyek szerint: „Az információs intézmények és a könyvtárak számára óriási lehetőségek kínálkoznak, de vannak kockázatok is”, illetve „Az információs szolgáltatás mennyiségét és minőségét, a kreativitást és a kulturális tradíciókat a piacgazdaság versenyformái veszélyeztetik”, valamint, hogy „Késlekedik és akadályokba ütközik a közép- és kelet-európai országok gazdasági alapjainak regenerálódása, saját kulturális és információs bázisaik újraledése”.

Hogy mennyire bizonytalan terepen mozgunk valamennyien, hogy mennyire valóban aporiákról van szó, azt leghatározottabban *Hubert Grabitz* (Brémai Egyetem) fogalmazta meg: „Mindannyian ismerjük a jelet: a delphoi jósa papnője igen pontos kérdéseket kap az iránt, mit tegyenek a görög törzsek, hogy megvédjék magukat a támadó perzsák ellen. A papnő bemegy a barlangba, a gőzök közé és szótöredékeket nyilatkoztat ki. Ezeket a »szófecniket« értelmezik azután a papok, és fogalmazzák kétértelmű válaszá: »Fából

készült falak mentik meg Görögországot». Ezt a választ kell a politikusoknak konkrét cselekedetté formálni. Hajóhadat építenek és fából készült fállal veszik körül Athént”. Amint a szerző megjegyzi, az információátadás a politikai „térben” mindmáig nem változott, nem is változhat meg. Ennek – szerinte – legfőbb oka az, hogy az információk szinte soha nem semlegesek. Nem az sem forrásuk, kibocsátójuk, és nem az a talaj sem, ahová hullanak. Az információkat mindig és mindenütt, nemcsak Delfhoiban, „gőz” veszi körül. Nem lesz ez másként akkor sem, ha Maastricht életbe lép. Nem is lehet, hiszen: „Az adatok csak akkor válnak információkká, ha közlik őket. Vagyis mindig egy meghatározott kommunikációs »ruhában« jelennek meg. Az információk csak kontextuálisan létezhetnek.”

Az információkkal való foglalkozásnak, kiváltképp az információs, és így a könyvtári-könyvtárügyi politikának is az tehát az első és legfőbb dolga, hogy a lehető legalacsonyabb

szinten tartsa a mindig lehetséges, elkerülhetetlen manipulatív hatásokat. Ezért az információkat mindig többféle perspektívából kell szemügyre venni, át kell helyezni más és más kontextusokba, különböző szituációkban kell megkísérelni továbbadni, el kell juttatni őket egészen különböző alapállású, felfogású csoportokhoz.

Ez lényegében azt jelenti, hogy az információkat minél szélesebb körben kell teríteni, minél szélesebb körben kell fogadókészséget kialakítani. Különösen arra kell ügyelni, hogy működjenek (illetve alakuljanak ki minél nagyobb számban) informális, a hivatali-szervezeti horizontoktól és vertikumoktól *független* információfelvívó, információtovábbító helyek és formák. (Ezek nem maguk a könyvtárak, de kialakításukért legtöbbet a könyvtárak tehetnének.)

Sokkal kevésbé látványosan, de lényegében hasonlóan vélekedett *Tülin Saglamtung* (Ankara) is. Szerinte minden ország információpolitikáját a kultúrpolitikája határozza meg. Ez nem föltétlenül pozitívum. A politikának, így a kultúrpolitikának is megvannak ugyanis a maga sajátos szempontjai. (A manipuláció szót nem használja a szerző, de meglehetősen pontossággal körülírja.) A cél az lenne, hogy az információk áramlása, az információk hálózata határozza meg, többek közt, az egyes államok kultúrpolitikáját is. Az információs hálóik szövessenek olyan szorosra, olyannyira mindent befogóvá, hogy ne maradjon, ne maradhasson tér manipulációra, a politikai szempontok egyeduralmukodóvá tételére. A fő „aporia” az, hogy az információk hálójának kialakítása sokszorosán dependens. A cél az lenne, hogy ne egyes csoportok, érdekcsoportok határozzák, határozhassák meg, milyen információkhoz juthatunk hozzá, az információs forrásokhoz való hozzáfutás azonban nemcsak pénztől függ (bár maga a pénz, az anyagiak biztosítása is érdekcsoportoktól függ), hanem politi-

kai, gazdasági, társadalmi, párt stb. irányzatoktól, érdekérvényesítő csoportoktól. Az információs intézmények közül a könyvtár az, amely – persze nem könnyen – még a leginkább kivonhatja magát a nyomásgyakorlók presszurája alól. A könyvtár, legalábbis bizonyos könyvtárak, megtehetik, hogy nem a szűkebb-tágabb érdekkörök igényeit kielégítendő szereznek bc és továbbítanak információkat, továbbítanak és tárolnak „üzeneteket”.

Látszólag optimisták, legalábbis a könyvtárak lehetőségeit tekintve optimisták ezek a fentebb ismertetett szerzők és nézetek. Azonban némiképp másként látja a dolgokat nemcsak sok könyvtáros, de pl. a könyvszakma nem egy jeles képviselője is. C. Preuss-Neudorf (VUB Szakkönyvkiadó, Köln) arról számolt be, hogy a könyvkiadásnak „imperialistának” kell lennie (a szót nem használta ugyan, de állandóan terjeszkedésről, hódításról, új és újabb területek megszerzéséről beszélt), ehhez pedig legjobb szövetségesei a könyvtárak lehetnének, kellene hogy legyenek. Csaknem a fentiekkel ellentétes képbontakozik ki az ő előadásából. A könyveket el kell adni, a könyvek iránti igényt tehát fel kell kelteni, a könyveket olyanokra is rá kell tukmálni (persze ezt a szót sem használta), akik eddig megvoltak nélküle, akik nem vonzódnak iránta. Nem az igények kielégítéséről van tehát elsősorban szó, hanem igények generálásáról, kínálati piacról. Egy ilyen megközelítésmódnál, kivált ha az őszinte, márpedig C. Preuss-Neudorf úré valóban az, óhatatlanul felmerül a következő aporia: „Témánk az információ, a kultúra szövegkörnyezetében, az erőter pedig a piac. Mindenki piaczgazdaságról beszél, és ennek megfelelően beszélünk információs piacról is, véleménypiacról is... Vajon melyik véleménynek van nagyobb esélye a győzelemre: az erősebbnek vagy a jobbnak?” Aporiáról van szó, tehát

az előadó sem válaszolja meg kérdését. Mindenesetre azért visz sokkal közelebb átértéséhez, mert az eddigiekétől ellenkező aspektusból veszi szemügyre a problémákat. Az ő szemében nem az a könyvtárak „haszna” vagy előnye, hogy oldják, megforgatják, manipulációmentessé teszik az egyébként merev, érdekeket képviselő, manipulatív információkat, hanem hogy komoly tényezői annak a piacnak, amelyen eldől, hogy kinek az áruját veszik meg. Az erők szabad játéka a cél, a könyvtár pedig kétségkívül erő, részt vesz hát a játékban, és annak eredménye tőle is függ. A kívánatos az, hogy ne lépjenek fel zavaró momentumok, például, hogy az állam ne pénzelje „túl” a könyvtárakat, mivel akkor azok – mint szerinte ez a nyugati közönyvtárakban jól látható – az ő uszályába kerülnek, ez pedig éppúgy kerülendő, mint a pártok, érdekcsoportok nyomása alá jutni. Ez a lényegében neoliberais szemléletű expozíció is nagy szerepet szán a könyvtáraknak, ám egészen más típusú feladatokat. (És sajnos azt sem mondja meg, hogyan válhat a könyvtár egyre erősebbé, egyre inkább nyertessé az erők szabad játéka közepette.)

A könyvtárak problémáit mint a kommunális kultúrpolitika részeit vette igen alaposan szemügyre Werner Allweiss (Konstanz). Egy ilyen mikrovizsgálat természetesen egészen más aporiákat vet fel, mint az egyetemesebb, nagy perspektívájú rátekinetések. Mindenekelőtt a következő elmentmondást tartja Allweiss fontosnak: a kommunális kultúrpolitika értékpreferenciái jól láthatóan megváltoztak az utóbbi időkben. Régen a kommunális kultúrmunkának elsősorban az önkormányzatok klasszikus kultúrintézményeire kellett koncentrálnia. A színházra, a zenekarra, a városi könyvtárra, az iskolára, valamint, ebből is érthető módon, e munkát hivatásos kultúrhivatalnokokra kellett bízni. Újabbán a nyitott kul-

túrmunka a jelszó és a törekvés. Ezen azt kell érteni, hogy nem a klasszikus intézmények a fontosak, hanem azok, amelyeknek semmi közük a kommunális tervekhez, törekvésekhez, institúciókhoz. Szabad zenei és színházi csoportokról, szociokulturális tevékenységekről, kommunikációs központokról, kiscsoportokról, folk-, és jazz-rockcsoportokról stb. van szó. Az ő támogatásuk esik egyre inkább a „főcsapás” irányába. Ennek az alternatív kultúrának legfőbb előnye a régebbi, részint kommersz szórakoztató- és szabadidő-eltöltő, illetőleg hagyományos „reprezentáció” kultúrával szemben, hogy nem merev és megcsökött, hanem élő és fejlődőképes, hogy nem „hivatalos”, illetve „üzemi”, hanem szabad és spontán. Az aporia, mármint a könyvtár szempontjából az, hogy e megközelítés szerint a könyvtár mindenképp a régihez tartozik, a hivataloshoz, reprezentatívhoz, üzemihez, merevhez, megcsököthöz. Adva lévén a kultúrára fordítható összegek nagysága, a teljes spektrumon belül a könyvtár szükségképpen és örvendetes módon

hátrébb sorolódik. Legjobb esetben a tradicionális magaskultúra zárványává válik. A szerző láthatólag teljesen nyitott kultúra-párti, helyesli és igenli a fejleményeket. Mit tegyen azonban a könyvtáros? Többféle választása van. Válhat (és sokak szerint válnia is kell) a nyitott kultúra terepnumává, dajkájává, fölnevelőjévé. De válhat e nyitott kultúra informális intézményeinek formális és hivatalos háttérintézményévé is. A hivatalos városi zenekarnak konkurenciát jelent (és jó hogy jelent) az öntevékeny, nemhivatalos zenekar, csoport. A könyvtárnak nincs (vagy csak nem elég láthatóan van) pendant-ja a nyitott kultúra világában. Nem konkurenciája támad (legfeljebb csak a közpénzekért folyó versenyben), hanem újabb tevékenységi terepe. Ezt a terepet meghódítva, ennek igényeit kiszolgálva, vagy kivált azok elébe menve, a könyvtár – közvetve – részesülhet azokból a pénzekből, amelyeket – látszólag – elvettek tőle és másoknak adták.

Van tehát az újonnan támadt elmentmondásoknak, ha nem is megoldása, de kezelési lehetősége. A könyvtár erejét (tán, mint a katolikus egyházét) az bizonyíthatná, nyomatékosíthatná, ha minden kihívásra, így a szabad, nyitott kultúra és ennek kommunális anyagi támogatottságának kihívására is rugalmasan válaszol.

Egy másik kihívásról szólt *Andrzej Karol Pietrzak* a konferencián. Ő az elektronikus eszközök (online katalógusok, adatbankok, elektronikus folyóiratok stb.) térhódításáról beszélt, arról, hogy újabb analfabetizmus van keletkezőben, elsősorban az idősebbek körében. Aki valaha megtanult írni-olvasni, eligazodni a nyomtatott dokumentumok világában, az minden számára, vagy egyáltalán fontos információhoz hozzájutott, hozzájuthatott. Nem ez a helyzet ma. Ez az aporia nem annyira a könyvtáráké, a könyvtárügyé, hanem a könyvtárhasználóké, a valahai olvasóké, akik funkció-

nális analfabétákká válnak, ha nem hajlandók, vagy nem képesek megtanulni az elektronikai berendezések, médiumok, információhordozók „olvasását”, kezelését. Ma már az ilyen ember korántsem férhet hozzá minden számára fontos információhoz, az információk lehető teljességéhez pedig semmiképp. Szívesen ringatják magukat szakemberek, könyvtárosok abba a tévhitbe, hogy az ilyen emberek száma az idők során egyre fogy, hogy a fiatalok szinte a számítógéppel születnek, az idősek pedig könnyen és gyorsan elsajátíthatják a valóban nem éppen boszorkányos fogásokat, információszerzési műveleteket. Nem igaz ez, a szerző szerint, sem a fiatalokra, sem az idősebbekre. A megoldás pedig egyelőre láthatatlan, hiszen az elektronizáció üteme éppen nem lassul, azt az akadályt pedig amelyet a könyvtárak – vi-

szonylag – olyan jól és gyorsan vettek, az olvasók sokkal keservebben küzdi le. Egyre közelebb kerülünk ahhoz, hogy a csak olvasni tudók ugyanolyan hátrányos, kisebbségi helyzetbe kerülnek, mint mondjuk a csökkentlátók. Az a kulturális szakadék, amelyről a záróközlemény oly tragikus felhanggal szól, úgy látszik nem csak a fejlett és fejletlen régiók, nem csak „anyanemzetek” és kisebbségek között alakulhat ki, megjelenhet egészen váratlan és furcsa nyomvonalak mentén is.

Ilyen és hasonló aporiákról esett szó Bonn mellett, az Új Európáért Nemzetközi Konferencia résztvevői körében. Már Arisztotelész úgy vélte, hogy az aporiákat megoldani lehetetlen, számbavenni viszont föltétlenül szükséges. Ez a konferencia ilyen szempontból derekas munkát végzett.

Féléves a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros

Zircz Péternek és Simon Zoltánnak

Az 1992/3-as számmal anyagi nehézségek miatt szép csendben kimúlt a hazai könyvtáros szakma legnépszerűbb folyóirata, a *Könyvtáros*. Hiánya nem hagyta nyugodni a Magyar Könyvtárosok Egyesületét, a Könyvtári és Informatikai Kamarát, az Országos Széchényi Könyvtárat, az Országos Pedagógiai Könyvtárat és Múzeumot, valamint a Művelődési és Közoktatási Minisztériumot – elsősorban és mindenekelött annak Könyvtári osztályát – és 1992 decemberében megjelentették a *Könyvtáros* utódjának szánt *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* első – mutatvány – számát.

A szerkesztő bizottság az öt alapító laptulajdonos – közreadó – képviselőjéből áll, elnökét rotációs alapon 1 évre maguk közül választották, első-

ként e sorok íróját. A háromtagú profi szerkesztőséget átvettük a *Könyvtárostól*. A kiadó szerepét a Könyvtárellátó Vállalat vállalta el, ő a lap kizárólagos terjesztője is.

Ez a féléves lap rövid adminisztratív története. Az első számban kértük olvasóinkat: mondják el véleményüket az újszülöttről. Többen elmondták, de írásba foglalásával csak ketten tiszteltek meg bennünket: *Zircz Péter* és – a Könyvtári és Informatikai Kamara nevében – *Simon Zoltán*. Ezért ajánlom nekik e pár sort.

Nem válaszolni szeretnék nekik, hanem a gyakran nagyon is hasonló véleményüket figyelembe véve megkísérlem újra fogalmazni a lap indításával kapcsolatos elképzeléseinket. Az eljárást ahhoz lehetne hasonlítani,

mint amikor egy lakótelep tervezője a házak közötti nagy területet befűvesíti, utak nélkül, és egy fél év után építteti ki az utakat azokon a nyomvonalakon, amelyeket az emberek kitapostak. A hasonlat persze túl szép. Egyrészt, mert a gyepesítés sem a legtökéletesebb, másrészt mi, az útépítők amatőrök vagyunk. Természetesen nekünk is voltak elképzeléseink, hogy merre kéne az utakat építeni; ezek részben beváltak, részben azonban teljesen új ösvényeket tapostak ki. Tény viszont, hogy az emberek járnak akarnak, erre utal a több, mint 2000-es példányszám. Ez felelősséggel tölt el bennünket és ezt növeli az is, hogy az „útépítéshez” pénzt kaptunk: a Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól 3 millió és az MKM Közművelődési és Kulturális mecenaturájától 1993-ra 1 millió forintot.

*

A lapszerkesztők klasszikusai szerint a lapcsinálóknak három kérdést

kell a maguk számára tisztázni: kinek? mit? hogyan?

Kinek szánjuk a lapot? A könyvtárosoknak: a közművelődési-, szak- és tudományos könyvtárakban dolgozóknak egyaránt, a falusi könyvtárosoktól az egyetemi könyvtárosokig keresztül a nemzeti könyvtár munkatársaiig mindenkinek. A könyvtáros elnevezésbe beleértjük az információs szakembereket is, bár a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* nem informatikai szakfolyóirat. Tudjuk, hogy van a szakmának országos történeti, elméleti, műszaki, híradó jellegű lapja. De az ezeket az első nekifutásra messze túlszárnyaló példányszám azt mutatja, hogy szükség van egy színvonalas, átfogó, az egész szakmának szóló folyóiraatra.

Ha feltételezzük, hogy ez az igény igaz, akkor ez eléggé meghatározza a *mit* kérdését is: óvatosan fogalmazva is azt mondhatnánk, hogy sok mindennel kell foglalkoznia a lapnak azok közül a kérdések közül, amelyek a könyvtáros társadalmat érdeklik.

A három legfontosabb rovatnak mégis a *Könyvtárpolitika*, a *Könyvtári élet* és a *Műhelykérdések* rovatát tekintjük. Ezek a rovatcímek önmagukért beszélnek, a feladatunk az, hogy a legaktuálisabb problémák adják e rovatok cikkeit.

Az *Extra Hungariam* rovatban külföldi vagy külföldről szóló írásokat közlünk; egyrészt a szomszédos országok magyar vonatkozású anyagait, másrészt közérdeklődésre számító tanulmányokat, híradásokat, eseteket.

Van egy látens *Fórum* rovat. Ez olyan „olvasóink írják” rovat lenne, amelyben rövidebb, nem feltétlenül a szerkesztő bizottság álláspontját (is) képviselő írások jelennének meg, amelyek nem kerülnek valamilyen egyéb rovatba. A megfelelő színvonal és hangnem azonban alapkövetelmény. Szeretnénk, ha ez a rovat a látens állapotból élővé, elevenné, láthatóvá válna. Ez nem rajtunk múlik elsősorban. A *kiállítások, konferenci-*

ák, pályázatok rovatban a konferencia-hírek, beszámolók szerepelnek, ha konferencia-előadást teljes terjedelmében közlünk, azt igyekszünk a megfelelő rovatba tenni.

A legtöbb gondunk eddig a lap címének első szavával, a könyvvel adódott. Ha a szó szerepel a lap címében, nyilván tükröződnie kéne a tartalomban is. De hogyan?

A *Könyvmustra* a kiadó Könyvtárellátó Vállalat rovata: megállapodásunk szerint itt azt közöljük, amit ők kívánnak. A következő számokban kísérletezünk olyan írói, költői, szerkesztői interjúkkal, véleményekkel, ajánlásokkal, elemzésekkel, amelyek nem recenziók, könyvismertetések, hanem több szellemi munióció adnak a könyvtárosoknak, mint egy-egy konkrét műhöz kötődő írás.

A rovatok témája átvezet a *hogyan* kérdéshez is.

Be kell vallani: eleinte nem nagyon akartunk rovatokban gondolkodni, azt hívnék, hogy ezek túlságosan formai-formális kötöttséget jelentenek. Hamar rá kellett azonban jönni – némi külső segítséggel –, hogy nemcsak kötöttséget jelentenek, hanem fegyelmeknek is és kötelezettségek jelentenek. Erre pedig szükség van.

A rovatfelelősök – akiknek kötelessége a rovatokba illő publikációk szerzése, megszervezése – a következők:

Könyvtárpolitika: Sóron László

Műhelykérdések: Környei Márta,
Poprády Géza

Könyvtári élet: Domsa Károlyné,
Maurer Péter

Extra Hungariam: Poprády Géza

Könyv és Nevelés: Környei Márta

Kiállítások, konferenciák, pályázatok: Domsa Károlyné, Maurer Péter
Perszonália, Fórum, Holmi, Recenziók: Bereczky László, Vajda Kornél
Befejezésül néhány szubjektív megjegyzést engedjenek meg.

Többször hallottuk – elsősorban a mutatványszám alapján –, hogy amatőrnek tűnik a szerkesztés. Valóban

mindannyian – a szerkesztő bizottság – jó szándékú amatőrök vagyunk. Mi is tudjuk, hová vezet a csupán jó szándék. Túl kell ezen lépni, ha a státusunk amatőr marad is. Ehhez kérjük olvasóink segítségét, véleményét, ötleteit, írásait. A legkegyelmesebb kritikát is köszönettel vesszük, ha tanulhatunk belőle, ha a lap érdekét kívánja szolgálni. Magunk között is sokat vitatkozunk, veszekszünk is, de mindig az érte és nem ellene szellemében. Tudjuk, hogy sok a sajtóhiba, figyelmetlenség stb. Ezeket a „technikai” hibákat is javítani akarunk. Azzal áztatjuk magunkat, hogy a mutatványszámhoz képest javult a lap. Az 1993/áprilisi szám ahhoz kezd hasonlítani, amit eredetileg elképzeltünk. Örülnénk, ha *Zircz Péter és Simon Zoltán* példáját követve minél többen megírnák véleményüket. Előre is köszönjük.

Poprády Géza

Könyvtár a főúton

„Európa számos fejlett országában ma a lakosság mintegy 60%-a könyvtári tag. Ön itt, Budakeszin miért nem él ezzel a lehetőséggel?” – teszi fel a kérdést a Budakeszi Könyvtár és Információs Szolgálat könyvtárismerető leporellója. Az ízléses kiadvány címlapján a legnagyobb és legkövérebb betűkkel „az olvasók szolgálatában” szöveget, az intézmény rövidített nevét és nyitvatartását tartalmazza. Szövegében pedig a legnagyobb terjedelemben az információszolgáltatást, a nyelvgyakorláshoz használható külföldi folyóiratokat és hanglemezeket, valamint legjobb gyűjteményüket, a komolyzenei és pop-rock-jazz hanglemezeket ismerteti. S végül büszkén hangsúlyozza: a könyvtár használata ingyenes!

– Azzal a kérdéssel kerestem fel Nagy Ferencet, a könyvtár igazgatóját, hogy mindezeket hogyan tudják biztosítani?

– Az önkormányzat a 4,6 millió költségvetésünket teljes egészében állja, saját bevételünk (évi 30–35 ezer forint) emellett elhanyagolható. S az előző évben, amikor jobban állt anyagiakkal, póthiteleket is nyújtott dokumentumbeszerzésre és -frissítésre, 500 ezer forintot. A múlt év végén a GAMESZ 200 ezer forintos maradványából még fénymásolót is tudtunk vásárolni. Amellyel persze nem akarunk konkurenciát teremteni a művelődési háznak, mi csak a saját dokumentumainkról készítünk másolatot.

– Úgy hallottam, hogy jól állnak a gépesítéssel is.

– Igen. Megkezdtük a hagyományos könyvtári munkafolyamatok gépesítését: a leltár egy része, az olvasói és kölcsönzési nyilvántartás teljes egésze gépen van. Saját adatbázisaink és a katalógus építésében a Micro-ISIS programot használjuk. A hazai Videotex programhoz a magyar könyvtárak közül elsőként csatlakoztunk. 1991 januárjától részt veszünk az Információs Infrastruktúra Fejlesztési Programban, teljes jogú HUNGARNET tagként.

A gépesítettségről és további elképzeléseinkről most többet nem mondok, erről már ígértem egy írást a *Könyvtári Figyelő*nek. Az alapelvünket azonban elmondhatom: a könyvtár minden település természetes információs központja, s még a legkisebb falu is képes lehet arra, hogy bekapcsolódjék a világ informatikai vérkeringésébe.

– Azonban ehhez nyilván sok pénz kell, s a betanulás sem könnyű...

– Hát van, ahol milliókat költenek rá, mi azonban pár százezer forintból értük el a jelenlegi szintet. A mindenki számára adott lehetőségek megragadásával, a szakértők önzetlen baráti segítségével ma már számos hazai és külföldi dokumentumbázishoz hozzá tudunk férni. Egy komolyabb fejlesztéshez azonban már nem lennének elegendők a saját forrásaink, így tehát pályázunk. A berendezések kezelését is házilag tanultuk meg, a szakértők baráti szívésségből nekem megtanították, s én továbbadtam kollégáimnak. Így most ki-ki maga építi és gondozza adatbázisát.

– Milyen gyűjteményeik vannak?

– Fontos állományrész a német nyelvű könyvek gyűjteménye. Ez a jelenleg kb. 2000 egység mind a kézikönyvtárban (Meyers lexikon stb.), mind a kölcsönzési állományban megtalálható. Folyamatosan szerzeményezünk pl. a *Nemzeti-*

ségi Új Könyvek segítségével, s ezt az Idegennyelvű Könyvtár fizeti. De kaptunk ajándékként éppen nemrég Stuttgartból több, mint száz kötetet. Nyelvkönyveink mellett a nyelvkazettákat is szolgáltatjuk, kazettánként 50 forintos másolási díjért.

– *Van-e helytörténeti gyűjteményük?*

– Természetesen, szoros munkakapcsolat alakult ki két helytörténeti kutatóval, s egy régésszel is. Ők igénybe veszik a könyvtár szolgáltatásait. Folyamatosan építjük számítógépes sajtófigyelőnket, amely a Budakeszről megjelent cikkek bibliográfiai adatait tartalmazza. Helyi lapunk is van, az egyik, a *Budakeszi és Vidéke* című önkormányzati újság létrehozásában mi is közreműködtünk. Az első időkben itt, a könyvtárban szerkesztettük, 1991-ben a Kulturális Alaptól 200 ezer forint támogatást is elnyertünk helyi kiadványszerkesztői munkahely megteremtésére. Ma a közönségszolgálati funkciót látjuk el: terjesztjük a lapot, cikkeket, hirdetések gyűjtünk számára stb. A helyi kisközösségek szóróanyagai, a kulturális rendezvények meghívói zömmel nálunk készülnek.

A másik periodikát, a *Keszi, Láss!* címűt magánvállalkozásban adják ki. Budakeszről sok információt közöl a *Pest Megyei Hírlap* is.

A helytörténészekkel való együttműködés az is, hogy ők kézirateik egy példányát a könyvtárnak adják, mi pedig bekötetjük és őrzük azokat. (A jövő érdekében ez utóbbi nagyon fontos.)

Hangzó gyűjteményünkben kb. 700 hagyományos lemez és CD van. Olyan fiatalokat csábít a könyvtárunkba, akik különben valószínűleg nem jönnének be. (CD gyűjteményünk a Rottenbiller utcai után talán a legjobb válogatás, ezért is lehet vonzó.) Ezeket nem kölcsönözzük, hanem hozott kazettára átmásoljuk (természetesen kizárólagosan saját használatra).

Szívet melengető érzés látni azt is, amikor szűkös olvasóövezetünkben *Lukács László* tanító amatőr zenész estjein, a Balassi Consort műsorát 40–50 fiatal élvezi, többen a földön ülve...

– *Ha már itt tartunk, milyen használói adatokat tud mondani?*

– Múlt évben 1740 olvasónk 32 450 dokumentumot kölcsönzött. Tekintve, hogy a község lakossága 12 000 fő körüli (és talán 3000 lehet a főváros közelsége miatt átmenetileg letelepült), úgy vélem, nem kell emiatt szégyenkezniük, hiszen a helyi lakosság zömét a főváros kulturális eseményei vonzzák.

– *Ezt én is így hiszem. S a több szem többet lát elv alapján megkérdeztem Körösiné dr. Merkl Hildát, az önkormányzat kulturális bizottságvezetőjét, hogy ők hogyan látják és ítélik meg a saját intézményüket. A település életében, lakóinak és vezetőinek gondolkodásában is középpontban van ez a fűtcán található intézmény?*

– Nyugodtan mondhatom, hogy kultúrbarát a testületünk. Én sem ebbe a könyvtárba jártam – előzőleg az Akadémiai Könyvtárban dolgoztam –, magához vonzott azonban a könyvtár, amióta alaposabban ismerem. Jók a szolgáltatások, értelmes „piackutatás” folyik (az ifjúság, az iskolák, a nyugdíjasok körében), s ennek megfelelő az állományépítés is.

Én magam a Hagyományörző Kört is vezetem (itt születtem s éltem mindig). Jelentős a német nyelvű anyag a könyvtárban, az iskolában nemzetiségi oktatás is folyik, s a kettő egymást segíti és kiegészíti. Helyi kiadványokat is tervezzük...

A kérdésre a válasz tehát: igen. A könyvtár központi szerepet tölt be.

– *Mindennel elégedet tehát?*

– Szó sincs róla! Vannak előnyei annak, hogy a művelődési ház és könyvtár, az együttélés miatt, szinte egy fogalom a budakesziek tudatában, de a közös épület nem elegendő a két intézménynek. Mindkettő szűkölködik. Külön olva-

Arnóth Károly felvétele

sóteremre lenne szükség, s jó lenne egy „utcára nyíló könyvtár”, hogy ne kelljen a második elemre felbaktatni a felnőtteknek, s ne legyen elszakítva a gyermekkönyvtár. Akkor a könyvtárban élhetnének az emberek, s ez minőségi változást jelentene.

Fejleszteni kellene a folyóiratállományt, a kézikönyvtárat is (szótárakkal, lexikonokkal, atlaszokkal) –, ami költséges, de szükséges befektetés. Ennek érdekében a Kulturális Bizottság kész a rendelkezésre álló félmillió Ft-ból fedezetet nyújtani.

– Nagy Ferenc *személyének, vagy az általa vezetett intézmény eredményeinek köszönhető az igazgató kulturális bizottsági tagsága?*

– Ennek is, annak is. Bizottságunk 9 főből áll: 5 képviselő és 4 külső tagja van, egy iskolai igazgatóhelyettes, egy általános iskolai óraadó tanár, a művelődési ház és a könyvtár igazgatója. E munka alól Feri valószínűleg a következő időszakban sem mentesül. A külső tagok tanácskozási és szavazati joggal is rendelkeznek. S az önkormányzat gépesítési kérdésekben is számít a tanácsaira.

– *Terveznek-e még valamit?*

– Két lábbal a földön állva kell álmodni. Szükség lenne szakképzett könyvtáros-pedagógusok alkalmazására is, akik könyvtárhasználati órákat tarthatnának, s így idejében könyvtárhasználókká nevelhetnénk az általános iskolában és a két gimnáziumban tanuló gyerekeket. Ennek a feltételei ma még hiányoznak.

Tavaly egyébként jó évet zártunk. Az önkormányzat kb. 600 milliós költségvetés lehetőséget adott arra is, hogy új iskolaépítésbe kezdjünk. Közel 150 millióért 1 év alatt elkészült, modulszerűen az első, európai szabványoknak megfelelő épület. A felső, második emeleti szinten már működik az új iskolai könyvtár. Központi épülete amfiteátrum-szerű lesz, mely kulturális célokat is szolgál majd, s a következő szakaszban épül meg.

– *Milyen kulturális tevékenység jellemző a községre?*

– Megemlítem a Balassi Színházi Kör, a Herczeg (német, 14–16 évesekből

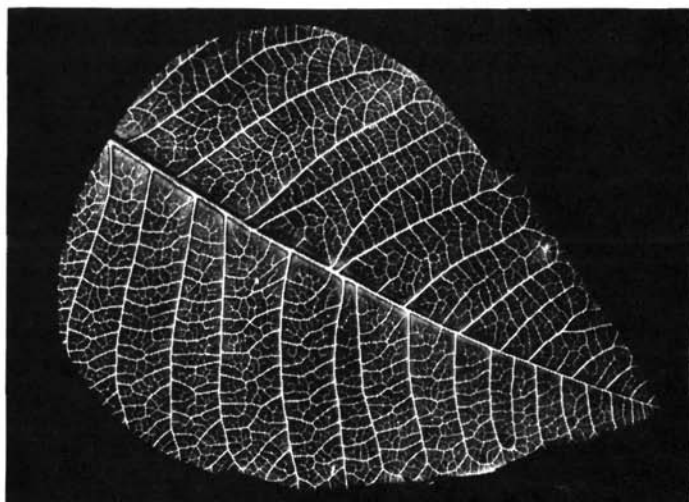
álló) Táncsoportot, a Hagyományörző Kör Táncsoportját, mely 20 év körüliekből áll. Most alakult egy nemzetiségi asszonykórus – ahol az együttlét és együtténeklés egyaránt fontos. Iskolai színjátszóinkat *dr. Sztárayné Tóth Piroska* magyar–latin szakos tanár, végzett előadóművész vezeti. A Prohászka Gimnázium színjátszói is eredményesen működnek. S még sorolhatnám... a Gabrieli madrigál-, és a Stella kamarakórust, a Jánosi együttest, a Wagner fúvósötöst. A Balassi consort például élő zenével reneszánsz előadássorozatot tart, itt a könyvtárban. A világkiállítás előkészületeiről az önkormányzat hamarosan tárgyal. Valószínűleg jóváhagyja a német népi és keresztény ünnepekkel kapcsolatos elképzelésünket. Júniusban pedig már harmadik alkalommal tartjuk meg, fesztivál keretekben, az Erkel-napokat, szoboravatással, hivatásosok hangversenyeivel. A Budakeszi Szépipítő Egyesület s a Székelykör további tevékenységére is számítunk.

– *Milyen tevékenységet folytat például ez az utóbbi egyesület?*

– Ők kezdeményezték Csíksomlyóval a kapcsolatainkat. A pápalátogatáskor meghívtunk és vendégül láttunk 90 embert, majd két busszal viszontlátogatásra mentünk Csíksomlyóra, a búcsúra. Kapcsolatunk Neckarsulmmal már 4 éves múltra nyúlik vissza. A Hagyományörző Kör, az amatőr csoportok, iskolák, egyházak öntevékenyen is ápolják partnereikkel a kapcsolatot. *Neckarsulm Budakesziért* címmel alapítványt is létrehoztunk, a várostól több mint tízezer márkát kaptunk kulturális célokra. Ebben a könyv fontos szerepet játszik, például teljes oktatási szettet is küldtek az ottani iskolától. Mi is ajándékoztunk hazánkról szóló könyveket; szótárakat, Keresztury Balaton kötetét stb. Sankt Margarethen-nel főleg sport és művészeti kapcsolataink váltak rendszeressé, Beregszászal pedig 2 éve alapított kihelyezett tagozatokkal működő zeneiskolánk révén kerültünk kapcsolatba. Míg az előzőektől inkább kaptunk, Beregszásznak inkább adni szeretnénk, s ez természetes is: szívesen megosztjuk másokkal amink van.

– *Mindehhez jó egészséget és sok sikert kívánok Önnek és kollégáimnak is, megköszönve a szívélyes fogadtatást és beszélgetést.*

Arnóth Károly

Barakkból barakkba

Nagyon nehéz feladatot kaptam. Miről lehet még írni a VIDEOTON Könyvtárral kapcsolatban? Szakmánkban szokatlan nyilvánosságot kapott az ügy. Nemcsak az utolsó stádiumban, hanem már jóval korábban is. Idézek néhány címet: „Egy könyvtár támogatót keres” = Fejér Megyei Hírlap, 1990. aug. 28.; „Egy információs központ létbizonytalansága” = Fejér Megyei Hírlap 1991. júl. 3.; „A könyvtár marad, a csarnok áruház lesz! – a VOK jövője” = Fehérvári Hét 1992. febr. 14.; „VOK – enyém, tiéd, övé.” = Fehérvári Hét 1991. márc. 6.; „Élelmiszer bolt lesz a VOK Könyvtárból!” = Fehérvári Hét 1992. szept. 25.

Akik olvasták a híradásokat, azok csak a Videoton Oktatási Központban lévő könyvtár nehéz helyzetét ismerhették, pedig a történet jóval korábban kezdődött.

A VIDEOTON Rádió- és Televíziógyár Szakszervezeti Könyvtára 1948-ban jött létre 3000 kötetes könyvállománnyal. A visszaemlékezések szerint nem sok becsülete volt ezekben az időkben a könyvtárnak, egyik helyiségből a másikba költöztették, s az „ömlesztett” szállítás eszközei között bizony a szívlapát és a vasvilla is előfordult. 1962-ben tértek át a szabadpolcos kölcsönzésre, és ekkor alkalmazták az első főhivatású könyvtárost. Az állomány 9300 kötetre növekedett. 1969-ben a könyvtár alapterülete összesen 55 m². Az olvasók létszáma 1969 végén 2145 fő volt, amelynek 75%-a fizikai munkás. Az olvasók döntő többsége a fiókkönyvtárakba iratkozott be, a központi könyvtárba járók az olvasók számának 1/4-ét sem tették ki. Az 1969-ben megjelent első Könyvtári tájékoztató füzet szerint 1969-ben 16 fiókkönyvtár működött a vállalat területén.

A hetvenes években további bővítésekkel a könyvtár alapterülete 220 m² lett. A könyvtár a művelődési házzal közös szervezetben a gyárkapun kívüli, meglehetősen leromlott állapotú épületben volt elhelyezve, egészen 1984-ig. A mostoha körülmények ellenére ebben az időben indult meg az a tudatos könyvtár-építő és fejlesztő munka *Pálfalvi Mária* könyvtárvezető irányításával, ami a későbbi fejlődést megalapozta. A szűkös hely ellenére zenei szolgáltatást vezettek be, jelentős komolyzenei állománnyal, helyet adtak kis közösségeknek, csoportoknak. Sikerült elkerülni a rendre meghirdetett olvasópályázatok, vetélkedők, „brigádvállalások” formalitását. Talán azért, mert a kezdetektől közvetlen kapcsolat alakult ki a fiókkönyvtárosokkal, a gyárral. A könyvtárosok ismerték a munkahelyeket és az olvasókat is.

A könyvtár életében igen jelentős változás kezdődött a nyolcvanas évek elején. A VIDEOTON Elektronikai Vállalat vezetése ekkor döntött úgy, hogy az egyéb szociális létesítmények mellé egy sportcsarnokot is épít. A tervek később bővültek, és az új épületben helyet kapott a művelődési ház és könyvtár is. Erre azért kerülhetett sor, mivel a SZOT, a Vasas Szakszervezet, a Művelődési Minisztérium és az OMFb jelentős támogatással járultak hozzá az építkezéshez. Gyakorlatilag teljesen fedezték a könyvtár terének kivitelezési és részben berendezési költségeit.

Az új épületben

1984 őszén készült el a VIDEOTON Oktatási Központ. (Tervezője: *Reimholz Péter*.) Az épület modern vonalával, csupa üveg és fém kombinációjával jellegzetes építészeti alkotása lett a városnak is. Elfogultság nélkül állítható, hogy az épület legszebb része a könyvtár, két szinten, 720 m² alapterülettel, esztétikus berendezéssel. A költözés nagy munkáját valami hihetetlen boldogsággal végeztük. Megszűnt a zsúfoltság, a létrázás, a külső raktár. Az új tömör raktár hosszú távra biztosította a tárolást. Ezt a könyvtárat valóban könyvtárnak tervezték, szakemberek bevonásával.

A könyvtár, ugyanúgy mint a többi helyén, lakóterületi feladatokat is ellátott, annál is inkább, mivel a kb. 20–30 ezer lakosú vonzáskörzetben mindössze egy részleges nyitvatartással üzemelő városi fiókkönyvtár volt.

Az új környezetben minden feltétel adott volt: a már korábban is együtt dolgozó szakembergárda, az igen jó színvonalú állomány (1984-ben már 90 000 dokumentum) és a könyvtári célra kialakított tér. Jelentősen nőtt az olvasók, látogatók száma a központi könyvtárban, így 1992 végére a beiratkozott olvasók meghaladták a 4200 főt, a látogatók száma elérte az ötvenezret. Az olvasók 90%-a a lakóterületről járt a könyvtárba. Tehát a korábbi arány az utolsó években jelentősen megváltozott. Ehhez természetesen hozzájárult a vállalati dolgozók számának drasztikus csökkentése, a fiókkönyvtári hálózat folyamatos felszámolása is.

A gyermekrészleg és a médiatár sok fiatalt vonzott. A médiatár technikai felszereltsége a legkorszerűbb volt a városban. A VOK-ban töltött 9 év egy könyvtár életében nem hosszú idő. Ugyanakkor ebben az időszakban számos olyan társadalmi, gazdasági változás történt, ami könyvtárunkat is új helyzet elé állította. Az első éveket a berendezkedés, az új szolgáltatások bevezetése és megismertetése, a mennyiségi felfutás jellemezte. A könyvtárhasználati szokások változása, az információ iránti fokozott igények arra ösztönöztek, hogy újabb és újabb információhordozó és szolgáltatás jelenjen meg a könyvtárban. Arra törekedtünk, hogy minél többfajta dokumentum legyen kölcsönözhető, könnyen elérhető az olvasók számára. A könyvek mellett kölcsönöztünk folyóiratot, hanglemezt, kazettát, kottát, diát, videót, CD-t.

Sokat vitatkoztunk egy-egy szakmai „újtáson” (az állomány tematikus elrendezése, kétlapos kölcsönzési nyilvántartás, gépesítési kérdések stb.), de úgy érzem mindezt nem öncélúan, hanem az olvasók érdekében tettük. Abban viszont mindig egyetértettünk, hogy legfontosabb dolgunk az olvasók, látogatók szakszerű kiszolgálása, információval való ellátása.

A könyvtári munka mellett számos egyéb közművelődési feladatot is ellátunk. Ez talán egy kicsit furcsán hangzik akkor, amikor hosszú éveken keresztül, 1991-ig, művelődési házzal működünk közösen.

Elsősorban olyan csoportokat szerveztünk, amelyek kötődtek a könyvtárhoz, működésük hátterét a könyvtári állomány képezte (pl. idegen nyelvű társalgási klubok felnőtteknek, játékos nyelvklubok gyerekeknek stb.). Ezeknek a csoportoknak a fenntartása a kezdetekben könyvtárpropagandát is jelentett, hiszen, aki egyszer belépett a könyvtárba, általában látogató is maradt. Később már bevételi forrást is jelentettek. Az egyre nehezebbé váló helyzet arra ösztönözte a könyvtárat, hogy bevételit folyamatosan növelje. Szükség volt arra, hogy bizonyos szolgáltatásokat megfizettessünk, hiszen az utolsó két évben a bevételeinkből tudtuk csak fedezni az állománygyarapítást és a könyvtár egyéb költségeit. Kialakítottunk egy mini könyvesboltot, mivel megszűnt a környék egyetlen könyvesboltja. Elsősorban nyelvkönyveket, számítástechnikai szakirodalmat, is-

kolai olvasmányokat árusítottunk. Könyvvásárokat tartottunk a város középiskoláiban, az Ünnepi Könyvhéten. Ezek az alkalmak nemcsak bevételt hoztak, hanem remek könyvtárpropagandát, új kapcsolatok kialakítását tették lehetővé.

Számos olyan rendezvényt szerveztünk, amelyekre szívesen emlékszem. Ilyen volt az 1985-ben indított História Klub több mint 60 előadása neves történészekkel, politikusokkal. A „Csatázzunk ólomkatonákkal!” sorozat rendhagyó történelemórái, amelyeknek keretében korhű jelmezben, eredeti ólomkatona hadseregünkkel játszotta el sok-sok gyerek az 1848/49-es szabadságharc csatáit, történelemtanár irányításával. Az Ünnepi Könyvheti könyvillusztráció kiállítások *Borsos Miklós*, *Kass János* részvételével, majd *Reich Károly* rajzaival, a játszóházak, zenei rendezvények stb.

Kiadványaink közül megemlítem a könyvtárat bemutató füzeteket, gyarapodási jegyzékeket (német, angol folyóiratok, videók, irodalmi hangkazetta stb.), a könyvjelzőket, órarendeket, a História Klub füzetek sorozat kilenc kiadványát, amelyek számos iskolába és könyvtárba eljutottak, országhatáron túl is.

A művelődési ház és könyvtár nyitott volt a város felé, ezt a feladatot a Művelődési Minisztériumtól kapott támogatásról szóló megállapodásban rögzítették is. Közös fenntartásba nem került az épület, sőt hosszú időn keresztül nem járult hozzá sem a városi tanács, sem később az önkormányzat a költségekhez. Vajon miért alakult mindez így? Ezt csak az akkori vezetők tudnák megmondani, de nagyon valószínű, hogy ebben az esetben is „az én házam az én váram” szemlélet uralkodott.

A Videoton Oktatási Központ (népszerű nevén VOK) gyönyörű volt, naponta több küldöttség, delegáció kereste fel az akkori szokások szerint. Ugyanakkor működését a kezdetektől problémák jellemezték. Ennek alapvető oka szerintem az volt, hogy egy épületben többféle intézmény működött egymás mellett: a Művelődési Ház és Könyvtár, amely már önmagában is hordozott konfliktusokat, vállalati szakszervezeti fenntartással, vállalati támogatással, állami hozzájárulással; a VIDEOTON Sportklub igen jelentős vállalati támogatással; a vállalati kihelyezett nyelvoktatás; és maga az intézményvezetés, karbantartás, gondnokság, vállalati fenntartással. Ezek a szervezetek látszólag önálló egységként éltek, költségeik fedezetét ugyanabból a forrásból kapták, csak más csatornákon keresztül, valószínűleg egyeztetés nélkül. Az egy házban élők hatásköre, jogköre és illetékessége nem volt ésszerűen szabályozva, ami számos konfliktust okozott. Mesterséges hierarchiák jöttek létre, aminek időnként az lett a következménye, hogy a szakmai szempontokat rendelték más érdekek alá.

Gazdátlanság és pénzhiány

A többféle szervezet látszólag független egymás mellett élése akkor vált igazán nehezzé, amikor a nyolcvanas évek végén összeroppant a VIDEOTON Vállalat. Ekkor derült ki, hogy az épület fenntartása micsoda óriási összegekbe kerül, tehát önfenntartóvá kell tenni. Ez a szorító gazdasági kényszer egymás ellen hangolta a társbérleket. Ugyanabban a térben mindenki a saját hasznára akart pénzt „termelni”. A vállalati intenzív nyelvoktatás, a színvonalas rendezvények, klubok, amatőr csoportok sorra megszűntek, és átadták a helyüket a bálavásárnak, bolhapiacnak stb. Újabb és újabb ötletek születtek a VOK hasznosítására, és ezekből kitűnt, hogy a veszteség egyik forrása a könyvtár.

A VIDEOTON Elektronikai Vállalat gazdasági nehézségei, a csődeljárás, majd a szanálás egyébként is súlyosan érintették a könyvtárat. A vállalati támogatás, ami a korábbi években az összköltség kb. 2/3 része volt, először

csökkent, majd 1991-től megszűnt. Gazdátlanná vált az intézmény! A korábbi „fenntartó és működtető” vállalati szakszervezeti bizottság átalakult, és minden előzetes bejelentés nélkül lemondott kötelezettségeiről annyira, hogy még a vállalat privatizációjakor sem képviselte a könyvtár érdekeit. A Vasas Szakszervezet sem vállalt felelősséget az intézményért.

A jogi rendezetlenség legalább olyan zavaró volt, mint a pénzhiány. Helyzetünket és több más vasas intézmény helyzetét némileg rendezte a VASAS Művelődési Intézmények Szövetségének megalakulása, amellyel önálló jogi státust kapott a könyvtár. A működési költségeket a szakmai kuratórium által céltámogatás és a saját bevételek képezték. Emellett persze pályáztunk és néha nyertünk, nem vártuk ölbe tett kézzel a segítséget. A rezsiköltséget korábban a vállalat, a privatizálás után a megállapodás értelmében a VIDEOTON Holding biztosította 1992-ben.

1991 decemberében privatizálták a VIDEOTON-t. Az új tulajdonosok megkapták a VIDEOTON Oktatási Központot is. Többször, nyilvánosan hangzott el az ígéret: a könyvtár az épületben maradhat! Súlyos hiba volt, hogy a privatizációnál az építkezést jelentős összeggel támogató szakszervezetek nem kérték tulajdoni részük megállapítását, a szanáló szervezetnél semmiféle igényt nem jelentettek be, és a VOK alapító okiratában sem rögzítették hivatalos szerződéssel, hogy milyen célra adták a támogatást. Így utólag már sok követelésük nem lehetett. Az „írásbeliség hiánya” az egész történetet végigkísérte. Az önkormányzat és az elnök-vezérigazgató tárgyalásairól sem készült írásos feljegyzés akkor sem, amikor ígéretet tett a könyvtár helyének biztosítására, és a későbbiekben sem. Mindaz, ami elhangzott csak újságcikkkel dokumentálható.

A könyvtártalanítás

Szinte az első hónaptól kezdve a legkülönbözőbb elképzelések születtek a VOK hasznosítására: „A sportcsarnokból legyen áruház; a könyvtárat alakítsák áruházzá; minden marad a VOK-ban; költözzön a VOK-ba a vállalati műszaki könyvtár; a könyvtár emeleti szintjét szüntessük meg, a földszintről húzódjon a könyvtár az emeletre... stb.” Ezek az elképzelések nem voltak konkrétak, általában a folyosón tudták meg az érintettek, és persze mindenki úgy lobbizott, ahogy tudott.

A helyzet 1992 őszén vált súlyossá, amikor *Széles Gábor* elnök-vezérigazgató felkereste a könyvtárat és közölte, hogy a helyre szükségük van, a könyvtár beköltözik a vállalat területére. Ígéret akkor is elhangzott átalakításról, kerítés lebontásról, a könyvtárosok állományba vételéről, fizetésemelésről. Mindezek ára a könyvtár áthelyezése, fokozatos elsorvasztása lett volna. Nem tudom miért pont erre a 720 m²-re volt (van) szükség? Gondoltak-e arra, hogy egy könyvtárból lehet áruházat csinálni, de egy áruházból könyvtárat már soha.

Segítségért a városi önkormányzathoz fordultunk. Ők voltak leginkább érdekelték a helyzet megoldásában. Már korábban több anyagot készítettünk a könyvtárral, részleges átvételéről, közös fenntartásáról, a megmaradás lehetőségeiről. Ezeket az elképzeléseket egyeztetettük a város könyvtáraival. Hiába hittük azt, hogy a város egyetlen könyvtárnak épült intézményére szükség van, különösen akkor, amikor Székesfehérvár könyvtárai igen nehéz helyzetben vannak, zsúfoltsággal, raktárhiánnyal küszködnek. A város – ésszerű anyagi okokra hivatkozva – az átvételtől elzárkózott, támogatást ajánlott fel és tárgyalásokat

kezdeményezett. Nem valósult meg az az elképzelés sem, hogy a jelenlegi épülettől pár száz méterre levő művelődési házba kerüljön legalább a gyűjtemény.

Kudarcnak érzem, hogy nem sikerült a Holding vezetése számára fontossá tenni a könyvtárat. Tulajdonképpen ez így volt korábban is – néhány kivételtől eltekintve –, de mi most az új tulajdonostól mást reméltünk. Próbálkozásaink – sajtófigyelés, szolgáltatások (helyi, országos) felajánlása – nem volt eredményes, igaz az idő is rövid volt. Ismerve a vállalati műszaki könyvtár helyzetét, vegetálását, sok reményünk nem lehetett. Hónapokon keresztül tartott a huza-vona, ami végül egyre fenyegetőbb levelekbe, majd az 1993. január 31-i kiköltözési ultimátumba torkollott.

Ekkor fordultunk újra a nyilvánossághoz. Február 1-jén tárgyalás kezdődött, amely egy szándéknyilatkozat aláírásával ért véget. A játszmát elvesztettük. A könyvtár új helyét a gyárkapun belül, a műszaki könyvtárral közös, teljesen leromlott állapotú épületben jelölték ki, különböző határidőket adtak a felújításra, kiköltözésre stb. Az épületről adott szakvélemények nem tartják alkalmasnak a könyvtár elhelyezésére az épületrészt, alapterületet a műszaki könyvtárral együtt 440 m. Milyen megoldások lehetnek még? Mit kellett, lehetett (?) volna másképp csinálni?

Tudtuk, hogy ezt a problémát helyben kell megoldani, de nem lehetett kizárólag a könyvtárosok és a Holding alkuja. Nem „felülről” vártuk a segítséget, de szerettünk volna mindazokkal közös tárgyalást, akik támogatták a könyvtár létrejöttét, érdekeltek a fenntartásában, illetve a könyvtáros szakmát képviselik. Nehezítette a helyzetet a különböző szervezetek, szakszervezetek egymáshoz való viszonya, nem lehetett tudni, hogy ki kivel, és miért nem tárgyal. (Ugyanakkor szeretném megköszönni mindazok segítségét, akik szakmailag és emberileg mellénk álltak.)

Lehetne még hivatkozni az ún. civil társadalomra, hiszen az egész harc értük volt. Azt hiszem még nem elég erős ez a szféra ahhoz, hogy tényleges irányítója legyen az eseményeknek. Nem beszélve arról, hogy a VIDEOTON környékén az utóbbi években annyi minden érte az embereket, hogy kissé el is fásultak. Így is sokan tiltakoztak, olvasói levelek jelentek meg, és még olyanok is biztosítottak együttérzésükről, akik talán még a városban sem jártak.

A veszteség szerintem már így is túl nagy. Sikerült szétverni egy éveken keresztül jól dolgozó közösséget, akiknek a munkahely hivatást és baráti kötődést is jelentett.

Remélem, hogy ez a szomorú eset „példaértékű” lesz, felhívja a figyelmet a veszélyeztetett intézmények helyzetére, és valóban példaértékű megoldás születik majd a jövőben.

1993. március 10-én átadtam a könyvtárat.

Beniczky Péterné

ÁLLÁST KÍNÁL

A Szabó Ervin Könyvtár központi könyvtára tájékoztatót keres.
Feltétel: egyetemi végzettség könyvtár és másik szakon, nyelvtudás.
Telefon: 118-5919 Katsányi Sándor

Feljegyzések a főváros nyilvános könyvtáráról (1992)

„A könyvtárt az olvasók mindennapi életének szerves alkotó részévé kell tenni”. (Szabó Ervin) – „... a lépték volt kicsi, a mérték volt a fővároshoz méltatlan...” (Sz. Richlich Ilona)

Bevezetés

A maholnap kilencven éves fővárosi nyilvános (hadd csengjen most ez a szó a kopottasabb közművelődési helyett) könyvtára eddig soha nem kapott igazi lehetőséget az indokolt és valós „mérték” alapján történő működéséhez. Egyes időszakokban a külső lehetőségek hiányát tetézték belső – irányítási, szemléleti – céltévesztések is.

1992 elején a fővárosi önkormányzat kulturális bizottsága szakértőket kért fel a könyvtár helyzetének és fejlesztésének értékelésére. Magam főként az alábbi kérdésekkel foglalkoztam: a nagyvárosi/fővárosi nyilvános könyvtár hivatása; a könyvtári állomány helyzete és alakulása; a felhasználó jellemzése és a hálózat egységes működésének és egységei önállóságának alakulása.

A következő jegyzetek így főként e témákat érintik, tehát nem tartanak igényt egy átfogó leírásra.

A könyvtár hivatása

A fejlett posztindusztriális társadalmakban a könyvtár a legtöbbször használt – a társadalom legtöbb tagja által rendszeresen igénybevett – intézménytípus.

Az Egyesült Államokban a nyolcvanas években a lakosság 58%-a kereste fel a könyvtárakat, – ennek fele a nyilvános (közművelődési) könyvtárakat. Nyugat-Európában a példamutató közművelődési könyvtárüggyel rendelkező államokban (Dánia, Svédország stb.) a polgárok 40–50%-a állandó használója a közművelődési könyvtáraknak. A rendszeres látogatók körén messze túlmutat az információért – telefonon vagy más kommunikációs eszköz útján – jelentkezők köre. A legalább 100 ezer lakost ellátó amerikai városi könyvtárakban a napi információs kérések száma eléri az 1500-at.

Az egyre jobban informatizálódó társadalom mindenki számára hozzáférhető, döntően ingyenes szolgáltatásai révén mindenki számára elérhető alapintézménye a nyilvános könyvtár.

A magyar demokratikus jogállam által megállapított jogok és köteleességek folyamatos ismerete, a versenyen alapuló piacgazdaság teljesítménykényszere, az egyének mindinkább „életfogytiglan” tartó önművelése, az iskolarendszer egykönyves állapotot meghaladó igényszintje egyfelől, a rohamosan dráguló kiadványok, a terjedő szegénység és más szociális gondok másfelől mind-mind a produktív, „az olvasók mindennapi életének szerves alkotó részévé” váló könyvtár iránti szükségleteket növelik.

Amerikai szociológiai tény, hogy a társadalom magasabb műveltséggel rendel-

kező, anyagilag a középosztályba sorolható műveltséggel rendelkező, anyagilag a középosztályba sorolható rétege a többiekhez viszonyítva intenzívebben használja a könyvtárat.

Magyarországot nem szoktuk és nem kívánjuk Kelet-Európához sorolni. Könyvtárilag még kevésbé. Az elmúlt negyedszázadban a szakmai gondolkodás igyekezett szinkronban lenni a fejlett világ törekvéseivel: ennek számos bizonyítékát találhatjuk korszerű elvek alapján épített könyvtáraktól a számítógépesítés húsz éves eredményein keresztül a fontos nemzetközi szabványok szinte azonnali átvételéig. Ugyanakkor elgondolkodtató, hogy Magyarországon a nyilvános könyvtárak által elért népességarány 15%, s a fővárosban 8–9% körül mozog, hogy a beiratkozott olvasók döntő többsége nem az aktív népességhez tartozik (mintegy 50–55% tanuló, 15–20% nyugdíjas és csak 25–30% alkotja az aktív dolgozók csoportját).

Azt hiszem, hogy a fejlett közművelődési könyvtári rendszernek egyik jellemzője, hogy hatáskörébe tudja vonni az aktív népesség számottevő hányadát, más szóval, hogy olvasóinak meghatározó hányada kerül ki közülük. Ez ugyanis visszahat mind a könyvtárra, erősítve az innovációs igényt, a valós társadalmi kihívásokkal való lépéstartás késztetését, másrészt a társadalom szélesebb színterein ez emeli a könyvtár presztízsét, ez erősíti hivatásának egyértelmű elismerését, végső fokon bizonyítva nélkülözhetetlenségét.

Három évvel ezelőtt az akkori angol miniszterelnök így nyilatkozott: „A demokrácia nem azt jelenti, hogy javakat szerzünk magunknak. A demokráciát az határozza meg, mit tudunk együttesen csinálni magunk és az ország számára... Az emberek fokozatosan megértik, hogy a jó minőségű élet nem csupán kitaró munkát feltételez, hanem tegyük fel azt is, hogy a kerületben közművelődési könyvtár legyen, s ennek könyvei mindenki számára hozzáférhetőek, s ismeretekkel szolgálva új lehetőségeket tárjanak az emberek elé. A demokrácia fő tényezője voltaképpen annak lehetősége, hogy foglalkozhassunk önmagunk tökéletesítésével”. Ne feledjük, ebben az országban 140 évvel ezelőtt fogadtak

el olyan törvényt, amelynek alapján könyvtárak létrehozásának céljára pótdadót kezdtek szedni.

A nagyvárosi/fővárosi nyilvános könyvtár általánosítva úgy írható körül, hogy gyűjteménye eléri a milliós nagyságrendet, az egy év alatt kölcsönzött kötetek száma mind az állományegységek, mind a lakosság számát *többszörösen* meghaladja, változatos dokumentumtípusok állnak az érdeklődők rendelkezésére (mikroformátumtól kompakt lemezekig és videokiadványokig), számítógépes katalógusok és külső adatbázisok várják a nyájas olvasót, az adott könyvtár általában másokkal hálózato(ka)t alkot, az együttműködéssel megsokszorozza az erőforrások hozamát. A hálózat tagolt, a szolgáltatások egymásra és egymásba épülnek. A könyvtár fenntartását a helyi önkormányzat biztosítja kellő költségvetési támogatással, s ennek köszönhetően a szolgáltatások általában ingyenesek, a bevétel vagy pályázati-alapítványi pénzeszközök csak marginális szerepet kapnak. Pénzügyi szempontból a könyvtár akkor hatékony, ha a köz pénzeit hatékonyan és takarékosan használja fel. A nyilvános könyvtár együttműködik az adott ország/város más típusú könyvtáraival, hogy a gyarapításban több lehetőség kínálkozzék az általánosabb, illetve egyedibb igények kielégítéséhez; a feldolgozásban a széles körű számítógépesítéssel kész információkat újrahasonosíthassanak; az információs piacon való jelenléttel pedig a könyvtár hatókörét növelje, felhasználóinak fokozódó megelégedésére. Egy fejlett ország nagyvárosi nyilvános könyvtára tágas otthonnal, ízléses berendezéssel, élő állománnyal, modern technikával, célorientált vezetéssel és munkatársi gárdával s kifejezetten szerteágazó együttműködési hálóval rendelkezik. Bármelyik összetevő hiánya visszaüt, előbb-utóbb kiváltva a legfőbb „ítélkező”, az olvasó leminősítő reakcióját.

Csak azt szabad normális állapotnak elfogadni, ha a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a fenti követelményeknek megfelel, s mint az ország fővárosának könyvtára nem csupán reprezentálja az ország könyvtári színvonalát, hanem annak előtte jár, példaképpül állítható az ország más települései elé. – Ma még nem ez a helyzet.

A századelőn Szabó Ervin irányításával létrehozott nyilvános könyvtár alapításával mondhatni évtizedeket késtek. Úgy is értem e kijelentést, hogy a főváros vezetése már a múlt század hetvenes éveinek elején is gondolkodott a könyvtár felállításán, de úgy is gondolom, hogy más hazai városok is jócskán megelőzték a fővárost. Szabó másfél évtizedes munkálkodása során modern elvek alapján kibontakozó korszerű intézményt, illetve hálózatot igyekezett teremteni, s rajta nem múltott, hogy törekvései csak részleges sikert hoztak (pl. az általa 1910-ben megálmodott nagy kulturális központ – tengelyében a fővárosi nyilvános könyvtárak központjával – máig nem valósult meg).

A két világháború közti időszakban igen lassú volt a hálózat fejlesztése (Szabó idején mintegy féltucat egység – ekkor csak megduplázni sikerült), másrészt a Wenckheim palota megvétele hosszú időre lényegében kényszerpályára vitte a központi könyvtár sorsát. Ráadásul az ötvenes-hatvanas évekre szinte mintát adott ahhoz, hogy a könyvtárhálózat telepítésével a leghaszontalanabb, szükséglakásokra emlékeztető elhelyezési megoldásokat is szinte örömmel fogadja el a könyvtár vezetője. Az ötvenes évek elején volt tán kéttucat fiókkönyvtár és másfélszáz kölcsönző hely, – lett a hatvanas évek végére vagy százhusz „fiók”. Konzerválva ezzel az elavult célokat, a meghaladott könyvtári munkamódszereket egyaránt. A kultúra amúgy is a pártközpont ideologikus játékszere volt, itt pedig a pártpolitikus főigazgató szeretett az „egyszerű emberek” mértékével gondolkodni. A magyar vidék a hatvanas-hetvenes években messze lehagyta a fővárosi könyvtárat.

1920–1980 közt a fővárosi könyvtár számos területén születtek eredmények – egyes elszánt és felvilágosult munkatársaknak köszönhetően –, egészében mégis szinte kívül maradt a kor diktálta fejlődés keretein. A nyolcvanas évektől az új vezetés – a munkatársak zömében élő megújulási szándéokra is építve – határozott lépéseket tett a modern funkcionalitás érvényesítése végett: megkezdte az állomány megtisztítását az elavult rétegektől, emberközelibb arculatot igyekezett adni a kis hálózati egységeknek („családi könyvtárak”), decentralizálta a döntéshozatalt és leépítette a központi irányítóapparátust, koncepcionális szinten kísérletet tett a hosszú távú könyvtárfejlesztés irányának meghatározására, nagy vállalkozást indított el a számítógépesítés terén, új szolgáltatásokat vezetett be, hogy csak néhány területet említsek. Sok tekintetben ez a megújulási hullám országos hatást is keltett, példát, más esetben vitatni való megoldást kínálva. Mindezzel együtt a halmozott hátrányokból – főként a szűkösnel is nyomorúságosabb anyagi feltételek okán – máig sem tudott megszabadulni, miközben az utóbbi évek elszabadult inflációja újabb krízishelyzetet teremtett.

Így csak még élesebb a kérdés: hová tart a könyvtár? Csak együttes cselekvés segíthet. A könyvtár a maga erejéből nem válik azzá, amivé lennie kell. A fővárosi társadalomnak kell megtennie a teendőket, a polgárok önkormányzatának kell megfelelő döntésekkel alátámasztania a helyesen kitűzött célokat. Szabó Ervin idejében a könyvtáros és a városvezetés értette egymást a modernizálás szükségességét és útját illetően egyaránt. A régi példát szép lenne megismételni. A mai városnak mai szintű könyvtárat biztosítva, tudván-tudva, hogy ilyen eredmény nem egyszeri varázsütést kíván, hanem a jó célok érdekében kitartó, időtálló munkálkodást.

Az állomány: utak és válaszutak

A kétmillió főváros nyilvános könyvtárhálózata kereken négymillió állománnyal rendelkezik. A szám impozáns, értékelni mégis akkor tudjuk igazán, ha a növekedés dinamikáját, belső megoszlását is vallatóra fogjuk. A könyvtár központja – jelentős különgyűjteményeivel – egymillió gyűjteménnyel gazdálkodik. Más a központ és más a huszonnégy kerület állománya: külön kell szólni róluk. A kerületekben az állomány két évtized alatt 1,7 millióról 2,9 millióra nőtt.

A fővárosban él a magyar népesség 19%-a, kerekítéssel minden ötödik állampolgár. A nyilvános könyvtár állománya, olvasóinak száma, a kölcsönzött kötetek száma az országos összesből 10% körüli értékkel részesedik. A legrosszabb az arány az elhelyezés terén: alapterületben a fővárosi hálózat az országosnak mintegy 7–8%-kát mondhatja magáénak. Az utóbbi évtizedben a könyvtár igen radikális állománytisztítást végzett, így az egy m²-re jutó kötetek szerinti mutató javult, már csak 135 kötetet kell számolni (ami a hatvanas évek vidékjére volt jellemző).

A fővárosi hálózat a szorító helyhiánnyal úgy tudott szembenézni, hogy az állomány számos helyen abszolút értelemben is csökkent: öt kerületben 1990-ben kevesebb az állomány, mint húsz évvel korábban, további három könyvtárban szerény a gyarapodás, míg a másik végletként van négy kerület, ahol igen határozott méretű a növekedés (összegezve 340 ezerről 900 ezerre). A további tíz kerület alkotja a középmezőnyt.

Hol nőttek és leginkább miért az állományok? Ahol nagy alapterület-bővítést sikerült megvalósítani: a III., X., XI. és XIII. kerületben (összegezve a két évtized alatt a terület megháromszorozódott, 2200 m²-ről 6600 m²-re). Meg kell

azonban említenem, hogy a belső dinamika az impozáns, már hazai összevetésben egyáltalán nem mértékadóak e számok az alapterületet illetően, hiszen a 160 ezer lakosú XI. kerület teljes könyvtári alapterülete ma is 2000 m², míg a 170 ezres Szegedé 8400 m², a 130 ezres Győré pedig 5400 m². E négy kerületben az elmúlt évtizedben a kölcsönzéssel kifejezett igénybevétel 44%-kal nőtt, miközben az egész fővárosi hálózat csak 4%-ot produkált (1980 viszonyítva 1990-hez). Adódik a következtetés: *lendületes könyvtárépítés komoly állományfejlesztést indukál, ami viszont kiváltja az olvasóréteg szélesedését és növekvő érdeklődését.*

A nemzetközi szakmai irányelvek azt javasolják, hogy a folyamatos gyarapításban körülbelül négy lakosra jusson évente egy-egy kötet. Ezt a szintet a hazai vidéki nyilvános könyvtárak 80–90%-ra megközelítik, míg a fővárosi hálózat a korábbi mintegy 40%-ról mára 22%-ra esett vissza. Konkrét adatokkal: míg ajánlott lenne évente közel ötszázezer új könyvet beszerezni, a nyolcvanas évek elején ez a szám 220 ezer körül mozgott, 1985-re 180, mára pedig 100 ezerre csökkent (1991). Ijesztő mértékű e zuhanás. Azt is jelenti egyben, hogy az olvasók egyre gyakrabban hiába várják az új, őket érdeklő műveket, sorba kell állni értük, egyáltalán csökken az elégedettség, kénytelen az olvasó más megoldásokat keresni. Az új beszerzés/olvasó arány egyes kerületekben különösen alacsony (XVI., XII., II., XVII., XXI.), ahol kettő olvasóra jut évente egy-egy új könyv. Ma az a helyes irányvonal érvényesül, hogy a kisebb kerületi könyvtárakban az állomány az elhelyezhető normális mennyiség szinten stabilizálódjon, más szóval, ahány új egységet gyarapítanak, annyit vonjanak ki a régebbi, kevésbé használtak köréből. Az 50–60 ezer alatti egységből álló állományok esetében ez természetes, feltéve és elvárva, hogy további igény felmerülése esetén a hálózat hozzásegíti az érdeklődőt a kívánt könyvhöz. Az elszabadult könyv- és folyóiratinflációval küzdve egyfelől, másfelől a racionális ellátásszervezés szükségletéből kiindulva hozta létre a fővárosi hálózat vezetése az úgynevezett központi ellátó szolgálatot (KESZ), amely arra hivatott, hogy állományát a drágább, ám ritkábban keresett művekkel gyarapítsa, s kérésre szolgáltatassa a hálózat megfelelő egységébe, továbbá olyan központi katalógust ápoljon, amely felvilágosítást ad tetszőleges mű hálózaton belüli lelőhelyéről. Ezzel együtt a KESZ még csak csírája egy lehetséges és valódi központi ellátó szolgálatnak, amely még markánsabb feladatokat kaphatna az állománygyarapítás és -megőrzés terén (pl. amely össze is hangolja, racionalizálja is a hálózat gyarapítását, továbbá a kiadók felé egységes hálózati megrendelőként lép fel; amely a jószerevével párhuzamos feldolgozó munkát ésszerűsíti a számítástechnika eszköztára alapján; amelyhez nyomda- és kötetzet tartozik stb.). Egy ilyen KESZ persze már nem lenne a hálózati egységek elkülönült partnere, még kevésbé „főnökpót-lék”, egy ilyen KESZ már lehetne a hálózat közös vállalkozása, tevékenységi irányának megszabását a közös és manifeszt érdek diktálhatná. A kezdeti KESZ-konceptió – úgy látom – mintha megállt volna, vagy a gyakorlat térítette a mai helyzetet részben más útra.

A mai gyakorlat új elemeket, új dokumentumtípusokat von be a hálózati terjeszkedésbe a kompakt lemezektől a számítógépes játéklemezeken keresztül a videokazettáig. Ezeket egyes vállalkozó kedvű kerületi főkönyvtárak honosították meg, de igazi elterjedése már a KESZ-re alapított szolgáltatásra épült. Ezek a dokumentumok mindenképpen hozzátartoznak egy modern nyilvános könyvtár állományához. 1989-ben hat könyvtár foglalkozott videokazettákkal, 1990-ben már harminc kölcsönözte őket, 1991 végére pedig 61. 1990 végén nyolc kerületben összesen mintegy ötezer, a KESZ központi állományában pedig több mint négyezer videokazetta volt. 1991 végén pedig már 10,5 ezer,

illetve 15 ezer volt az érvényes szám (vagyis utóbbi számára egy év alatt hatezer darabot vásároltak – melynek hasznosítására majd visszatérünk).

A gyarapításra fordított keret a KESZ-ben 1990-ről 1991-re 6,4 M Ft-ról 20,1 M-ra nőtt (437%), miközben a teljes hálózat a 22 kerületben 21,5 M-ról 30,7 M-ra emelkedett (42%), a központi könyvtárban pedig 4,7 M Ft-ról 6,6 M Ft-ra (41%). Nyilvánvaló ebből, hogy itt nem egyszerűen gyarapítási, hanem intézménypolitikai döntés áll a háttérben.

A hálózati gyarapításról még nagy vonalakban bár, de mindenképpen érdemes megemlíteni, hogy egyre több helyen saját speciális gyűjtemények formálódnak a cigányságra vonatkozó tematikus profiltól a művészeti dokumentumok másolatáig (artotéka). Szűkös keretek közt ugyan, de a kerületi felelősök szeretnek versenyezni, jó szakmai meglepetéseket szerezni olvasónak, kollégának s egyszerűen maguknak is. Mindenütt szép, igényes állományrészek vannak a legfontosabb tájékoztató művekből, enciklopédiáktól és lexikonoktól bibliográfiákig, átfogó tudományos és művészeti szintézisekig. Néha már az a látogató benyomása, hogy – kis túlzással – e gyűjteményrészek túlzottan is a gondozó-gyarapító könyvtáros szívéhez nőttek: talán-talán a szűkös elhelyezés, az egyre bonyolultabbá váló gyarapítás-feldolgozás, az egyre újuló olvasói rohamok közepette a könyvtáros itt vél menedéket lelteni, itt látja a legigazibb értékeket, s félti is, nagyon félti... Jobb lenne tán (tovább)karcsusítani ezt a csak helyben használható tájékoztató gyűjteményt, különösen azokban a kisebb könyvtárakban, ahol éppen csak valami kicsi hely van az olvasó leültetésére. Adhatná a könyvtáros e szívéhez nőtt értékeket a jobb olvasóinak. Aki pedig megbízhatóan és igényesen szeretne olvasótermi búvárkodáshoz lehetőséget kapni, azt küldhetné a kis gyűjtemény a nagyobbhoz, hisz éppen ez a hálózat előnye.

A fővárosi nyilvános könyvtárhálózat *központja* a hálózat legnagyobb gyűjteménye, s alapfunkcióit tekintve több mint egy közművelődési könyvtár. Korábban – a két világháború közt, de a negyvenes-ötvenes években is – „tudományos gyűjteménynek” nevezték, s az utóbbi évtized könyvtári statisztikája is a tudományos, illetve szakkönyvtárak körében adott róla számot. Magam hajlok annak a véleménynek az elfogadására, hogy a mai követelményeknek megfelelő gyűjte-

ményű nagyvárosi központi gyűjtemény általánosságban egyre inkább ötvözi a korábban inkább csak tudományos, illetve inkább tisztán közművelődési funkciójú könyvtárak jellemzőit. Olyan gyűjteményt képvisel, amely igényességével, bizonyos speciális területeken vállalt plusz funkciókkal inkább felfelé nyit, a minőség és igényesség képviselőjét vállalja az olvasói szükségletek kielégítésében.

Az FSZEK központi könyvtára az összes fontos könyvtárstatisztikai paraméter alapján az ország legnagyobb gyűjteményei sorába tartozik. Az első tízbe. Más mint a nemzeti könyvtár, más mint az Akadémia központi könyvtára, vagy az Országos Műszaki Könyvtár, de Budapestnek az ország szellemi életében betöltött helye alapján a könyvtár Budapest Gyűjteménye, továbbá széles sávban érvényesülő – szociológiai gravitású – társadalomtudományi profilja és rendkívül igényes zenei gyűjteménye alapján feltétlenül hordoz tudományos könyvtári jegyeket. Fontos igazságot fogalmaz meg a központi könyvtár alapfunkcióiról készült koncepció *Papp István* főigazgató-helyettes tollából, mondván: „Nem látszik termékenynek az a megközelítés, amely a szakirodalmi és közművelődési funkciót egymással szemben kívánja kijátszani... Inkább abból az alapállásból kell kiindulni, hogy két, egymással szervesen összefüggő, egymást erősítő és kiegészítő funkcióról van szó...” Fontos még az az érvelés is, amely a szociológiát azon társadalomtudományi diszciplínák közé sorolja, amelyek „szélesebb, tehát művelődési-tájékoztatási igényekkel jelentkező használói körre is számíthatnak.” Magam hozzátenném a következőt: Budapest nem csupán minden ötödik magyar állampolgár életének színtere, de hatalmas szellemi és irányítási potenciál birtokosa is.

Ennek alapján megfontolandónak vélek egy olyan megközelítést, amely szerint a legfontosabb társadalmi kérdések kezeléséhez a főváros központi könyvtára szélesebb spektrumban kíván dokumentumbázissal és információs szolgáltatásokkal szolgálni: a legátfogóbb társadalmi kérdésektől a városépítésre és helyismeretre vonatkozóig. Tehát úgy megőrizni az eddigi gyűjteményi hagyományokat és szolgáltatásokat, hogy egyben új összefüggésbe állítani őket egy valós funkcionális értelmezés alapján.

A központi könyvtár az országos tudományos célú köteleespéldány elosztás keretében viszonylag széles területen részesedik: kapja a teljes társadalom- és humántudományi anyagot (kivéve a közgazdaságtant, pedagógiát, statisztikát), könyvet és folyóiratot egyaránt, s emellett még a térképeket és plakátokat is (összesen évente mintegy 7–8000 dokumentum legalább 1 M Ft értékben). Vannak eredmények a nemzetközi kiadványcserében, bár a kényszerű takarékoság következtében a könyvtár kevesebb kiadványt tud megjelentetni s ez szűkíti lehetőségeit.

Meghatározó jelentőségű tehát a vétel keretében beszerezhető dokumentumok mennyisége és minősége. A nyolcvanas évek közepén a központi könyvtár még évente több mint nyolcezer könyvvel gyarapította gyűjteményét, ma ez a szám hatezer alá süllyedt a drasztikus áremelkedés következtében. 1986-ban egy belföldi könyv átlagára 99,- Ft volt, 1988-ban 131,- Ft, 1990-ben már 200,- Ft, s az 1991-es évben 441,- Ft. Tehát ezen utolsó egy évben 121% inflációt kellett elszenvedni, öt év alatt pedig négy és félszeresére ugrottak az árak. Még nehezebb a helyzet a folyóiratok terén. Köztudomású, hogy a legújabb tudományos eredmények 1–2 év múltán kerülnek a vezető szakfolyóiratokba, s csak 5–6 év múltán jelennek meg könyv alakjában, s ezért minden magára adó könyvtár szerte a világon igyekszik kurrens folyóiratállományát növelni. Az igény több ezer folyóiratot célozna meg. Ezzel szemben a központi könyvtár a kilencvenes években kettőszáz külföldi folyóiratot tud járatni. Elsőrendű érdek lenne, hogy

e téren változás következzen be: a könyvtár a nyolcvanas évek közepén még az első tíz hazai folyóiratállományú könyvtár körébe tartozott, mára ennek csak emléke maradt meg.

Az egyetemek mai fejlesztési reményeket ébresztő – Világbank hitelével számoló – időszakában a leghatározottabban fel kell vetni mind az univerzitások, mind a művelődési kormányzat felé, hogy a központi könyvtár ma az ország egyik legnagyobb „egyetemi könyvtára” (is), ezért indokolt bevonni a fejlesztési elképzelések kidolgozásába és megvalósításába egyaránt. A megbecsültséget egyébként jelzi több külföldi alapítvány (Volkswagen stb.) részéről kapott szíves támogató. A könyvtár állománygyarapítási keretén belül kialakult arányok érvényesülnek: kb. 55% a nagy („általános”) gyűjteményé, 10–10% a Budapest, illetve a zenei gyűjteményé s végül 25% körüli a szociológiáé. A kétszáz külföldi folyóiratból minden második sorolható ezen utóbbi érdekkörébe.

A gyarapítási pénzhiány nem csupán a folyó feladatokat bénítja, szegényíti – már az is elég indok volna a változtatáshoz –, de hovatovább pótolhatatlan veszteségeket is okoz, például az új információhordozók elmaradásával (Budapest gyűjtemény számára a fővárosi tévé-programok gyűjtése). Azt is egyértelműen fel kell vetni, hogy amennyiben belátható időn belül napirendre kerülhet egy komoly alapterületű új központi könyvtár építése, már a *döntés pillanatától pótlólagos eszközöket kell biztosítani az új épületben kialakítandó teljeskörű és szabadpolcos hozzáférhető állomány létrehozása érdekében* (követve például Hannover város példáját, ahol erre a célra öt éven keresztül igen jelentős összegeket biztosítottak). A hálózat számára hasonlóképpen érdemi támogatás-emelés szükséges, hogy mielőbb újra elérhető lehessen az évi 200 ezer dokumentum beszerzése. Azután ott sem szabad megállni. Kétmillió ember művelődése a tét, ez nem múlhat évi 20–30 millió Ft támogatáson. *(Folytatjuk)*

Sonnevend Péter

Könyvtári kulturális napok Jász-Nagykun-Szolnok megyében

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Jász-Nagykun-Szolnok megyei szervezete a hét programsorozatának összeállításakor kettős célt tűzött maga elé: egyrészt olvasóinak is bizonyítani a könyvtárakban (azaz a könyvtárakban!) rejlő lehetőségeket, felvillantani egy – az eddigieknél – közvetlenebb és ezért hatékonyabb olvasó-könyvtáros közötti viszony lehetőségét és igényét. Másrészt megpróbálni feltárni a megyében – különösen Szolnok város környezetében – azokat az intézményeket, cégeket, magánszemélyeket, akik szimpatizálnak valamiképp a könyvtárakkal, s ezt hajlandók is a köz tudomására hozni bármilyen formában.

Rendezvényeinkkel olvasói rétegeket igyekeztünk megnyerni. Szignifikánsan talán nem elkülöníthető csoportok ezek, de ha kevéssé körvonalazottan is, igenis léteznek az „olvasótáboron” belül. A kiszemelt rétegek a következők voltak: az önmagában is a szivárvány minden színében játszó középiskolás korosztály, a vállalkozók, az iskolák nevelőtestületeinek tagjai, a nyugdíjasok.

Programunkban ennek értelmében szerepelt egy egész napos rendezvény „A business az biznisz” címmel, melyet a Magánvállalkozásokat Fejlesztő Központ irányításával és szervezésében rendeztünk meg, s mely igen széles tömegeket

vonzott a könyvtárba: olyanokat is, akik eddig még sosem lépték át az épület küszöbét. A szervezők a sikeres vállalkozásról szóló videoprogramjuk országos bemutatójára – a kifejlesztő amerikai cég témafelelősének jelenlétében – alapvetően két foglalkozási ág képviselőit várták: az iskolák pedagógusait, valamint a vállalkozókat. A lehetséges terjesztőket és a valós felvevőpiacot. E rendezvény megszervezése közben tanulságos tapasztalatokat szerezhettünk a reklám, a propaganda, a „PR” profi szintű működéséről is.

Magyarországon ma még nincs központi keretek között folyó szervezett vállalkozói képzés, s ez erősen hátráltatja a gyors átmenetet a piacgazdaságba. E videoprogram, amelynek kidolgozása három évig tartott, arra hivatott, hogy a most még hiányzó, legfontosabb ismereteket pótolja. *G. Todd Jagerson* – a program Magyarországra jött menedzsere – szerint fő céljuk a legszükségesebb tudnivalókat a vállalkozók számára elérhetővé és érthetővé tenni. A kifejezetten magyarországi felhasználók igényei szerint készült tananyag a magyar viszonyokra épül, onnan veszi a példákat. A két bemutató során alkalmunk volt a házigazda teendői mellett beszélgetni is a meghívottakkal. A délelőtti csoportban, melynek az iskolák képviselői voltak a résztvevői, több ismerősre is akadtunk: az olvasótáborunkat nagy számban alkotó pedagógusok közül többen elismerőleg szóltak a könyvtár ezirányú „nyitásáról”, s rendkívül elégedettek voltak a rendezvénnyel. A délutáni résztvevők között kevesebb ismerősre akadtunk, ők is inkább a művelődésügy munkatársai voltak, a többség a könyvtártól viszonylag távol álló középvállalkozó.

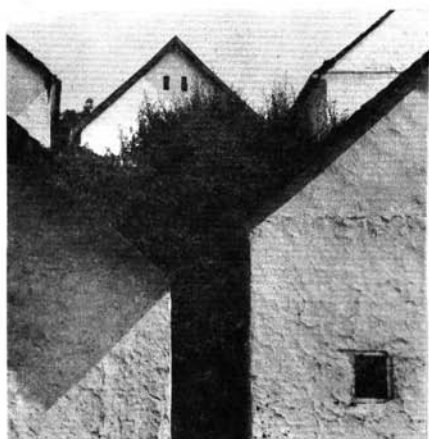
Úgy érezzük, e program megrendezésével mind a Magánvállalkozásokat Fejlesztő Központ Alapítvány, mind pedig a könyvtárunk jól járt: a Központ kulturált, színvonalas körülmények között mutathatta be a nagyközönség számára a programcsomagokat, s a helyszín megválasztásával talán a széles réteg vonzása is könnyebbé vált; intézményünk pedig sikerélményként könyvelhette el egy újfajta program adaptálását könyvtári keretek közé s azt, hogy ezáltal újabb és újabb potenciális könyvtárhasználónk lett. (A két bemutatón közel kétszázan vettek részt, kb. 70 százalékuk eddig nem használta a könyvtárunkat.)

Talán mondanunk sem kell, hogy az igényes technikai felszerelés megteremtése nem kis nehézséget okozott az ezért felelős kollégáinak, hiszen a könyvtárak jó része pillanatnyilag még nincs felkészülve ilyen irányú technikai háttérrel.

A középiskolásoknak szánt rendhagyó foglalkozások és egyéb rendezvények sorából kiemelkedett a „Lyukasóra”, amelyet a közkedvelt tévéműsor mintájára szerveztünk. A közismert szereplőkön kívül – *Mészöly Dezső* irodalomtörténész, *Mácsai Pál* színész – az „ad hoc” csapatot alkotta még *Varga Domokos*, aki a műsor kapcsán útnak indított folyóirat főszerkesztője. Mindhárman sokat tettek azért, hogy a találkozó rendkívül jó, közvetlen hangulatban, jókedvűen folyjék le, a hatalmas szakmai tudás rokonszenves példáját nyújtva a szépre, jóra éhezett, lelkes társaságnak.

Reméljük, hogy csak a véletlenek szerencsétlen egybeesése okozta azt, hogy „túlságosan is családias” légkörben zajlott le a helyi kétnyelvű gimnázium diákjainak angol nyelvű szépirodalmi estje, melynek anyagát a könyvtár idegen nyelvű gyűjteményéből állították össze, zenei betétekkel fűszerezve a műsort. Ezek mellett a héten színházi előadás, a rendezővel az alternatív színházról folytatott beszélgetés, a „Szemtanú” c. folyóirat irányításával megrendezett rendhagyó történelemóra és ankét alkotta a vázát a középiskolások, illetve a tanárok számára szánt rendezvények sorozatának. (Sajnos, olyan is akadt, amely nem nyerte el maradéktalanul az érdeklődők tetszését.)

Nagy-nagy sikert aratott viszont a mindenkinek szánt, egész napos „nyílt nap”, amelynek keretében díszbe öltözött a könyvtár és a könyvtáros is. Koránt-

sem április 1-jei tréfából megvendégtük az aznap betévedő, gyanútlan olvasókat. Sütemény, pogácsa, tea, kávé került a „böngészőnek” használt asztalra, s feltáruktak az eleddig titoknak számító „színpal mögötti” rejtkehelyek is. Többen örömmel éltek a felkínált lehetőséggel. Volt, aki hosszasan beszélgetett az igazgatóval, más a barátját citálta át, mondván: „Ezt neked is látnod kell”, a buszon középiskolások csacsogták felszabadultan, hogy nem is sejtették, milyen titkokat és tartalékokat rejt ez a könyvtár. S volt, akinek talán féltve őrzött titkunkat fedhettük fel, megmutatva nekik a raktári labirintust, azaz azt, miért kell időnként túlságosan is sokat várnia a kért könyvre. E napon remélhetőleg, tényleg tele volt velünk a város, s talán a megye több településén is ugyanez történt.

A programsorozat elindítójának szánt Fórum a szükséges és tágabb értelemben vett szakmának szólt. Könyvtárosok, könyvtárvezetők, kulturális szakemberek, a megye és a város legfelső vezetése beszélgetett arról, hogy „Haladunk vagy maradunk” – az országban, a városban, a kistélepülésen a kulturális élet területén. A beszélgetés vendége volt *Szente Ferenc*, az OSZK főigazgató-helyettese, a KMK igazgatója, *Nagy Ferenc* könyvtárigazgató Budakeszről, *Boros Lajos*, a J-N-Sz megyei közgyűlés elnöke, *Várhegyi Attila*, Szolnok megyei jogú város polgármestere, valamint a megye Koordinációs és Területfejlesztési Irodájának képviselője. S bár több könyvtáros érdeklődésére számítottunk, a vita így is izgalmas, tényfeltáró s időnként igen elgondolkodtató volt.

Szente Ferenc szenvedélyes hangú „imával” vezette be a beszélgetést, melyben természetesen a könyvtárak kultúra-, művelődésmegőrző szerepéről s annak fontosságáról szólt. A megyei közgyűlés elnökének tényekre támaszkodó beszámolója senkinek sem okozott meglepetést: a „derekunkon” érezzük a „megszórtott nadrágszíj” perspektívát, s e téren nem is igen kaptunk biztató szót. Korrekt, nyílt és tárgyilagos hozzászólásával városunk polgármestere mindenesetre meggyőzött bennünket arról, hogy időnként „sziszifuszinak” tűnő munkánkra is szükség van. Mégha nem állhatta meg, hogy a programfüzetben idézett egzisztencialista filozófust említve talán túlságosan is éterivé emelje biztatónak ugyan igazán nem mondható, de mégis, tisztességes hozzáállása miatt elfogadható gondolatait a könyvtárak, a kultúra perspektívájáról. Abban bízunk, hogy a Megyei Önkormányzat berkeiben működő Terület- és Infra-

struktúrafejlesztési Iroda képviselőjének hozzászólása majd igencsak felkorbácsolja a kedélyeket, de nem így történt. Az előadó sajnos nem tudta feledtetni sokunk kudarcát a telefonvonalakért s egyéb infrastruktúráért folytatott harcban, így a többség kellő szkepticizmussal reagált a megjegyzésekre. Nem így Nagy Ferenc, budakeszi könyvtárigazgató gyakorlatias előadására. Ekkor – a kissé fáradtnak tűnő társaság – új erőre kapott, s fellelkesülve kérdezősködtek különösen a kisebb települések közművelődési könyvtárainak és a szakkönyvtáraknak jelenlévő munkatársai. Ki aprócska, de bosszantó számítógéphálózatokkal kapcsolatos problémájának azonnali orvoslását várta, ki a helyi önkormányzattal vívott csatájáról számolt be, ki a pénzügyi feltételek olyannyira siralmas voltát bizonygatta. Ekkorra már eltűnt az előadók és a hallgatóság közötti különbség, s meghitt – ámbár időnként szenvedélyeket is felkorbácsoló – beszélgetés alakult ki. S ez már messze túlmutatott a könyvtárakon is: általánosabb, a kultúrát szélesebb értelemben érintő problémák is felszínre kerültek, mint például az az ókorba visszanyúló kérdés, hogy melyik művelődési ág az „értékesebb” és miért. A hivatalos zárszót még további egy-két-háromoldalú tárgyalások követték, melyek már kifejezetten a könyvtári (könyvtáros?) élet gyakorlati kérdéseire támaszkodtak.

A rendezvénysorozat „csattanójának”, csúcspontjának szántuk az április 2-i Jótekonysági Könyvtárosbált. Közel nyolcvan könyvtáros és könyvtártámogató jött el, hogy befizetett belépőjével is támogassa a kistelepülések könyvtárait. (E célt hirdettük meg ugyanis a bálon befolyt összeg felhasználására.) A hét fináléját a „bálapaságra” felkért *Papp István*, az MKE főtítkára nyitotta meg s bizvást mondhatjuk: aki akarta, jól érezhette magát a szabadabb légkörben, s talán olykor munkavacsorának beillő beszélgetések is zajlottak...

A sok-sok tanulság s az ismétlés igénye együtt munkálkodik most bennünk. Hisszük, ez az egy hét némileg felkavarta az időnként fojtogató „kulturális állóvizet”, sőt, ha csak rövid ideig is, mi néhányszor forrásvizet is ihattunk.

Feltett szándékunk, hogy a „könyvtári hét”-ből hagyományt teremtsünk, legyen a könyvtárak, könyvtárosok, olvasók közös ünnepe országszerte e hét! Az ötlet nem a miénk: finn könyvtároskollégáktól loptuk... Bár őszintén szólva, a mi „hetünk” igazi magyar könyvtári hét lett, a helyi vélt-valós igényekhez igazítva. A rendezvénysorozat egyik külföldi vendége, a finn *Annikki Saarinen*, a riimäki városi könyvtár igazgatója meg is jegyezte: „Neki ez még jobban tetszik, mint az eredeti”.

Egyre messzebbre távolodva a zsúfolt hét közvetlen hatásától, bizton állíthatjuk: egy ehhez hasonló, koncentrált rendezvénysorozat alkalmas arra, hogy kellő figyelemmel, a helyi médiumok segítségével központba állítsa a könyvtárakat az egyes településeken. A megfelelően „felizgatott” sajtó, tévé, rádió, a könyvtárakban, az iskolákban, a társművelődési intézményekben végzett át gondolt propaganda felkelti az érdeklődést a régi és a lehetséges új olvasókban, s valóban nagyobb intenzitással fordulnak a könyvtárak felé. Remélhetőleg ennek hatása a látogatottság növekedésében érzékelhető lesz. A fő kérdés, hogy legalább alapjaiban meg tudja-e őrizni a könyvtár az iránta megnyilvánuló fokozott „érdeklődést” a hétköznapok során is, s főleg, hogy mi magunk meg tudunk-e felelni a kihívásnak: annak, hogy egy közvetlenebb, személyesebb olvasó-könyvtáros viszony kialakítása érdekében tettük mindezt. (Többek között...)

Az viszont már most is lemérhető, milyen változásokat okoz egy-egy fokozott intenzitást igénylő programsorozat egy kollektíván belül. Mindazokat elismerés illeti, akik valamilyen részébe bekapcsolódtak e rendezvényeknek... s mindazokat, akik ezalatt a szolgálatban, váltás nélkül „állták a sarat”. (Egy dolog

azonban tanulságként megmaradt: a Könyvtári Napok nem alkalmasak a már generációkon át öröklődött, személyes ellentmondások és félreértések eltüntetésére. Legalábbis még most nem...)

Mindenki belekóstolhatott viszont akár a szolgálatban, akár a rendezvényeken a felfokozott izgalmat okozó sikerélmény mámorító érzésébe. S ez, a mostanság oly sok bosszúságot és csalódást rejtő szakma elhívatott munkásai számára mindenféleképpen a sors különös ajándékaként értékelhető. S reméljük, most ismét beigazolódik Hardy híres mondása: „... néha a kezdők látnak legtovább”.

Monok Ildikó

Országos közművelődési konferencia Hódmezővásárhelyen

Amint arról a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* hírt adott, *Olvasás és személyiségfejlesztés* címmel 1993. április 5–7-én országos közművelődési konferenciára került sor Hódmezővásárhelyen a Magyar Könyvtáros Egyesület Gyermekkönyvtáros Szekciója, a Magyar Olvasástársaság és a Németh László Városi Könyvtár, Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata, az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központja, a Csongrád Megyei Könyvtárosok Egyesülete, a Németh László Társaság és a Magyar Kárpátalja Baráti Társaság rendezésében.

Hódmezővásárhely polgármestere, *dr. Rapcsák András* köszöntötte 5-én a konferencia résztvevőit, majd *Nagy Attila*, a Magyar Olvasástársaság elnöke mondott megnyitót.

A konferencia első előadójaként *dr. Monostori Imre* a hódmezővásárhelyi könyvtár névadójának, *Németh László*nak léleknevelő gondolatairól beszélt. Szólt a nagy író emberközeli morálfilozófiájáról, protestanizmusáról, melynek egyik legnagyobb vívmánya a közvetlen kapcsolat Isten és ember között. Németh Lászlónál a vallásosság nemcsak az egyes ember magánügye, hanem javító, társadalomformáló erejénél fogva közügy. A lelkek forradalmának és a társadalom radikális átalakulásának együtt kell létrejönnie. Az íróhoz nagyon közel áll a zászlómotívum: az élet egy zászló, amit egy belső hangra fel kell tűznünk. Prózaí műveit az üdvösségharc tartja egységben. Az emberi nemesség nem rákényszerített magaviselet, hanem életérzés.

Komáromi Gabriella a kortárs gyermek- és ifjúsági próza jelenségeire hívta fel a figyelmet. A gyermekirodalmi élet jelenségeit a két világháború közötti helyzettel vonta párhuzamba. A felfutott mennyiség minőségi romlást eredményezett, lezajlott egy nemzedékváltás, a fordítások száma növekedett. A hetvenes években a gyermekirodalomban egy antiautoriter hullám jelentkezett, mely a nyolcvanas évektől elcsendesedőben van, de megingatott tematikai motívumokat, szentenciákat. Kitágult a gyermekkönyvek tematikája. Mint Komáromi Gabriella rámutatott, az utóbbi időben nagyon kevés gyermekekhez szóló magyar irodalmi kiadvány látott napvilágot. Hozzászólásában *Pápayné Kemenczey Judit* rávilágított a kommunikációképtelenségre a gyermek- és ifjúsági irodalomban, főként a kiskamasz esetében. *Rigó Béla* a publikációs lehetőségek és az eltűnt mechanizmusok helyében még ki nem alakult újak hiányáról szólt. Véleménye szerint az antiautoriter folyamat feltűnése a gyermekirodalomban kétlépcsős mozzanat, főként a költészetben jelentkezett. Megjelenik témaként a szó-

vetségi gyermek-felnőtt viszony a hierarchikus helyett. Az igazán értékes külföldi gyermekirodalom késlekedése közegünkben adódik.

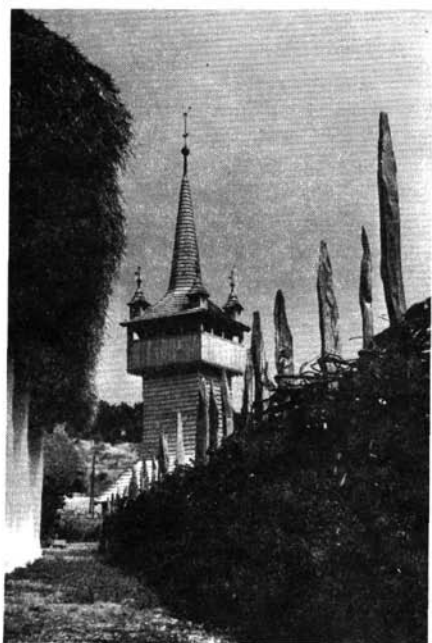
A szépirodalom, a költői szöveg nevelési lehetőségeit *H. Tóth István* mutatta be a Toldi tanításának problematikája kapcsán. Rámutatott az értelmezés szabadságának fontosságára, a mű személyiségalkotó szerepére. Központi kérdése, hogy az irodalomtanítás műértő olvasókat nevel-e. A tanár fontos feladata, hogy igényes, alkotó, a szépirodalom értésére képes olvasót neveljen. Fontos ehhez a műfaji ismeretek biztonságos alkalmazása, a szerkezet tüzetes vizsgálata, valamint a konkrét olvasatok absztrahálása.

Csirikné dr. Czachesz Erzsébet az olvasástanítás problémájáról szólt. Előadásában egy európai fiatalok körében végzett szocializációs és személyiségvizsgálat magyar vonatkozásait ismertette. A Csongrád megyében készült reprezentatív vizsgálat alanyai általános iskolát éppen befejezett, illetve 16–17 éves középiskolás és szakmunkástanulók voltak. A felmérést készítőket azt kutatták, hogyan viszonyulnak ezeknek a fiataloknak olvasási, interpretálási szokásai szocializációs mintáikhoz, személyiségfejlődésükhöz. 10 típust különítettek el a szövegelemzés útján készült tesztek kiértékelése során. Néhány jellemző típus: cselekményközpontú értelmezés, cselekvésből kiinduló interpretáció. Ez az értelmezés a legnagyobb arányú (lányoknál 75%, fiúknál 59%); tisztán irodalmi interpretálás (lányok 2,4%, fiúk 0,3%); cselekményleírás (lányoknál 3,6%, fiúknál 4,4%). Bizonyos visszafejlődés tapasztalható az irodalomértés színvonalában: a 14 évesekhez képest a 17 éveseknél több a cselekményleírás, a mű elutasítása (5% fiú és lány). Különösen nagy ebben a típusban a szakmunkástanulók aránya, mintegy 13%. Sokan minden interpretáló megjegyzés nélkül utasították el a szépirodalmi szöveget; 16% teljesen félreértelmezte. Az elutasító fiatalok közül jövőképükben sokan nem látnak perspektívát; mások félreértették a művet (lányok 9%, fiúk 13%). Az elutasítás és félreértés némileg csökken a korrallal.

A vizsgálat készítői mérték a dekódolás, az olvasástechnika fejlettségét is, faktuális információ-visszakereséssel a műből, s megállapították, hogy a vizsgált tanulók 10%-ának problematikus a szövegértése.

Nagy Attila az iskola olvasásra ösztönző szerepéről szólt. Kifejtette, a társadalom egésze az, ami olvasat felnőttet és gyereket. Nincs direkt összefüggés az olvasástanítás és az olvasás között: a társadalmi összefüggések, pedagógusminták a perdöntőek. Hatalmas az család olvasási szokásainak, házi könyvtárának befolyásoló szerepe: a tanulmányi eredmények a család könyvvállományának számával korrelálnak. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a magyar gyerekek alulértékelik olvasni tudásukat, Magyarországon az olvasáskészség jobb a felmérések adatai alapján, mint az előre becsült. Nagy Attila megemlített egy finn példát is: itt a televízióban bemutatott angol nyelvű filmeket szinkronizálás helyett feliratozzák, így a tévénéző gyerekek akaratlanul is rákényszerülnek az olvasásra, az idegen nyelv tanulására.

Arnóczky Mária a Zsolnai programmal kapcsolatos személyes tapasztalatait osztotta meg a résztvevőkkel. *Sáráné dr. Lukátsy Sarolta* a gyerekek olvasási típusait általános olvasóterv-mintával illusztrálta, vázolta az alaphelyzetet (okaiival és veszélyeivel), melyet érdeklődéssel, könyvajánlással lehet magasabb befogadási szintre hozni, javítva az olvasás minőségét. E cél elérésében fontos befolyásoló tényező a gyerek és a felnőtt partnerkapcsolata, melyben az utóbbi a kezdeményező. Egy olvasóterv-minta előadásából: alaphelyzet: a csak meséskönyveket olvasó 4–5. osztályos gyerek. Veszélye: nem ismeri a valóságot – infantilizmus. Oka: félelem a kudarctól. Lehetséges átvezetés: meseregény, elbeszélések gyerekekről, Bölcs bagoly-sorozat ajánlása. Cél és aktivitás: össze-

függő történetek kisebb, majd nagyobb gyerekekről, vakációs történetek és élménybeszámolók.

Kis Ibolya gyermekkönyvtáros – a konferencia szervezésének lelke – *Ne itassuk azt a lovat, amelyik nem szomjas?* című eszmefuttatásában osztotta meg gondolatait a résztvevőkkel irodalomról, tanár és diák emberi kapcsolatáról. *Fogarassy Miklós* hozzászólásában a Tel Avivban lezajlott gyermekirodalom témájú konferenciára hívta fel a figyelmet.

Az előadások után az estét baráti találkozós és a Patka-banda remek zenéjével táncház zárta.

A konferencia következő napján első előadóként *Horváth Zsuzsanna* az IEA olvasásvizsgálat hazai eredményeit ismertette. Szépirodalmi és ismeretközlő szövegekből (például egy gyógyszer használati utasítása) készített zártvégű teszttel végezték az olvasás teljesítményére, a szövegértésre irányuló felmérést. A vizsgálat értékelési filozófiája szerint az adott ország civilizációs körülményeihez (egy főre jutó sajtótermékek, gazdasági viszonyok, kis súllyal született csecsemők száma) viszonyították a teljesítményt. Az eredmények a várhatóknál jobbak voltak: a nemzetközi rangsorban a 17. helyet foglalták el a magyar fiatalok, a 10–14 éves korosztály pedig a 7. helyet. Az olvasás teljesítménye szövegtípusonként differenciálódott, a 9 éveseknél például a dokumentum típusú szövegek értése volt a jobb. Sajnos a vizsgált tanulók 15–20%-a ténylegesen nem tudja funkcionálisan használni az olvasást. Az olvasás hatékonyságában szerepet játszik a könyves környezet: a házi könyvtár kézikönyvei, az iskolai könyvtár, de a televízió nézése is (két szélsőséges eset: ha a gyerek egyáltalán nem néz tévét, vagy ha napi 4–5 órán keresztül is leköti a készülék – mindkettő egyaránt rossz) – napi egy-másfél órás nézésidővel a gyermek használja, feldolgozza az adásokat, válogat közöttük. Sokszor mondjuk, tanulóinknak nincs

idejük az olvasásra, ám a gyerekeknél a jó olvasás kritériuma a nehézségek gyakorlása, élénk képzelet, fantázia, az olvasás szeretete, sok új szó megtanulása, házi feladatok megoldása, s csak a tizedik helyre szorult a „sok idő az olvasásra”. Az olvasás belső indíttatású szükséglete még kevéssé alakult ki ennél a korosztálynál.

Báthori Anna Zsuzsanna Hétszínvirág című, az 1991-es tankönyvpályázatra írt, gazdagon illusztrált olvasókönyvét mutatta be. *Dr. Tarnay Györgyi* szólt az iskolákban megvalósítandó plurális értékrendről; véleménye szerint a gyermekkönyvtáraknak a csupán kiszolgáló tevékenység mellett irányító szerepet is kell képviselnie. *Dr. Klein Sándor* és *Kiss Julianna* kooperációs képességfejlesztő és fantáziafejlesztő játékba vonta be a hallgatóságot. A személyiségfejlesztés fontos mozzanata az egymásfigyelés, együttműködés, melyet ezek a játékok remekül segítenek elsajátítani.

A konferencia résztvevői aztán a Figurina bábszínház rendhagyó bábjátékát élvezhették. A „bábok”, az életben naponta használt tárgyak, konyhai eszközök, varrodoboz „Csipkerózsika-kastély”, eleven lágú gyertya-mesehősök megragadják kicsik és nagyok fantáziáját egyaránt. Pedagógus, gyermekkönyvtáros, de akár szülő is sikerrel alkalmazhatja gyerekeknél. Ezt követően a hódmezővásárhelyi kisiskolások adták elő az *Óz*, a nagy varázsló című mesejátékot. *Fenyvesi Félix Lajos* helyi költő *Muzsikáló kristályerdő* című gyermekverskötét mutatta be.

Tóth Gyuláné napjaink gyermeklapjairól beszélt. Mint elmondta, a jelenleg megjelenő 23 lap jelentős részénél nem tisztázott, hogy melyik korosztályhoz szól, hiszen a 3–4 éveseknek egészen más az érdeklődési körük mint a 9 éveseknek. A forgalomban lévő lapok mozgalommentesek, kivéve a cserkészmozgalmat; szaporodtak a vallásos lapok. A gyermekújságok többségében probléma van az értékközvetítő szereppel, túlteng a könnyűzenei színes poszterek világa, sok a képregény, aránytalanul oszlanak meg a tudományágak, hiányoznak a társzművészetek. Alig-alig találni bennük könyvajánlást, programjavaslatokat. A gyermeklapok inkább csak kiszolgálják az átlagos igényeket, nem igénykeltőek. Az igazán tartalmas irodalmi gyermekfolyóiratok külső megjelenése kevésbé vonzó a fiatalok számára, mint a drága, divatos, ám csekély értékű lapoké.

Az egyik legszínvonalasabb irodalmi gyermeklapunk, a húsz éves *Kincskereső* olvasáskultúrában betöltött szerepéről *Simai Mihály* főszerkesztő szólt. *Pápayné Kemenczey Judit* a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Gyermekkönyvtáros Szekciójának elnöke zárta a konferenciát.

A második nap a városháza dísztermében a Marosvásárhelyről érkezett *Illyés Kinga* és *Hencz József* színvonalas előadóstjével végződött. Az utolsó nap programja a kardoskúti Fehér-tó természetvédelmi területre kínált kirándulást.

Az előadások gazdag anyagában minden résztvevő találhatott munkájában hasznosítható momentumokat. Véleményem szerint hiányzott viszont egy könyvtárlátogatás, esetleg egy gyermekkönyvtári foglalkozás megtekintése, megbeszélése. Egy-egy érdekfeszítő, gondolatébresztő előadást szívesen hallgattunk volna a kiszabott tizenöt percnél jóval tovább is. Ez a konferencia is a legjobb alkalom volt arra, hogy az ország minden területéről találkozzanak a hasonló érdeklődési körű, az olvasás szeretetét szívükön viselő pedagógusok, könyvtárosok, könyvkiadók és lapszerkesztők; megismerhessék egymás munkáját, átvegyenek hasznosítható, bevált módszereket, merítsenek egymás tudásából.

Költészet napi pályázat, 1993.

Az érdi Csuka Zoltán Városi Könyvtár Gyermekkönyvtára nagy örömmel vállalkozott az első országos költészet napi rajzpályázat megrendezésére. A városi, városkörnyéki versenyek immár 6 éve tartó folyamatos sikere bátorított bennünket az országos pályázat meghirdetésére. A vállalkozás minden várakozást felülmúlóan eredményes volt, hiszen összesen 1422 pályamű érkezett az ország minden tájáról, sőt az országhatáron túlról, Kolozsvárról is küldtek alkotásokat.

Méltó megünneplése lett ez a Költészet napjának, József Attila születésnapjának, hiszen valójában több ezer gyerek készített illusztrációt mai magyar költők verseihez. Sok iskolában helyi versenyt rendeztek, és csupán a legjobbakat küldték el az országos pályázatra. A rendezvény sikere a pályázatot figyelemmel kísérő, a lebonyolításba bekapcsolódó könyvtárosok, pedagógusok lelkesedésén múlt – köszönet ezért minden kollégának.

A rajzpályázat megrendezéséhez többen is hozzájárultak: a Művelődési és Köznevelési Minisztérium Közművelődési Pályázata, a Magyar Rajztanárok Országos Egyesülete, az Érdi Újság és az Érd Városáért Alapítvány. Köszönet az anyagi támogatásért! A zsűri tagjai a Magyar Rajztanárok Országos Egyesületének tagjai: *dr. Csóregh Éva, Környeiné Gere Zsuzsa* és *Szalay József* pedagógus képzőművészek voltak. Összesen 50 pályamű részesült díjazásban, a helyezetteknél túl 29 gyermekalkotás kapott dicséretet.

Az országos rajzpályázat eredménye a következő:

Fődíj: a Vándorserleg, amelyet a nyertes diák iskolája őrizhet két esztendeig, kicsinyített mását pedig a pályázó kapta: *Varga Ildikó* (10 éves) Nagykanizsa (Batthyány Lajos Gimnázium)

Béres Imre (13 éves), Kaposvár.
Weöres Sándor: Valse triste. Dicséret

1. *helyezett:* Barton Miklós (11 éves) Érd, Markó Zsolt (10 éves) Pakod, Pop Erika (12 éves) Kolozsvár.

2. *helyezett:* Horváth Orsolya (10 éves) Nagykanizsa, Pallag Péter (10 éves) Százhalombatta, Szalai Judit (14 éves) Érd, Tóth Andrea (12 éves) Nagykanizsa.

3. *helyezett:* Mikó Zsuzsa (9 éves) Kecel, Hortobágyi Kata (13 éves) Bonyhád, Lőrincz Beáta (10 éves) Kolozsvár, Csalló Bernadett (13 éves) Zalaegerszeg.

4. *helyezett:* Ábrahám Ivett (10 éves) Kisszállás, Nyitrai Hajnalka (13 éves) Monor, Sebők Mónika (12 éves) Diósd.

5. *helyezett:* Csibra Krisztina (14 éves) Érd, Jankovich Eszter (14 éves) Esztergom, Szabó Réka (13 éves) Bonyhád, Paule Tímea (11 éves) Érd, Markács Adrienn (10 éves) Nagykanizsa, Schrempp Elizabeth (12 éves) Kecel.

Az ünnepélyes eredményhirdetésre 1993. április 17-én, szombaton, 14 órakor került sor a Józszomszédság könyvtárában. A mintegy 100 főnyi vendéget városunk nevében *Szedlacsek Emília*, a Polgármesteri Hivatal munkatársa köszöntötte. Ezután került sor a díjak átadására. Nagy örömmel adtuk át a könyvjutalmak mellett a városunkban élő *Marcali Kiss József* Nagy Lászlóról, illetve József Attiláról készült linómetszetét is a pályázaton sikeresen szereplő gyerekeknek.

A zsűri három pedagógust részesített dicséretben lelkes és sikeres felkészítő munkájukért: *Kováts Ildikó*, Brassai Sámuel Líceum, Kolozsvár; *Antal Gáborné*, Eötvös József ÁMK, Diósd és *Stamler Lajos*, Batthyány Lajos Gimnázium, Nagykanizsa.

Mogyorósi Erika

A beilleszkedés konfliktusai

Jelentés a végekről

A *Könyvtáros*ban megpillantott pályázati kiírást olvasva megállapíthattam, hogy papírforma szerint minden feltételnek megfelelek. 1991. december 31-ig legalább 3 (12) éves könyvtárosi gyakorlatom van: könyvtárosi képesítésemet a főiskola magyar-könyvtár szakán 1980. dec. 31. után (1986-ban) szereztem. Mégis volt egy olyan határozott érzésem, hogy a pályázat meghirdetői nem egészen ilyen munkára gondoltak, amilyennek az enyém ígérkezik. Miért?

Mosolyt csalt arcomra a furcsa gondolat: *pályakezdő!!* Tizenkét éves könyvtárosi gyakorlattal öreg motorosnak érzem magam: kétségeim támadtak a szó szerkezet másik tagját illetően is: *könyvtáros?* Már ez sem igaz vegytisztán. Tanár-könyvtáros.

Könyvtáros-tanár. A sorrend eldöntése nem egyszerű kérdés. Hogy miért, arra talán választ ad dolgozatom.

Harminckilenc éves vagyok, tehát már életkoromat tekintve is nehéz magamat pályakezdőnek tekinteni. Lelkem mélyén mindig könyvtáros szerettem volna lenni, de – későn érő típus vagyok –, tettem egy-két, feleslegesnek nem tekinthető kitérőt, mielőtt 29 éves koromban, 1982-ben felvételemet kértem a nyíregyházi Besenyei György Tanárképző Főiskola magyar-könyvtáros szakára. Ekkor már két éve könyvtárosként dolgoztam a kiskőrösi Petőfi Sándor Városi Könyvtárban. Ekkor voltam igazán pályakezdő. Nehezítette dolgomat a végzettség hiánya, a több éves kiesés, amit az érettségi óta mással töltöttem

el, de óriási könnyebbséget jelentett, hogy ideális közösségben tehettem meg első lépéseimet a szakmában (a szakmát a szó legnemesebb értelmében, a hivatással egy szinten használom).

Egy kialakult, összetartó, szakmailag magasan képzett, nagy gyakorlattal rendelkező, munkáját hivatásként gyakorló közösségbe kerültem „új fiúnak”. Ez a közösség tévedhetetlenül szelektált: kivetette magából a nem közéjük valót, legyen az bármilyen „nagy tudású koponya”. De befogadta az elszántakat akkor is, ha tudásuk esetleg még csak ígéretként, csírájában volt jelen. Én pedig elszánt voltam. Abból indultam ki, hogy most ott vagyok, ahová mindig vágytam, azt csinálhatom, amit szeretek, olyan emberek vesznek körül, akiket tisztellek és még szerethetőek is; ezer jelét tapasztaltam, hogy ez az érzés kölcsönös: befogadtak. Teljesen természetesen következett mindebből – kiegészülve jellemvonásaim idevonatkozó

részével –, hogy hatalmas lendülettel vettem magam a munkába. Mindent tudni akartam, mindent a legjobban akartam csinálni, mindenhol ott akartam lenni, ahol a magyar könyvtárügy dolgait intézik – Nemes-csek Ernő státusában. Ez a hatalmas lendület elviselhetővé szelidült az évek folyamán: rájöttem, hogy mindent nem tudhatok, mert a *minden* egy ember számára átfoghatatlan; az olvasószolgálat elég lesz nekem. Sok helyre eljutottam, de mindenhová természetesen nem. Megmaradt az elszántságom abban, hogy amit csinállok, azt nagyon jól akartam csinálni. Szerencsém volt, hogy az időszak, amit a könyvtárban töltöttem, sikereszéria volt az intézménynek is. (Nem miattam, kisinas voltam évekig.) Mestereim szigorúak voltak, igényesek (magukkal is), hagytak önállóan tevékenykedni – akár kínlódni is egy-egy fogós kérdéssel –, nem telepedtek rám a tudásukkal, de segítettek, ha szükséges volt. Nem akkor, amikor kértem, mert arra hamar rájöttek, hogy nem igazán tudok kérni („nekem a kérés nagy szégyen”), pedig szükségem volt a segítségükre, s nemcsak szakmailag. A kollegiális kapcsolaton túl baráti, egymásra figyelő emberi kapcsolatok is épültek. Számomra ez akkor teljesen természetes volt. Csak amióta kikerültem belőle, jöttem rá, hogy milyen ritka kincs birtokosai voltunk.

1982-ig – tizenegy évvel az érettségi után – nekiveselkedtem a főiskolai felvételinek. Másik szaknak a magyart választottam, mivel ezt éreztem a legközelebbinek a szakmához, s a középiskolában is ezt szerettem a legjobban. Felvételt nyertem és ezzel kemény négy év vette kezdetét. A földrajzi távolság, ami Kiskőrös és Nyíregyháza között van, hogy konzultálni Szegedre, vizsgázni Nyíregyházára jártunk, töredék csupán. A könyvtárban napi 9 órát dolgoztam – de nem volt szokásunk az órát nézni –, óradóként is elhelyezkedtem, hogy taní-

tási gyakorlatot szerezzek, három fiamat neveltem egyedül. Erre jött hivatva három konzultációs nap és a vizsgaidőszakok. Sokan kétségbe vonják a levelező oktatás létjogosultságát, hatékonyságát – jogosan. Véleményem szerint speciálisan a könyvtár szakon nagyobb tudásúak a levelező tagozaton végzetek, a közben könyvtárosként dolgozó kollégák. Tapasztalatom szerint nekem rengeteget segített a tényleges szakmai gyakorlat, amit nem pótolhat néhány „hospitálás” a könyvtárban. A tananyag itt speciálisan olyan, amit tankönyvből nem lehet megtanulni, ha nincs mögötte mindennapos tevékenység. Vizsgáztam együtt nappalis hallgatókkal, és megrökönyödtem tájékozatlanságukon. Aztán rájöttem, hogy „tudásuk” tankönyvszagú, amit vizsga után gyorsan el is felejtenek. Számomra a kérdések olykor a mindennapi gyakorlat megkínlódva megválaszolt kérdései voltak, a tájékoztató apparátus állandóan használt eszköz. A témához tartozó kézikönyvek címeit a vizsgán lehunytt szemhéjamról olvastam le, ahová tudatom a naponta végigsimított polc könyveit vetítette. Akik a levelező oktatás eltörlését tervezik, talán nem ártana, ha tudnák ezt. A magyar szakkal már egészen más a helyzet: ott kínzóan hiányzott az idő az olvasásra, elmélyülésre, a napi találkozás a tanárral, amit a nappali képzés biztosíthat csak. A tanultak többségét jól tudom hasznosítani mindennapi gyakorlatomban. No persze terheltük az agyunkat fölösleges dolgokkal is: művelődéspolitikai, politikai gazdaságtan (szocializmus), munkásmozgalom-történet... stb. Ugyanakkor kínzóan hiányzik szemléletben és gyakorlatban a bővebb informatikai tudás, a számítógép használatának készsége. Mindent egybevéve úgy érzem, hogy a főiskola azt, aki komolyan vette, felkészítette vállalt feladatára.

1986-ban kiugrottam a rendből, és ismét pályakezdő lettem. Elhagytam

a könyvtárat és egy szakmunkásképző intézetben helyezkedtem el, mint iskolai könyvtáros és magyartanár. Erre a lépésre több okom volt: az óraadás folytán megszerettem a tanítást, úgy éreztem, hogy ezen a területen is lenne tennivalóm; az iskolai könyvtárossággal mégsem fordítottam háttal a szakmának; a könyvtárosok „legendás fizetésének” pont a dupláját kaptam, ami növekvő gyermekeim miatt volt fontos. Könyvtárosi munkámért járó keresményem miatt a maradás fiaim elleni véteknek, úri passzióknak minősült volna. Fontosnak tartom az ember életében a jókor megvalósult változást, pályamódosítást.

Könyvtáros-tanárként kezdtem, jelenleg félúton vagyok a tanár-könyvtárossá válás rögzös útján. A helyzet, amibe kerültem, merőben újnak bizonyult: szakmailag az eddigi részterület helyett (olvasószolgálat) mindent kellett csinálnom. Főnök lettem és beosztott, feldolgozó, tájékoztató, munkatervet írtam, könyvet rendeltem, bevételeztem, katalóguscédulákat gyártottam és raktam, beírtam a tanulókat, igyekeztem teljesíteni szerteágazó témájú kívánságaikat.

Olyan gárdába kerültem, ahol rajtam kívül nem volt könyvtáros szakember. Ha nem én lettem volna én, ez az ellenőrizhetetlenség rengeteg könnyebbséget jelenthetett volna. Elődeim jó része tipikus „iskolai könyvtáros” volt, a szó rosszul felfogott értelmében. Tapasztalatlan kezdő tanárok, akikre rá lehetett lőcsölni, de akik könyvtárral csak olvasóként találkoztak, munkájuk a jószándéktól nem lett szakszerű; fáradt, idegileg megrokkant idősök, akikre már nem akartak gyerekeket bízni „majd ellesz a könyvtárban”; a szocialista munkaerkölcs bizonyos szintjén állók, akik számára jó lehetőség volt, hogy a „könyvtárban nem kell csinálni semmit, lehet olvasgatni”.

Az előzmények folyamánya – Murphyval szólva – hiányzó kataló-

gus, csoportos leltárkönyv, rendezetlen nyilvántartások, szabályozatlan munka és nyitvatartás, öskóasz a polcokon, szedett-vedett állomány, amelyet nem terheltek tervszerű állománygyarapítás jelei. Egyéb jelek annál inkább: utalások a mindenkori „könyvtáros” szakjára (aránytalan-ság), az iskolaigazgató antikváriumlátogató passziójára, a Kossuth Könyvkiadó helyi terjesztőjének eredményességére, illetve a könyvtárossal való kapcsolatára..., tovább is van, mondjam még? A végeredmény adott: sorompóba álltam azért, hogy kivívjam helyem a nap alatt – amennyire képességeim engedik, könyvtárat csináljak ebből a könyvhalmazból. A részletek taglalása túlnőne ennek a dolgozatnak a keretein. Sokszor éreztem úgy, hogy elfogyott a levegőm, olykor szélmalomharc is gyengített, ütköztem (ütközöm) az értelmetlenség falába, engem sem kímél a gazdasági válság, de jelentem tisztelettel: élek, dolgozom, terveim vannak.

Az iskola könyvtára az intézet egészében elfoglalta az őt megillető helyet. A gyakorlati tennivalók mellett mondhatom, hogy talán ez volt a ne-

hezebb feladat. Elültetni a köztudatban, hogy a könyvtár létezik és rendelkezésükre áll. Várok gyereket és tanárt. Ha nem jönnek maguktól elébük megyek. Alkalmazom a gyengéd erőszak módszerét, de ha kell, ha ez segít, magamra haragítok mindenkit. Szakmailag megbízható alapot adott a városi könyvtárban szerzett gyakorlatom – bár kár lenne tagadni, hogy a kezdetekkor gyakran szaladtam „haza” tanácsért, segítségért vagy csak vigasztalásért, feltöltődni gyötörően hiányzó szeretetükkel. Elméletben a főiskolán megtanultak segítettek. Egyebekben pedig konok, makacs természetem, meggyőzhetetlen kérlelhetlenségem, ha a könyvtár ügyéről van szó.

Munkám elején furcsálló fejcsóválást váltott ki az, hogy a megbontott, hiányos könyvtári csomag láttán elmondtam, hogy soha többé nem veszek át ilyet. A kezdeti, könyvekkel szaladgáló csodabogárból a tantestület tagja lettem. Sikerült elérnem, hogy a könyvtári munkát kezdik munkának tekinteni. Egy könyvtári órai program keretében minden tanulónk legalább háromszor eljut szervezetten a könyvtárba (gyakorlatilag többször). Az elsősök ismerkednek, beiratkoznak (szigorúan önkéntes alapon). Nem tartom jónak a mechanikusan beírt teljes tanulólétszámot. A könyvtár kínálatával – könyv, zene, folyóiratok, tanulási segítség – igyekszem kedvet csinálni, beiratkozásra, visszatérésre bírni őket, de onnantól kezdve a tanulóra van bízva, hogyan dönt. Másodikban a kézikönyvek használatát próbálom tanítani játékos feladatokkal és a tanult szakmájukhoz kapcsolódó kérdésekkel. Így gyakorlati hasznát is felfedezhetik az olvasásnak. A harmadikosok már a katalógusokkal ismerkednek azért, hogy kikerülve az iskolából önállóan is elboldoguljanak más könyvtárakban. A csoportos foglalkozásokon kívül, azon felbátorodva, egyénileg is eljönnek. Évente 400–500 olvasóm van,

ami a teljes létszám 40–50%-a. Kollégáimat arra ösztönözöm, hogy minél gyakrabban adjanak olyan feladatokat, amelyek megoldásához a könyvtárban kell keresgélni. (Olykor sajnos a tanulók könnyebben meggyőzhetőek.) A szaktantermeket szakkönyvekkel láttam el, hogy az órai munkába is belopjam őket. A fogyatkozó anyagiakat igyekszem pótolni minden lehetséges módon: pályázom, koldulok szakszervezettől, diákmozgalomtól, szülőktől, pénzdíjas versengésekre nevezek be. Rosszul viselem, ha olvasóimnak azt kell mondanom, hogy nincs. Diákjaink, a szakmunkástanulók, közismerten nem tartoznak a népesség legtöbbször olvasó rétegei közé. Persze őket sem lehet homogén tömegként kezelni. Olvasottságuk, olvasói szokásaik nagy eltéréseket mutatnak. Az életében egyetlen könyvet el nem olvasó, funkcionális analfabétától a naponta olvasó, könyvtárban bennfentesként mozgó gyerekig széles a skála. (Sajnos az utóbbiból van kevesebb.) Beszédük, viselkedésük, kultúrájuk (kulturálatlanságuk), stílusuk, életszemléletük, értékrendjük inkább szomorúságot vált ki belőlem, mint haragot. Dühöt, de nem a gyerekek iránt. Hiszen nem ő tehet róla, hogy ez az ország ide jutott. Hogy jövőtlennek érezve magát, nem a tanulás lesz a legfontosabb. Hogy családi háttere olyan, amilyen. Hogy annak tartja a kultúrát, a kulturáltságot, amire az elmúlt évek züllesztették. Mindez persze nem jelenti azt, hogy beletörődöm, csak megértem. Megértem és tudomásul veszem, hogy ez az a pont, ahonnan vissza kell fordítani a folyamatot, és ebben a munkában megpróbálok megtalálni a rám szabott feladatot. Könyvtárosként és tanárként, vagy fordítva: egyre megy.

Nagy ajándéknak tartom a sorstól, hogy munkám egyben a szenvedélyem is. Ennél már csak az a nagyobb szerencse, hogy először voltam (maradtam) könyvtáros, utána kezdtem tanítani. Ideális sorrend. A fordított-

ját már ecseteltem dolgozatomban elején. Hogy miért tartom jónak így? A könyvtáros szívós emberfajta. Nincs elkényeztetve látványos szakmai sikerekkel (anyagiakkal sem). Munkája során megtanulja, hogy nem kap ingyen semmit. Csökkönyösen hirdeti a kultúra fontosságát, minden ellenkező híresztelés dacára. Finoman erőszakos, mert rá van kényszerítve. Hozzászólok, hogy az ügybe fektetett energia sok áttételen, s csak kis részben térül meg, és már annak is örülni tud. Ezért nincsenek teljesíthetetlen elvárásai, s azon igyekszik, hogy szakmája presztízsét legalább ő ne rontsa tovább. Ezért továbbtanul, rengeteget olvas, de körülményei megóvják az önteltségtől. Nincs hatalmi pozícióban, így ez nem okoz nála lelki torzulást. Tudja, hogy szolgálat, ezért meg sem fordul a fejében, hogy az olvasó fölé nőjön. (Még akkor sem, ha az történetesen szakmunkástanuló.) Munkáját csak folyamatos önképzéssel végezheti rendesen, ezért ez a tevékenység természetessé válik számára. Tudja, hogy az emberek jó része nemcsak olvasni jár be a könyvtárba, hanem mint az egyetlen helyre, ahol meghallgatják őket. Ezért megtanul értően hallgatni, mert nem kerül semmibe, és aránytalanul nagy örömet szerezhet vele, s közben fogékonyra válik az emberi gondok, problémák iránt. Hogy nem minden könyvtáros ilyen? Bizonyára. De az igazi ilyen, és nekem az a szerencse jutott osztályrészül, hogy sok ilyen ismerhetek. Aki ezt az iskolát járta ki, egészen másként viszonyul a tanítványaihoz is. Különösen, ha azok a legérzékenyebb korban vannak: kamaszok.

A könyvtárossá válás nehéz útján egy sor olyan ismeretet, készséget lehet elsajátítani, ami nem haszontalan a tanításban sem. Csak látszólag skizofrén helyzet, hogy az ember az iskolai könyvtárban szolgált, az órán pedig ő a főnök, tőle függ minden. A katedrán is szolgáltatni kell – meg-

győző erővel (amit csak szilárd tárgyi tudás adhat), de illő alázattal. Ahogy a könyvtárban legfontosabb az olvasó, az iskolában a tanuló. Hiszen érte van minden. Könyvtárosként építgetem azokat az emberi kapcsolatokat, csatornákat, amiken majd az órán a tudást szeretném közvetíteni. Az órán próbálom meg felkelteni azt az érdeklődést, amit majd a könyvtárban kiszolgálhatok. Számomra a legjobban kitalált párosítás ez így.

Szándékosan nem foglalkozom bővebben munkám tanítási oldalával, hiszen az más lapra tartozik, és nagyon megnövelné munkám terjedelmét. Elvásztatni azonban csak itt, a dolgozatban tudom a kettőt, mert mindennapi munkámban szervesen összetartoznak.

Annál is inkább, mert a pedagógus munkában igazán pályakezdőnek érzem magam, annak minden velejárójával. Amióta pedagógus közösségben élek, tanultam meg igazán értékelni elbocsátó közösségemet. Igazi barátaim azóta is a „rég”i könyvtáros kollégák, új közegemben nem találtam hozzájuk foghatót. Kezdetben nagyon elcsüggesztett ez a felismerés,

de azután győzött bennem az elpusztíthatatlan könyvtáros dac. Szívósan és csökönyösen nem akarom tudomásul venni, hogy itt nincs szükség közösségre, mert ez nem igaz. Sokat jelent számomra a viszonyom a tanulókkal-olvasókkal. Néha nagyon nehéz, de sok örömet is ad nekem. Úgy érzem, velük könnyebben megtalálom a hangot. Néha elfog a félelem, amikor teljes súlyával rámnehezedik a felelősség: formálódó életek vannak a kezünkben, mérhetetlenül sokat árthatunk, ha tévedünk.

Vajon van ember, aki biztos érezheti, hogy mindig mindent jól csinál? Gyakran nyomasztanak kétségek, de megnyugtat, hogy mostani munkámat is szeretném tőlem telhetően jól csinálni. Abban pedig csak reménykedhetek, hogy nem tévedek túl gyakran.

A pályázatra munkámat megírtam. Papírra vettem, ami enélkül is, régóta kikíváncozott belőlem. Egy amolyan „jelentés a végekről”.

Azt már szerencsére nem nekem kell eldöntennem, hogy kentaur beszámolómm ide tartozik-e, vagy sem.

Schiller Katalin

Iskolai könyvtáraink a 203/1986-os Fejlesztési Útmutató tükrében

Gondolatok 1993-ban

A jó és időben szerzett információ, a már már elkoptatott közhellyé emlegetett információs tudás, önálló tájékozódás képességének megszerzése soha nem volt annyira aktuális, mint megváltozott gazdasági életünkben, társadalmi viszonyaink között. A korábban elvont pedagógiai elvek ma egzisztenciális kérdéssé váltak. Hatékony információs és tanulási technikák nélkül létbizonytalanná válik a vállalkozó, a munkavállaló, az állampolgár, s az egyéni érdekeltségen túlmenően talán nem kell magyarázni mindennek társadalmi, nemzeti kihatásait, konzekvenciáit.

Mindennapi életünk, boldogulásunk nélkülözhetetlen feltételévé vált az információkhoz való hozzájutás. Az IFLA 1977-ben közreadott iskolai könyvtár-fejlesztési ajánlásainak bevezető sorai véresen komoly aktualitássá váltak: „... minden egyének szüksége van arra, hogy kifejlesszék azt a képességét, amelynek segítségével a rendelkezésre álló legjobb információkhoz hozzájuthasson és azokat fel is tudja használni. Amennyiben nem támogatjuk ezt a célkitűzést, maximálisan növeljük az állandóan táguló szakadékot azok között, akik hozzájuthatnak és akik nem képesek hozzáférni az információkhoz”.

Az iskolai könyvtári eszközprogram szükségességének indokaként fogalmazódott meg ez a gondolat – s ha így közelítjük meg az iskolai könyvtárak fejlesztését, akkor ez semmiképpen sem lehet az iskoláügy kiegészítő, marginális területe, hanem a közoktatás egyik alapvető kérdésévé, kihatásaiban fontos társadalmi, nemzeti ügygé kell válnia.

De itt egy másfajta kérdésről is szó van: köztudottan a magyar iskolák a 80-as évek második felében egyre növekvő önállósággal dönthetnek sorsukról. Maguk alakíthatják szerkezeti felépítésüket, sajátos képzési-pedagógiai arculatukat, sok helyen megélték a pedagógiai innováció, kísérletezés iránti kedv. Az önállóságra, felelősségteljes döntésekre pedig csak jól informált, naprakészen tájékozott nevelőtestület, pedagógus képes. (Gondoljunk a növekvő tantervi program kínálatra, a hirtelen bővülő tankönyvpiacra.) A megnövekedett, valós információs szükségletek tovább növelik a könyvtári dokumentumbázis, információs eszközök szerepét. Az iskola sajátos arculatához igazodó információs bázis és könyvtárhasználati kultúra megteremtése nélkülözhetetlenné válik. Többek között ez a felismerés fogalmazódott meg a készülő közoktatási törvény tervezetének azon cikkelyeiben, amelyek tanulói és nevelői jogon deklarálják az információhoz való hozzájutást. A tervezetnek a könyvtári ellátással kapcsolatos további megállapításai pedig arra engednek következtetni, hogy a törvényalkotók a „joggyakorlás” konkrét feltételeinek megteremtését is fontosnak tartják.

Valós szükségletek sürgetik tehát az iskolák könyvtári eszközrendszerének normalizálását. Ezzel összefüggésben ismételten aktuálissá válik a működőképes

könyvtári modell feltételbeli és funkcionális sajátosságainak felelevenítése és továbbgondolása, valamint ennek tükrében a könyvtári ellátás jelenlegi helyzetének értékelése.

Munkánkat megkönnyíti, hogy a magyar iskolaügy érvényes könyvtári normatívával rendelkezik, amelyet a szakminisztérium 1987 elején bocsátott közre és 203/1986-os Fejlesztési útmutató néven vált ismeretessé a szakmai körökben. E szabályozó a közoktatás feltételezhető szükségleteit, az előttünk járó, fejlett iskolai könyvtárakkal rendelkező országok tapasztalatait és természetesen a hazai könyvtári állapotokat figyelembe véve fogalmazta meg a korszerű iskolai könyvtári ellátás ismérveit és normatíváit. Mint a többi ilyen típusú dokumentum kb. 10–15 évre adott támpontokat az iskolák könyvtári ellátásának fokozatos javításához. Nem jogszabályról van szó, elfogadása *nem* kötelező érvényű, de a könyvtári ellátás iránt elkötelezett iskolavezetők, fenntartók fejlesztő munkáját megkönnyíthette, megkönnyítheti. Azokét, akik remélhetőleg nem a „voluntarista irányítási gyakorlat” megtestesülését látják benne, hanem az előttünk járó országok tapasztalataira kitékintő és a magyar iskolai könyvtárügy iránti felelős szakmai elkötelezettséget. Annál is inkább, mivel a nyugat-európai országok többsége évtizedek óta irányelvekkel szabályozza a területet (Nagy-Britannia 1977, 1989; Dánia 1977, USA 1988) és az IFLA által 1990-ben kiadott legújabb nemzetközi normatívát sem tekintette egyetlen ország sem iskolai könyvtárügyébe való nem kívánatos beavatkozásnak. Az igaz, hogy megfelelő pénzeszközök, gazdasági feltételek nélkül a normatíva valóra váltása eddig igen nehezen haladt, de egyrészt jó néhány intézményben segített az útmutató – tudomásunk szerint – a működés normalizálásában, másrészt egy szakmai ajánlás hitelességét, létjogosultságát talán inkább a tényleges szükségletekhez, mintsem a szűkre szabott lehetőségekhez kellene viszonyítani.

Milyen sanszai voltak a Fejlesztési útmutatónak a keletkezés idejében?

A 80-as évek elején készült könyvtári állapotrajzok kétségtelenül lehangolóak voltak: az általános iskolák 70–75%-a, a középfokú intézményeknek pedig 30–40%-a az 1971-es Iskolai könyvtári irányelvekhez képest is elmaradt, teljesen vagy részlegesen feltétel-hiányos könyvtári kondíciókkal rendelkezett. Komoly feszültségeket okozott, hogy ennek következtében a 70-es évek második felében „tantervesült” könyvtárismereti, -használati tananyag és követelmények iskoláink túlnyomó többségét teljesíthetetlen feladatok elé állították. Egy jellemző adat: az általános iskolai tantervek által előírt dokumentum- és könyvtárhasználati órák és könyvtárra épülő szaktárgyi órák jelentős hányadát (1981/82-ben 70 ezerből 29 ezret) az iskolai könyvtárak elégtelensége miatt közművelődési könyvtárban kellett megtartani. Az iskolai könyvtári szolgáltatások iránti igény tehát már ezekben az években is meghaladta azok tényleges teljesítőképességét. A közoktatási kormányzat – látva a problémákat – több ízben is vezetői értekezlet napirendjére tűzte az iskolai könyvtárak helyzetét, fejlesztési programját (1982, 1986, 1988). Messzemenően elismerték a javító szándékok szükségességét, de a javaslatok mellé rendelt anyagi eszközök nem voltak elegendőek a terület átfogó rendezéséhez. Gyakorlatilag az iskolafenntartók, iskolavezetés hatáskörébe került a feladat megoldása, akik – központi támogatás híján – anyagi erejüktől és szemléleti hozzáállásuktól függően kezelték az iskolai könyvtárak ügyét. Ebből adódott, hogy a 70-es években megindult széttartó fejlődés a 80-as években tovább folytatódott. A széthúzódó mezőnyben

jelentős eltérések mutatkoztak a megyék, települések, sőt az egyes iskolák között is a könyvtári működtetés feltételeinek alakulásában. Voltak olyan megyék, települések, ahol éveken keresztül átfogó rendezési-fejlesztési programot valósítottak meg a hálózati-módszertani-szakmai segítség megerősítésével, pályázati ösztönzőkkel, volt, ahol a közművelődési könyvtári hálózattal közösen értek el figyelemre méltó eredményeket. De – tapasztalataink szerint – ott tudtak maradandóan jó kondíciókat biztosítani, ahol a fenntartók, intézményvezetők, általuk a nevelőtestületek pontosan el tudták helyezni a könyvtári munkát az iskola pedagógiai összetevékenységében, ahol felismerték és elismerték a könyvtár nevelési szerepét, jelentőségét, ahol a nevelők napi pedagógiai munkájuk során igényelték, használták és használtatták a könyvtár szolgáltatait. Ahol tehát ezek a belső készítetések, igények fenntartói megértéssel, anyagi lehetőségekkel és külső szakmai ösztönzésekkel, segítséggel társultak, olykor egészen kiemelkedő teljesítmények születhettek. A könyvtári szolgáltatások iránt megnövekedett igények általában szorosan összefüggtek azzal, hogy a tanítás-tanulás folyamatában milyen hangsúlyokat kapott a tanulók önálló kutató munkája, az ismeretek újrafelfedezése, a problémahelyzetek felismerése, megoldása és a tanulókkal való differenciált bánásmód. De ugyanilyen korreláció állapítható meg – az IEA 1991-es vizsgálatai alapján bizonyítottan – az iskolai könyvtár minősége és a tanulók olvasási szokásai, teljesítménye között is (*Nagy Attila: Relatív javulás – abszolút romlással. = Könyvtári Levelező/Lap 1992. 12.*).

Ilyen pedagógiai légkörben a nevelők és a könyvtáros tanárok közös műhelymunkájával jó néhány intézmény be tudta mutatni az iskolai könyvtár alkalmazásának gyakorlati munkaformáit, módszereit. Tevékenységük nyomán az utóbbi 10–15 évben számos kitűnő elméleti didaktikai tanulmány, módszertani segédanyag, óraleírás kötet, feladatgyűjtemény, tankönyv látott napvilágot. Ezekben az években számos kitűnő könyvtárismereti tematika készült a különböző iskolatípusok részére és megjelentek az iskolai könyvtár használatára épülő tanítási órák didaktikai-módszertani megalapozását jelentő alpmunkák. Kétségtelen viszont, hogy ezeknek az előremutató, innovációs törekvéseknek az általános bevezetését, elterjesztését komolyan gátolták a túlméretezett, egyoldalúan maximalista tantervek, az egysíkú, főképpen verbális ismeretközvetítésre, tanulói reprodukálásra építő didaktikai-metodikai kultúra, a tanárjelöltek felkészítési hiányosságai stb., s ez természetesen visszahatott az iskolai könyvtárak állapotának stagnálására is.

Az ún. „előretolt helyőrségek” (nevezhetnénk iskolai könyvtári bázisoknak is) gyakorlati tapasztalataiból összegeződve mégis kikristályosodtak és konkrétan megfogalmazhatóvá váltak a hagyományoshoz képest újszerű szolgáltatásokra képes, korszerű könyvtári modell ismérvei, funkcionális, szolgáltatási sajátosságai, tükröződések feltételei, mechanizmusok; megszülethetett a 80-as évek magyar iskolai könyvtári normatívája.

Érdemes ezek után nagy vonalakban felidézni (és kiegészíteni) a 203/1986-os Fejlesztési útmutató által korszerűnek elfogadott iskolai könyvtári ellátás főbb jellemzőit:

– A korszerű iskolai könyvtár szakszerűen elhelyezett és feltárt gyűjteményre épülő sokoldalú szolgáltatásaival az adott oktatási, nevelési intézmény információs bázisaként, forrásközpontjaként működik. Az iskolában folyó tevékenység nélkülözhetetlen eszköze és oktatási terepnuma egyszersmind.

– Az iskolai könyvtár szerves és centrális része az iskolának és az ott folyó oktató-nevelő munkának. Magasfokú pedagógiai töltéssel és aktivitással központi helyet tölt be az intézmény olvasás- és könyvtárpedagógiai tevékenységében, közvetlenül maga is részt vesz a könyvtárismereti és -használati képzésben,

eszközeivel megalapozza a tanulók könyvtárhasználóvá nevelését. Lehetőséget ad a mindenkor legfejlettebb információs technikák megismertetésére és használatának elsajátítására.

– Az iskola tanulói és nevelői részére biztosítja a neveléshez-oktatáshoz szükséges ismerethordozókat, információkat. Gyűjtőköre kiterjed a nyomtatott, kéziratos, audiovizuális dokumentumokra, elektronikai eszközökre, rendelkezik a használatukhoz és az új dokumentumok előállításához szükséges technikai eszközökkel.

– Beépülve a hazai könyvtári/információs rendszerbe, képes arra, hogy fogadja és használóihoz transzmisszionálja annak szolgáltatásait.

– Végül az iskolai könyvtárnak egy olyan demokratikus találkozóhelyként (a német szakirodalomban Treffpunkt-ként emlegetett funkcióról van szó), fórumként is funkcionálnia kell, ahol a tanulók egymással és nevelőikkel is egyenrangú félként kommunikálhatnak, megvitathatják közéleti és egyéni problémáikat. A könyvtárnak ez a fajta szocializációs szerepe különösen fontos a társadalmi szempontból hátrányos helyzetű településeken, népességi körzetekben. Itt a könyvtár légköre, tevékenysége, kibővített szolgáltatásai bizonyos mértékben kompenzálhatják a megfelelő családi-művelődési-érzelmi háttér hiányából eredő hátrányokat.

E *funkciónak megfelelő szolgáltatások* is természetesen eltérnek a hagyományos (és sajnos ma is általános) iskolai könyvtári tevékenységektől:

– A heti alkalmi, néhány órás nyitva tartás és a *kölcsönzés helyébe a helybenhasználat dominanciája lép* kibővített – ideális esetben az iskola teljes működési idejére kiterjesztett – nyitva tartással és a használói terek megnövekedett arányával. Az iskolai könyvtár már nemcsak az oktatás nélkülözhetetlen eszköztára, hanem fontos oktatási helyszín, ahol az egyéni és csoportos önálló tanulásra, munkára, kutatásra gazdag lehetőség nyílik.

– Ahogy az iskolai könyvtárat történetileg az „iskola lelkének” szokták emlegetni, úgy a könyvtári szolgálat lelke a *tájékoztató szolgálat*. Ez pedig összefügg a referenzs gyűjtemény megnövekedett szerepével, a kézi- és segédkönyvek, bibliográfiai és információs adatbázisok, a feltárási apparátus nélkülözhetetlen és naprakész jelenlétével. Az iskolai könyvtárak lassacskán megindult számítógé-

pesítésével, a külső adatbázisok hozzáférhetőségével egyébként korlátlan lehetőségek nyíltak meg a könyvtári/információs környezet szolgáltatásainak bevonására.

– Egyre fontosabbá válik a pedagógusok alapvető pedagógiai szakirodalmi és információs igényeinek kielégítése, az adott iskolatípusra vonatkozó tantervi programokról, tankönyvekről, segédletekről való naprakész tájékoztatása és az OPÍR szolgáltatásainak megbízható közvetítése.

– A könyvtárban lehetőség nyílik a tanulók tanórai foglalkoztatására és a tanórán kívüli egyéb csoportos programok, szakkörök, rendezvények, vetélkedők stb. megtartására, valamint az oldott, kötetlen gondolatcserékre.

– Korlátozott mértékben, de megindult az iskolai könyvtárakban is a reprodukciós szolgáltatás, a különböző dokumentumok sokszorosításának, átjatszásának lehetősége, bizonyos mértékű gyártási, karbantartó funkciók ellátása. Az egyes iskolák anyagi lehetőségeinek koncentráltabb, hatékonyabb felhasználása érdekében egyébként célravezetőbbnek tűnik ezeknek a szolgáltatásoknak egy regionálisan működő, iskolaközi, központi ellátóhelyként működő műhelyben megteremtési a személyi, technikai feltételeit.

Az iskolai könyvtárak – fentiekben említett – kívánatos szolgáltatóképességét csupán az *ennek megfelelő működési feltételek mellett* lehet biztosítani. Az 1986-ban kiadott Fejlesztési útmutatóban megfogalmazott mértéktartó működési követelmények megvalósítása azonban – sajnálatos módon – az elmúlt öt esztendőben *sem* haladt a tervezettnél megfelelően. Iskolai könyvtáraink – néhány kedvező jel ellenére – ma is számos olyan egzisztenciális gonddal küszködnek, amelyek sokszor még a hagyományosnak tekinthető szolgáltatásokat is akadályozzák.

A szükséges anyagi feltételek és esetenként tapasztalható kedvezőtlen szemléleti hozzáállás leginkább az iskola szükségleteihez igazodó *személyi feltételek megteremtését akadályozza*. Pedig a szolgáltatóképesség legfőbb gátja ma is a szükségleteknek megfelelő (a Fejlesztési útmutatóban ajánlott), illetve azt megközelítő munkaidővel és szakmai képesítéssel rendelkező, teljesítőképes könyvtáros-tanárok és könyvtárkezelők hiánya. Az iskolai könyvtár működtetésével kapcsolatos rendellenességek továbbra is a személyi ellátottsággal kapcsolatban tapasztalhatók az iskolában. A szükségletekhez képest továbbra is kevés a főfoglalkozású könyvtárosok száma, arányuk nem változott számottevően az utóbbi években.

1. táblázat

A főfoglalkozású könyvtáros-tanárok száma iskolatípusonként

tanév	általános iskola	középfokú iskola	összesen
1981/82	308	387	695
1987/88	484	480	964
1991/92	576	480*	1056

* Az országos statisztika ebben az iskolatípusban nem mérte a könyvtáros-tanárok számát. Ezért változatlan értéknek vettük.

Az általános iskolában tapasztalható csekély mérvű javulás (öt év alatt 15%-ról 19%-ra emelkedett a főfoglalkozásúak száma) részben az 1986-1987-ben minisztériumi központi keretből odaítélt státusoknak (124 fő), részben a de-

mográfiai hullám levonulásával és az idegen nyelvoktatás változásai miatt felszabadult munkaerő iskolai könyvtári hasznosításának köszönhető. Utóbbi okokra vezethető vissza a könyvtárakban egyre általánosabbá váló ún. kettős munkakörű könyvtáros-tanárok alkalmazásának további elterjedése is. Általában országosan jó eredménynek számít az általános iskolák 30%-os főfoglalkozású könyvtárosi ellátottsága (Budapest, Csongrád, Hajdú-Bihar, Somogy, Vas megyék). Ám az örömben üröm, hogy néhány esetben a költségvetési megszorítások miatt megszüntették a könyvtárosi státusokat, arra hivatkozva, hogy a fenntartók csak a tanítási órák megtartásának bérfedezetét vállalják.

Nagymértékben kihatott az iskolai könyvtárak személyi ellátottságának alakulására az a tény is, hogy az elmúlt 15–20 évben nem jelent meg olyan alkalmazási jogszabály, amely egyértelműen és megnyugtató módon képes lett volna rendezni az iskolai könyvtárosok státusát, munkarendjét, a könyvtárosi munka megfelelő anyagi elismerését. A megjelent rendeletek (120/1981, 21/1987, 22/1987) általában csak utólagos jogi értelmezésekkel váltak használhatóvá, közvetlen hatásuk többnyire inkább zavarokat, sőt visszalépést jelentett a könyvtárosi alkalmazásban. A Fejlesztési útmutató pedig csak javaslatokat adhatott a kívánatos személyi ellátottsághoz. Elfogadása még akkor sem volt kötelező, amikor a 13/1986. (VIII. 1.) és a 15/1986. (VIII. 20.) sz. rendeletek a könyvtárosi létszámnormáknál a Fejlesztési útmutató személyi ajánlásaira hivatkoztak. A nagy elmaradás miatt az útmutató által 1995-ig javasolt fejlesztési léptéket (amely csak annyit kívánt elérni, hogy minden középfokú intézményben és 16, vagy ennél nagyobb tanulócsoporttal rendelkező általános iskolában főfoglalkozású könyvtáros működjék, a báziskönyvtárakban, gyakorló iskolákban és az ennél nagyobb intézményekben további egy vagy kettős munkakörű könyvtáros-tanárt, illetve könyvtárkezelőt alkalmazzanak) a hátralevő két-három évben valószínűleg nehéz lesz megvalósítani. Ez a követelmény egyébként alig volt több, mint az 1971-es Irányelvek személyi normatívája.

Az iskolai könyvtárak szolgáltató képességének minőségi javulása pedig továbbra is a főfoglalkozású könyvtáros-tanárok számának erőteljesebb ütemű emelésével érhető el. Működésük normalizálásához a jelenlegi státusok számát további 1600 könyvtáros-tanárral (általános iskolában 1200, középfokon 400) kellene megemelni, és hozzávetőleg 300–400 könyvtárkezelő vagy könyvtári asszisztens alkalmazására lenne szükség. S ha meggondoljuk, hogy ezekben az intézményekben milyen komoly potenciális pedagógiai értéket képvisel az évek során felhalmozódott dokumentumvagyon (tíz év alatt csak a könyvek kötet-száma 10 millióval, az évi gyarapítási ráfordítás pedig 45,4-ről 133 millióra emelkedett, az egyéb működési költségekről nem is beszélve), akkor ésszerűtlennek, gazdaságtalannak, rosszul értelmezett takarékoságnak kell megítélnünk a személyi fejlesztés visszafogottságát.

Hasonlóképpen aggasztó a könyvtáros-tanárok szakmai képzettségének helyzete. Becsült adataink szerint a pályán dolgozók kb. 30%-a rendelkezik felső- vagy középfokú könyvtárosi képzettséggel, pedagógiai képesítéssel. További probléma, hogy a könyvtárosok körében változatlanul jelentős mértékű a fluktuáció, a könyvtárosi munka jelenleg sem eléggé megbecsült, vonzó munkakör. Attól sem lesz népszerű a foglalkozás, ha az iskolavezetők alapfeladataiktól távolosodnak, olykor adminisztratív teendőikkel terhelik a könyvtáros-tanárt, elvonva ezzel őt szakmai munkájától.

Mínthogy egyszemélyes szolgálati helyről van szó az esetek túlnyomó többségében, igen nagy problémákat okozhat a megüresedő hely átgondolatlan betöltése, vagy az időlegesen távollévő könyvtárosok szakszerűtlen helyettesítése. Egy-

két éves gondatlan kezeléssel évtizedek szívós munkája mehet veszendőbe. Ebben a helyzetben különösen fontos szerepe van a szaktanácsadói, szakértői odafigyelésnek, perspektivikusan pedig a szakmailag megerősített szolgáltató intézmények hálózatgondozásának, központi könyvtári szolgáltatásainak. Am a 80-as években nagy erőfeszítések és anyagi áldozatok árán létrehozott, intézményes szakmai gondoskodás és a központi szolgáltatások továbbfejlesztése helyett, az elmúlt esztendőekben a már elért eredmények megőrzése is több megyében komoly gondokat okozott.

Az intézmények szükségleteinek megfelelő szolgáltatások érdemi könyvtárpedagógiai munka, könyvtárra alapozott olvasásfejlesztés csak ott bontakozhatott ki, ahol gondoskodni tudtak a *könyvtár önálló elhelyezéséről, kulturált berendezéséről, felszereléséről*.

Az általános iskolákban 1986/87-ben megkezdődött létszámcsökkenés 1994/95-ben éri el a mélypontot. Ebben az időszakban az iskolák jelentős hányadában csökkenő tanulólétszám következtében a könyvtárak ismét visszanyerték az eredetileg könyvtári rendeltetésű helyiségeket, másrészt több helyen lehetőség nyílt a felszabaduló terek könyvtári célú adaptációjára. A könyvtári terek bővítésével megnövelhették a használói férőhelyeket, megadva ezzel a nevelői és tanulói helybenhasználat mozgásterét, másrészt egyre több iskola valósította meg vagy tervezi az iskolában található különböző információhordozók könyvtári integrációját és használatát. Ha sikerül is teret nyerni a könyvtáraknak, nem mindig oldható meg – anyagi eszközök híján – e helyiségek célszerű és esztétikus berendezése, sokszor nagy nehézségek árán tudják csak megszerezni az alapvető technikai eszközöket. Az elhelyezési körülmények javulása ellenére, az általános iskolák fele ma is férőhelygondokkal küszködik vagy más rendeltetésű helyiségben korlátozottan hozzáférhető a könyvtár.

A 80-as évek közepéig Magyarországon gyakorlatilag nem létezett iskolai könyvtári építészeti, térszervezési, belső berendezési kultúra. Az újonnan létesített iskolákban a legjobb esetben is egy vagy két tantermet kapott a könyvtár és berendezése is általában – a polcozatot leszámítva – egy átlagtantermek leképezése volt. Először a 80-as évek második felében létesített, új középiskolákban (kb. 10–12 intézmény Budapesten, Szegeden, Veszprémben, Kecskeméten stb.) találkozhatunk kifejezetten könyvtári célra tervezett helyiségekkel. Ezek az új könyvtárak, átlagot messze meghaladó alapterületükkel, belső tereiosztásukkal megfelelnek a Fejlesztési útmutató építészeti, téralakítási követelményeinek. Tervezőik általában külföldi építészeti mintákat vettek alapul a forrásközpont modellű könyvtár hazai megvalósításához. Megoldásaikra az iskolán belüli centrális elhelyezés és a különböző információs funkciókat ellátó helyiségek (könyvtár, stúdió, nyelvi labor, számítógépes terem stb.) egymáshoz közelítő, tömbösített tervezése volt jellemző. A könyvtári terek alakításában jelentősen megnövelték a használói terek arányát, a használói férőhelyek számát, az egybefüggő könyvtári tér helyett pedig a különböző zaj- és mozgásszinttel járó könyvtári tevékenységeket helyileg is elkülönítették. Ezek az építészeti tapasztalatok megkönnyíthetik az új iskolák könyvtári tervezését, illetőleg a régi iskolaépületek tereinek célszerű könyvtári adaptációját. Más kérdés, hogy esetenként a korszerűen tervezett informatikai egységeket, tömböket nem mindig követte a személyi feltételek biztosítása és a belső munkaszervezet kialakítása.

A nem nyomtatott ismerethordozók lassú könyvtári beáramlása ellenére az iskolai könyvtárak gyűjteményére ma is a nyomtatott dokumentumok meghatározó jellege, sok helyen kizárólagos jelenléte jellemző. Ez azt jelenti, hogy az 1991-ben statisztikailag nyilvántartott 30 millió egységből álló könyvtári dokumentumvagyron 94%-a könyv, illetve folyóirat és csak 6%-a (azaz 1,89 millió

egység) a nem nyomtatott ismerethordozók száma. (Összehasonlításként a fejlett tőkés országokban ez az arány már évekkal ezelőtt 30–40% volt.) Feltételezhetően az iskolákban ennél sokkal tetemesebb a nem nyomtatott ismerethordozók mennyisége, de ezek szakleltári nyilvántartásban, feltáratlanul kerülnek felhasználásra, egy-egy szaktanár kizárólagos jogaként. Az így kezelt anyagokat a statisztika nem regisztrálja, így mennyiségükről, féleségükről nem lehet pontos képünk.

Az iskolai könyvtárak könyvre költhető pénze az utóbbi tíz éven belül abszolút értékben emelkedő tendenciát jelez (ld. 2. táblázat) a három iskolatípusban együttesen 1982-ben 45,4 millió Ft-ot, 1991-ben pedig ennek az összegnek háromszorosát, tehát 133,1 millió Ft-ot költöttek könyvgyarapodásra.

2. táblázat

Állománygyarapítás iskolatípusonként

év	általános iskola		középiscolák		szakmunkásképzők	
	forint	kötet	forint	kötet	forint	kötet
82/83	30 033 723	876 755	10 636 578	293 908	4 795 553	96 278
91/92	74 588 079	668 207	49 758 638	326 227	8 964 761	76 760

E keretek tényleges vásárlóértéke azonban évről-évre csökkent a könyvtárak jelentős mértékű emelkedése miatt. Számításunk szerint az Új Könyvek 1982-es kínálata alapján egy általános iskolába ajánlott könyv átlagára 46,- Ft, egy középiscolába javasolté 67,- Ft volt. 1991-ben ugyancsak az Új Könyvek általános iskolába megvételre javasolt könyv átlagára 268,- Ft, a középiscolába pedig 365,- Ft volt. A kívánatos választékot és többpéldányt is számolva egy általános iskolának 1982-ben 25 ezer Ft, egy középiscolának 45 ezer Ft, 1991-ben pedig 80 ezer forint lett volna az alapfokú és 180 ezer Ft lett volna a középfokú intézmények kívánatos évi beszerzési kerete. Ehhez képest 1991-ben egy általános iskola átlagos gyarapítási összege 24 ezer Ft, egy középiscoláé 87 ezer és egy szakmunkásképző intézeté 29 ezer Ft volt. Az általános iskolákban tehát háromszor, a középiscolákban pedig kétszer annyi költségvetésileg tervezhető anyagi forrásra lett volna szükség ahhoz, hogy a közismereti tárgyakhoz kapcsolódó legalapvetőbb kézi-, segédkönyveket, valamint munkaeszközként felhasználható anyagokat beszerezhessek az intézmények. Az iskolatípusonként számítható átlagértékek között legjobb helyzetben a gimnáziumi könyvtárak vannak, a szakképző intézményeknek azonban egyéb egzisztenciális problémáik mellett nehezebb lesz megteremteniük a szakmai oktatáshoz szükséges dokumentális feltételeket. Bonyolítja a helyzetet, hogy a gimnáziumok tömeges iskolaszervezeti váltása, a szakoktatási intézmények profilváltásai, bizonyos szaktárgyak megnövekedett dokumentumigénye (idegen nyelvek oktatása, történelem, közgazdaságtudomány tanítása stb.) miatt további gyarapítási forrásokat igényelnének az intézmények a kurrens beszerzési összegeken kívül. Ráadásul az iskolatípusonkénti átlagértékek mögött az intézmények szélső értékei egyre távolodva húzzák szét a mezőnyt. Feltételezhetően egyre kevesebb azoknak az iskoláknak a száma, amelyek meg tudják vásárolni a tevékenységükhöz legszükségesebb nyomtatott munkaeszközöket. Közben a családok fokozatos elszegényedése miatt a tanulók otthoni könyves háttere sem igen lehet számottevő (olykor még az ajánlott olvasmányok, sőt a tankönyvek beszerzése is nehezen vállalható terheket jelent).

A fejlett iskolai könyvtárakkal rendelkező országok gyakorlata szerint (Dánia, Nagy-Britannia, Finnország) általában a teljes iskolai költségvetés 1%-át költik nyomtatott dokumentumra. Ez az összeg nálunk az általános iskolában kb. 400,- Ft lenne. Számításunk szerint kb. ilyen nagyságrendű összegre lenne szükség a könyvek, időszaki kiadványok, nem nyomtatott dokumentumok együttes beszerzésére a szintentartáshoz. Jelenleg az általános iskolákban az egy tanulóra jutó kvóta 24 ezrelékét költik könyvek vásárlására.

További problémákat jelent az állománygyarapításban az a tény, hogy a jelzett összegnek a jelentősebb hányadát sem tudják az iskolák a célnak megfelelően felhasználni, mert egyre később dől el az intézmények költségvetése, s természetesen ebből a könyvtár részére felhasználható hányad. Gyakori még a részben vagy egészében évvégi pénzmaradványokból gyarapító iskola. Emiatt a könyvtár gyűjteményéből alapvető művek maradnak ki, mert a megjelenés idejében az anyagiak, később pedig a piac kínálata híján nem szerezhetők be.

A csökkenő értékű gyarapítási keretek miatt az eddigieknél is sokkal racionálisabb gyűjteményalakításra lenne szükség. A tudatos, folyamatos gyarapításra a megváltozott helyzetben is csak a Könyvtárellátó Vállalat segítségével vállalkozhatnak az iskolai könyvtárak. Ez még akkor is így van, ha az egyre gyarapodó kiadók, illetve az iskolákat érdeklő kiadói volumen felett a Könyvtárellátó sem tud teljes áttekintést vállalni. Ezért meglepő, hogy az iskolák évről évre kisebb számban (bár valamelyest emelkedő keretösszegre) kötnek szerződést a Könyvtárellátó Vállalattal. (ld. 3. táblázat!)

3. táblázat

A Könyvtárellátóval szerződő iskolák számának alakulása és a szerződések összege

1986:	általános iskola	1808	17 474 294,- Ft
	középiskola	546	8 983 700,- Ft
	szakmunkásképző	215	3 650 000,- Ft
1992:	ált. iskola	1302	26 000 000,- Ft
	középiskola	506	17 000 000,- Ft
	szakmunkásképző	183	6 000 000,- Ft

A szerződő általános iskolák ilyen mérvű csökkenése azt jelenti, hogy túlnyomó többségükben nemcsak az állománygyarapítás szakszerűsége, hanem a felhasználást biztosító feldolgozó munka elvégzése is kétségbe vonható, hiszen ebben az iskolatípusban leggyengébb a könyvtárak személyi ellátottsága is.

Az iskolák statisztikailag kimutatható gyarapítási összegének jelentős és egyre emelkedő hányada pályázati, alapítványi pénzforrásokból ered. Évente sok-sok millió Ft értékben kerül könyvanyag a SOROS, SABRE Alapítvány, a Pro Cultura Renovanda, a Közoktatásfejlesztési Alap és a helyi pályázati alapok révén. Jelentős kiegészítést jelent ez a lehetőség az egyre vékonyabban csörgendező, szűkös költségvetési források mellett, de gondos felhasználásuk megnöveli az iskolák, a könyvtáros felelősségét. Másrészt tudatosítani kellene, hogy az alkalmilag elnyerhető pályázati pénzek nem mentesíthetik a fenntartókat a dokumentális alapellátás anyagi fedezetének biztosításától.

Felhívánk a figyelmet arra, hogy a könyvellátásnál is sokkal elégtelenebb az iskolák folyóiratellátottsága. Csak helyi mérések állnak rendelkezésre, de ezekből következtetni lehet sajnos arra, hogy iskoláink túlnyomó többsége a költségvetési problémák miatt elsők között a folyóiratok előfizetéséről mondott le. Hiányoznak iskoláinkból a legfontosabb közéleti, művelődési, ismeretközlő, általános iskolákban a gyermeklapok, szakképző intézményekben pedig a szakmai profilnak megfelelő időszaki kiadványok. Társadalmi-gazdasági életünk igen gyors változásai miatt talán nem kell ennek a jelenségnek a negatív következményeit ecsetelni, amikor nemcsak a tanulóknak, hanem a pedagógusoknak is egyre inkább problémát okoz az alapvető, napi tájékozódáshoz szükséges sajtótermékek beszerzése.

A ténylegesen meglévő dokumentumvagyon felhasználását is nagymértékben korlátozza a gyűjtemények feltáratlansága, az iskolai könyvtári katalógusok részleges vagy teljes hiánya akadályozza a könyvtáros-tanár tájékoztató munkáját és természetesen a tanulók könyvtárhasználatra nevelése is megoldhatatlan követelménnyé válik. A könyvtárak elégtelen, személyi ellátottsága következtében az elmúlt évtizedben tovább gyarapodott a feldolgozási restancia. (Hosszú ideig az iskolai könyvtárak szakmai irányítása is bizonytalanul fogalmazta meg ezirányú követelményeit, nem látták a könyvtár-szakmai és a könyvtárpedagógiai munkálatok szoros, egymást feltételező összefüggéseit.) A feltáratlan állományok tehát ma is aktuális problémát jelentenek, és egyre nehezebb az elmaradásokat hagyományos feldolgozással pótolni. Érdemes lenne ezért megfontolni, hogy az iskolai könyvtárak terjedő számítógépesítésével párhuzamosan mintaadatbázis készítésével és eljuttatásával talán meg lehetne gyorsítani az állományok nagyobb részének feltárását. Az iskolák szűkös anyagi lehetőségei miatt azonban a mintaadatbázis általános körű elterjesztése csak komolyabb központi támogatással oldható meg. Egyébként a számítógép iskolai könyvtári alkalmazásának bevezetése könyvtártechnológiai jelentőségén túlmenően pedagógiai szempontból is fontos lépés lehetne azért, hogy az információkeresés korszerű technikájával is megismertethetné a tanulókat.

Az 1986-os Fejlesztési útmutató egyik alapvető és előremutató szándéka az volt, hogy modellálja, meggyorsítsa az iskolákban található különböző ismerethordozók egységes könyvtári gyűjteménnyé szervezését. Ennek a folyamatnak a meggyorsítására ma is szükség van, hiszen a nem nyomtatott dokumentumok többsége továbbra is a könyvtáron kívül, gazdasági ügyintézők nyilvántartásába leltározva, gyakorlatilag az iskola különböző helyiségeiben, ellenőrizhetetlenül és a nyomtatott dokumentumoktól elkülönülten kerülnek felhasználásra. Szakszerű raktározásukról, kezelésükről, feltárásukról, szolgáltatásukról nem gondoskodnak. Használatuk általában egy-egy szaktanár kizárólagos privilégiuma, így hatékony, tantárgyközi, a nyomtatott dokumentumokkal összehangolt alkalmazásuk megoldatlan. Ennek a folyamatnak a káros következményeire *Sallai István* már 1977-ben megjelent tanulmányában figyelmeztetett: „... ha a pénz felesleges és pazarló felhasználását el akarjuk kerülni, és a hatékonyságot egyben fokozni kívánjuk, egyesíteni kell a szétszórt gyűjteményszegleteket és forrásokat”. (A könyvtár, mint eszközközpont. = *Könyvtáros*, 1977. 4. sz.) Kétségtelen, hogy az egységes gyűjtemények létrehozását akadályozta az ehhez szükséges személyi, tárgyi feltételek hiánya, de szemléleti hiányosságok is közrejátszottak. Ezért is nagyra kell értékelnünk azokat az intézményeket, ahol a hazai viszonyok között először sikerült megvalósítani az ún. forrásközpont típusú könyvtári modellt. A Tánics Gimnázium, Báthory István Általános Iskola példáját nagyon lassan, érthetetlen óvatossággal követték a többiek, pedig tapasztalataikból jól látható módon beigazolódtak a kezdeményezések pedagógiai hozadékai. A 80-as években is mindössze néhány tucat oktatási intézményben valósult meg a gyűjteményi integráció különböző fokozata. Legutóbb az újonnan létesült középiskolákban jött létre az útmutatóban megfogalmazott modell legkiteljesedettebb feltételrendszere. Utóbbi intézményekben azonban nem önálló, egységes szervezetben, hanem több, egymás mellé rendelt szervezeti egység (könyvtár, stúdió, videótár) korrekt együttműködése keretében valósult meg a forrásközpont szolgáltatási rendszere (Veres Péter Gimnázium, Vetési Gimnázium, Berzsényi Dániel Gimnázium, Babits Mihály Gimnázium, Ady Endre Gimnázium stb.). A népesebb évfolyamok kivonulásával az általános iskolában is megindult a nem nyomtatott anyagok könyvtári integrálása. A felszabaduló helyek könyvtári hasznosításával egyre több iskolában kezdtek meg, illetve tervezik a nem nyomtatott anyagok nyilvántartásba vételét, szakszerű raktári elhelyezését, feltárását és a csoportos, egyéni használói helyek kialakítását, felszerelését.

*

Az előremutató mozgás is jelzi, hogy az európai iskolai könyvtári fejlődés irányába mutató fejlesztési normatíva szellemiségét elfogadták az iskolák, bár a korszerű könyvtári ellátás feltételrendszerét többségükben még ezután kell megteremteni. Önmagában az sem kevés, hogy minden megyében megtalálhatók, megmutathatók a 86-os normatíva konkrét megvalósulásai és pedagógiai szükségessége, létjogosultsága nem szorul magyarázatra. A megvalósítás mikéntje azonban annál több problémát vet fel. Ehhez újabb központi és helyi fenntartói erőforrásokra, támogatásra lesz szükség.

Dán Krisztina

Kéki Béla 1907–1993

Csak nemrégiben ünnepeltük 85. születésnapját, tisztelettel adózva életművének s együtt örülve vele, hogy teljes szellemi frissességben, még mindig új műveken dolgozva érhetette meg ezt a magas kort. A Magyar Könyvtárosok Egyesülete 1992. évi decemberi közgyűlésén *Horváth Tibor*, az MKE elnöke köszöntötte fel az egész magyar könyvtáros társadalom nevében, s ez év január 18-án vehette át a köztársasági elnöktől a Magyar Köztársasági Érdemrend Tiszti Keresztjét. Lapunk szerkesztősége egy hosszú életinterjúra készült vele, de ezt a szándékunkat a halál könyörtelenül áthúzta. A beszélgetésből fájdalmas emlékezés, az örömteli találkozásból végső búcsú lett. (Kéki Bélával készült korábbi interjú ld. a *Könyvtáros* 1977. évi decemberi, a róla szóló cikket a *Könyvtáros* 1987. évi ugyancsak decemberi számában.)

Vannak emberek, akik lélekben soha nem öregednek meg, akiknek szellemi frissessége fiatalokat meghazudtoló módon reagál az eseményekre, s akiknek emlékezete jobban és igazabban őrzi a múltat, mint könyvek tucatjai. *Kéki Béla* ilyen ember volt. Hosszú és változatos életútjáról úgy tudott mesélni, hogy hallgatói számára is megelevenedett a múlt, személyes ismerőssé váltak a történelmi alakok. „Amikor Teleki Pál 1940-ben eljött Kolozsvárra s összehívott néhányunkat, a város magyar szellemi életének reprezentánsait, megköszönte munkánkat és megkérdezte, milyen kívánságunk van a jövőre nézve” – most is fülemben cseng, ahogyan *Kéki Bélától* ezt a történetet hallottam. De ugyanilyen elevenen mesélt *Kós Károly*ról, s a két háború közötti Erdély sok neves írójáról, művészeről, politikusáról. Később ugyanígy mindent tudott a háború utáni Magyarország könyvtári világáról, emberekről és életpályákról, sorsfordító eseményekről és apró ügyekről egyaránt. *Kéki Béla* mindenre emlékezett s anekdotázó kedve bőven ontotta kincseit. Örök kár, hogy mindezt nem írta le, nem tartotta feljegyzésre érdemesnek. Ezernyi más dolog volt, amire hosszú élete során figyelnie kellett, amit le kellett és meg kellett írnia. Még 85 év sem elég, hogy mindenre jusson idő, különösen annak nem, akinek Erdélyben születve kellett vállalnia a kelet-közép-európai sorsot.

Kéki Béla élete Petrozsényből indult, 1907. december 30-án. Gyulafehérvári, majd marosvásárhelyi középiskolai évek után bölcsészeti tanulmányokat folytatott a pesti, majd a

kolozsvári egyetemen. Könyvtárosi pályája a kolozsvári piaristák ún. Lyceumi könyvtárában indult már harmadéves egyetemi hallgató korában. Később írásai révén bekapcsolódott a harmincas évek Erdélyének pezsgő szellemi életébe, számos napilapnak, folyóiratnak dolgozott. Fiatal éveinek zenei tanulmányait mint zenekritikus hasznosította. Írásaiban küzdött azért, hogy Bartók és Kodály zenéjét Erdélyben is befogadják. 1936-tól szerkesztője volt a *Pásztortűz* c. irodalmi folyóiratnak s később a *Hitel* c. folyóiratot is szerkesztette. 1940 őszétől a kolozsvári egyetemi könyvtár munkatársa lett – ez volt az az állás, amit annak idején *Teleki Páltól* kért. A hírlapírásnak azonban továbbra sem mondott búcsút: 1941-től a kolozsvári *Ellenzék* színi- és zenekritikusa volt.

A háború alatti évek tevékenységét meg-megszakította egy-egy katonai behívó, majd a hadifogság zárta le a pálya első szakaszát. A háború után Kéki Béla nem tért vissza Erdélybe, Budapesten maradt s csakhamar a Széchényi Könyvtár munkatársa lett. 1949-ben a könyvtár főigazgató-helyettesévé nevezték ki, s ezt a posztot töltötte be egészen 1952 júniusáig. Ekkor áthelyezéssel a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárába került, s innen vonult nyugdíjba 1968-ban mint a könyvtár igazgatóhelyettese.

Életpályájának ebben a második felében Kéki Béla több mint húsz éven át egyik meghatározó személyisége a hazai könyvtári életnek. Kiváló szervezőképességének, szakmai felkészültségének sokat köszönhet mindkét könyvtár. Ő létesített először folyóirat-olvasótermet 1949-ben a Széchényi Könyvtárban, tőle származik a nemzeti könyvtermés kétpéldányos gyűjtésének gondolata muzeális és használati sorozattal. Széchényi könyvtári működése során bővítette a könyvtár vasállványzatos raktártermeit, racionalizálta a raktári jelzetrendszert. A műegyetemi könyvtár-

ban korszerűsítette az olvasó- és tájékoztató-szolgálatot, bővítette a könyvtár gyűjtőkörét, nagy súlyt helyezett a folyóiratgyűjtemény kiegészítésére és feldolgozására. Mint az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács könyvtárépítési és rendezési szakbizottságának elnöke, számos szakvélemény kialakításában vett részt, többek között a nemzeti könyvtár várbeli elhelyezésével kapcsolatban is.

Gyakorlati munkája mellett Kéki Béla kiemelkedő oktató és kutató tevékenységet folytatott a könyvtártudomány történeti stúdiumaiban. Az ELTE Könyvtártudományi tanszékén és a Pedagógiai Főiskolán több éven át tanította az egyetemes és magyar könyv- és könyvtártörténetet. Később továbbképző és ismeretterjesztő előadások százain ismertette meg hallgatóit a művelődéstörténet e fontos szakterületeivel. Kiváló előadó volt, lebilincselően érdekes előadásai nagy népszerűségnek örvendtek. Könyvtári szaklapokban, évkönyvekben megjelent cikkeiben, tanulmányaiban is elsősorban a könyv- és könyvtártörténet foglalkoztatta. Nélkülözhetetlen kézikönyvvé vált munkája, *Az írás*

története, amely két magyar, két német és egy cseh kiadást ért meg. 1991-ben jelent meg magyar fordításban egy francia szerző, *Georges Jean* írástörténete, melyet Kéki Béla három új fejezettel bővített ki. Reményeink szerint még ebben az évben kézbe vehetjük *A latin nyomdabetű rajzának fejlődése Gutenberg óta c.* munkáját, amelynek kiadására a Miskolci Bölcsész Egyesület vállalkozott.

Kéki Béla írásaiban is az tükröződött, amit életében is a legtöbbször becsült: az igaz és világos gondolat, a szép stílus, az arányos szerkezet. Mint zenében, esztétikában és képzőművészetben jártas egyén, a leírt és a nyomtatott szóban is a szépséget a harmóniát a ritmust kereste. Ahogy sokak szemében az építészet megfogott zene, úgy volt az ő számára a tipográfia a dallam és a ritmika megtestesülése.

Kéki Béla lelkes közéleti ember volt, akinek szeretetreméltó egyénisége, kapcsolatteremtő képessége nagy szerepet játszott a könyvtáros szakma közösségi formáinak kialakításában. Az 1955-ben újjászerveződő Magyar Könyvtárosok Egyesületének (akkori nevén: Magyar Könyvtárosok Szabó

Ervin Körének) első titkára, majd hosszú időn keresztül elnökségi tagja volt. Ő volt megalapítója és első elnöke az MKE keretében működött Könyv- és Könyvtártörténeti Bizottságnak. Aktivitására jellemző, hogy a közelmúltban ott volt a Sallai István Társaság alapító tagjai között is.

Kéki Bélára, az emberre nehéz megindultság nélkül emlékezni. Nehéz, mert semmi sem állt tőle távolabb, mint a halál és az elmúlás gondolata. Szerette és élvezte az életet, tevékeny volt, eleven érdeklődésű és nyitott személyiség. Végtelen gonddal vigyázott arra, nehogy valakit megbántson, le nem írt és ki nem adott volna olyasmit, amit bárki is rossznéven vehetett volna. Nem harcos típus volt, kiegyenlíteni és békíteni vágyott, szeretni az embereket és derűssé tenni az életet.

Mint minden Erdélyből elszakadt embernek, Kéki Bélának is egy életen át viselt terhe volt ennek a meggyötört földnek minden gondja és öröme. Fiatalsága lendületét, sokoldalú tájékozottságának számos írását adta ennek a szellemi közösségnek s tőle távol is, mindig reá gondolt aggódó szeretettel. Családi kötelék, sok-sok barát és emlék kötötte a Királyhágón túli tájhoz, amelyet csak elhagyni lehet, elfeledni soha. Ahogy *Reményik Sándor* állt meg egyszer az Erdély kapujának nevezett Nagyváradon, így tűnődhetett ő is a költővel közös élményen:

„Itt állok hát ismét a Kapuban / Kapujának kettévált életemnek – / Nyugatra tengerlik a rónaság, / Keletre meredeznek a hegyek. / Egyik kezemet Kelet fogta meg, / Másik kezemet fogja napnyugat, / Annyi fájdalom s annyi szeretet / Kapaszkodik kétoldalról belém: / Nehéz, nehéz meglegelni az utat, / Kettészakadt világom közepén.”

Kéki Béla most a végső utat találta meg, amely a magyarországi és az erdélyi barátok szívébe vezet.

Somkuti Gabriella

Ülést tartott 1993. április 28-án a Szinyei József díj kuratóriuma a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Könyvtári Osztályán. Jelen voltak: dr. Somkuti Gabriella, az MKE, Berke Barnabásné, az OSZK, Varga G. Károlyné, a KKDSZ, Zalai Kovács Éva, a KIK, Balogh Mihály és Sóron László az MKM részéről. A kuratórium az ülésen a következőkben döntött: 1. Az elnöki tisztséget ebben az évben Zalai Kovács Éva látja el. 2. Az ülésre beérkezett kitüntetési javaslatok száma 18, amelyet a kuratórium megfelelőnek tartott, saját maga nem kívánt külön javaslatot tenni. 3. Az OSZK által előterjesztett Szinyei posztumusz díjat nem támogatják, ez az éves kereten belül lesz kiosztható. Ezt a díjat az örökösök fogják megkapni, pénzbeli juttatással. 4. Megállapodtak abban, hogy a javaslatok odaítélésénél kizáró ok nem lehet, hogy valaki kapott már Szabó Ervin díjat, de elsősorban azok kapják, akik még nem kaptak munkásságukért semmilyen elismerést. 5. Megállapodtak abban, hogy a következő ülés 1993. június 15-én lesz az MKM Könyvtári Osztályán.

Könyv és olvasás a közép-kelet-európai országokban. Az UNESCO és az Európa Tanács közös rendezésében a fenti témában került sor márciusban egy háromnapos konferenciára a romániai Sinaiában. A rendezvényen az érintett országok kulturális minisztériumainak könyvszakértőin kívül jelentős nyugat-európai szervezetek (pl. IBD stb.), valamint a könyvkiadók is képviseltették magukat.

A konferencia megnyitójaként Chandran Nair (UNESCO) az IBD (International Book Development

Ltd.) jelentésének alapján elkészített átfogó és részletes helyzetelemzése hangzott el a közép- és kelet-európai országok könyvkultúrájának jelenlegi állapotával, problémáival kapcsolatban. Előadásában rendkívül veszélyesnek ítélte meg azt a helyzetet, amelyben jelenleg a kulturális szférának működni kell, és a kulturális stratégiák újragondolását sürgette. Kiemelte többek között az oktatáspolitikát, a tankönyvkiadás, a könyvtári ellátás iránti kormányzati figyelem szükségességét.

Ezt követően az Európa Tanács szakértője, Jean Gattegno úr szólalt fel, s előadásában azt hangsúlyozta, hogy a könyvre mint a kultúra legdemokratikusabb eszközére kell tekinteni, és éppen ezért a kormányoknak fokozott figyelmet és megfelelő anyagi forrásokat kell a könyvkultúra fejlesztésére fordítani.

A Nemzetközi Kiadók Szövetségének főtitkára felajánlotta segítségét a könyvszakmai szervezetek számára és a kongresszusokon való részvételle (a legközelebbi megrendezését Budapesten tervezik) szólította fel a kiadókat.

Az egyes országok szakértői előadásaikban országaik sajátos problémáiról számoltak be, amelyben sok közös vonást lehetett megfigyelni, kezdve a privatizációs nehézségektől a tőkeszegénységen át a korábbi állami monopóliumon alapuló könyvkereskedelem összeomlásáig és a jelenlegi helyzetben tapasztalható anomáliáig.

A konferencia második része döntően a tankönyvkiadás, a gyerek-könyv és a könyvtári ellátás körülményeit taglalta. Az UNESCO és az Európa Tanács egyaránt szorgalmazni fogja ezen könyvszakmai területek felkarolását a kormányprogramokban.

Bár az egyes felszólalásokban román ill. moldáv részről politikai zöngek, felhangok is vegyültek, a konferencia a magyar résztvevők megítélése szerint eredményesen zajlott le, s a befejező szakaszban a könyvszakmával kapcsolatban ajánlásokat fogadtak el, amelyek kiemelik a könyvnek az információ-terjesztésben, a kultúrák és népek közti megértés elősegítésében, valamint a társadalmi átalakulásokban betöltött meghatározó szerepét. Felhívják az egyes országok politikusainak, döntéshozóinak figyelmét a könyv és az olvasás, s általában az írott kultúra védelmére, valamint javasolják a könyvkultúra fejlesztését szolgáló átfogó, egységes programok felkarolását, kidolgozását. A végső szöveg kinyomtatása után a közösen elfogadott ajánlásokat az UNESCO közvetlenül a kormányoknak küldi meg. (Hegyí Tamás)

FID hírek. A londoni Russel Hotel adott otthont annak az úttörő jellegű összejövetelnek, melynek házigazdája a British Library Kutatási és Fejlesztési Osztálya, a célja pedig egy új

FID-en belüli, „A minőség problémájával, kérdéseivel foglalkozó szakcsoport” elindítása volt.

A szemináriumon, a szervezőkön és a főbb előadókon kívül 14 ország húsz küldötte vett részt, főként európai országokból, de Japán, az USA és Dél-Afrika is képviseltette magát.

Az egyes küldöttek beszámolóit azt tükrözték, hogy az információs ágazatok a legtöbb országban még éppen csak a kezdetén vannak, hogy a minőséggel kapcsolatos problémákra szisztematikus úton megfelelő választ találjanak, annak ellenére, hogy – különösen Skandináviában, Németországban, Franciaországban, Hollandiában és az Egyesült Királyságban – sok, potenciálisan hasznos vizsgálat van folyamatban.

Tisztán megfigyelhető igény mutatkozik a minőségi menedzsment eljárások információs ágazatba történő bevezetésére, az ehhez szükséges összetevők azonosítására, mértékének meghatározására oly módon, hogy az előállítók, a szolgáltatás-közvetítők, a vezetés és a használók jogos igényei, elvárásai kielégíthetők legyenek.

A csoport tagjai *Alan Gilchrist* elnökletével, aki a párizsi székhelyű Információs Tanácsadók Európai Konzorciumának (GAVEL) az igazgatója, dolgoznak majd. A titkári teendőket pedig *John Brockman* látja el.

A csoport minden FID tag előtt nyitva áll, célja, hogy minél több országban központot hozzon létre, hogy ezáltal egy valóban hatékony, széleskörű hálózatot építsen ki. A csoport kezdetben két, már folyamatban lévő kutatási programba fog bekapcsolódni. Az egyik Norvégiában és Dániában indult el, a másik pedig az EUSIDIC, EUROLOG és a GAVEL konzorcium keretében, Európára terjed ki. A csoport következő egynapos szemináriumának megrendezését Tokióban tervezi, közvetlen a FID kongresszus előtt. (További információk: Mr. Alan Gilchrist, Alan Gilchrist and Partners and GAVEL, 38 Ship Street 0, Brighton BN1 1AB, England. Tel.: +44-273-720088. Fax: +44-273-203495.) (*Hegyi Tamás*)

A FID Gyors Hírek (... Stop Press) révén levélben közzétett legfrissebb információk a tagok naprakész, gyors tájékoztatását szolgálják, a szervezettel kapcsolatos eseményekről, változásokról. Úgy véljük, ezek a hírek a magyar könyvtáros társadalom érdeklődésére is számot tartanak.

A közlöny néhány, már hagyományosnak tekinthető vonását 1993-ban is meg fogja őrizni. Ilyen lesz többek között a FID NEWS (FID Hírek) rovat, mely elsősorban a változásokról, előrelépésekről ad tájékoztatást, a Calender (Naptár), mely a konferenciák, kiállítások s egyéb szakmai érdeklődésre számot tartó rendezvényekről, eseményekről közöl információkat, vagy a New Publications (Új kiadványok) rovat. Emellett azonban a lap 1993-ban számos újdonsággal is szolgál majd olvasóinak, az alábbi témakörökben: ipari információ, a környezeti információk elér-

hetősége, biztonsági és kockázati menedzsment, az információs szolgáltatások és a menedzsment helyzete a Karibi térségben, az információs szolgáltatások és a menedzsment helyzete Kelet-Európában, az információs szolgáltatások és a menedzsment helyzete Ázsiában, az információs marketing, oktatás és képzés, információpolitika. Az év második felében levelezési, valamint állásközvetítési rovat indítását is tervezik.

Változások a FID tagsági szerkezetében. Elfogadták az 1992 októberében a FID Tanács elé terjesztett, a tagsági szerkezet módosítására vonatkozó javaslatot. Az új tagsági szerkezet a következő: *Országos tagok* (National Members) – egy adott ország FID központja számára fenntartott kategória; *Nemzetközi tagok* (International Members) – információs tevékenységgel foglalkozó, abban érde-

kelt nemzetközi (nem) kormány szervezetek kategóriája; *Testületi tagok* (Corporate Members) – új kategória, melynek tagjai az állami (public) ill. a magán szférából kerülnek ki. A testületi tagok rendelkeznek némi előjoggal, így lehetőségük van a FID ügyeinek alakítására is; *Intézményi tagok* (Institutional members) – a korábbi évek hat különböző alkategóriáját olvasztották össze ebbe az egybe. Ez az új kategória több befolyást biztosít a szervezet irányításában és egyre több lehetőséget nyújt a szakmai tevékenységben való aktívabb részvételre is; *Egyéni tagok* (Personal Members) – a korábbi egyéni egyesületek, tagozatok (Personal Affiliates) elnevezést azért változtatták meg, hogy ezzel is hangsúlyozzák és erősítsék az egyéni tagság státusát, s remélhetőleg a személyes részvétel a szervezet programjaiban, tevékenységében erősödni fog mind országos, mind regionális és nemzetközi szinten; *Támogató tagok* (Sponsoring Members) – ez egy speciális, szavazati joggal nem rendelkező kategória, amely lehetővé teszi egyének, alapítványok, vállalatok, szövetségek és egyéb szer-

vezetek számára, hogy anyagi eszközökkel támogassák a FID tevékenységét.

Palinódia. Aki figyelemmel olvasta a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* – mondjuk – márciusi számának *Holmi* rovatát, nyilván eltűnődött rajta, ki is lehet vajon Zöldiné Kocsis Éva; aki olvasott már valamit valaha – márpedig szakmánkban ez szinte elherülhetetlen volt az utóbbi években – Horváth Ádámtól, csodálkozhatott, hogy vajh' ki legyen Horvát Ádám, aki oly remek, és „horváth”-os cikket írt a lap februári számába; de az sem lehetett teljesen nyugodt, aki az áprilisi lapszám tartalomjegyzéke alapján a Könyvmustrát kereste a hatvanharmadik oldalon – teljesen hiába. Az adatokat, hibákat, vétségeket – sajnos – hosszan sorolhatnánk még. Az okok sokfélék. *Zalainé Kovács Éva* nevét egy tudománypolitikai bizottsági jegyzőkönyvet másolva írtuk Zöldinének, nem is sejtve, hogy nem egy számunkra teljesen ismeretlen tudománymenedzserről, hanem a KIK mindenki számára oly kedves

Évjáról van szó. Horváth Ádám – nyilván sietségében – maga írta alá kéziratát az ominózus *h* nélkül. A Könyvmustrát az utolsó imprimatúra alkalmával emeltük ki a lapból és a tartalomjegyzékből, a nyomda azonban nem bírta követni iramunkat. Persze eszünk ágában sincs azt mondani, hogy a véghetetlen mennyiségű hiba, elírás, vétség mind külső, objektív okokra vezethető vissza. Ellenkezőleg. A legtöbb, sajnos, a mi hibánk. Főként az igen gyakori betűtévésztés. Rossz lelkiismerettel bár, de azzal szoktuk vigasztalni magunkat, hogy napilapjaink, még a legnépszerűbb is, egy-egy oldalán legalább anynyi hasonló hibával ékes, mint nálunk

egy-egy szám. Ez azonban se nem vigasz, se nem mentség. Az igazság az, hogy mindannyian igen rossz korrektúrázókat vagyunk. Szavakat olvasunk, szintagmákat és nem betűket. Nyilván meg kell tanulnunk ez utóbbit, más lehetőség nincsen. Meg fogjuk tanulni. Talán – reméljük – az áprilisi szám már jobb mint az előzők, a májusi még jobb lesz stb. Az biztos, hogy nagyon igyekszünk. Legyenek irántunk – kérjük – még egy kicsiny türelemmel. Biztos, hogy megjobbitjuk magunkat és a lapot is. Addig pedig utólag is, előre is mindenkitől bocsánatot kérünk. Szerzőktől, szereplőktől-emléttetektől, főként azonban minden olvasónktól.

Felhívás Gombocz ösztöndíjra

Az 1993/94. tanévre is meghirdeti a Magyar Könyvtárosok Egyesülete a Kent State University (Ohio, USA) Könyvtár- és információs tanszékére szóló ösztöndíjat, amely 2 szemeszterre, 10 hónapra szól. A pályázatot elnyert könyvtáros a tanszék 6. éves hallgatója lesz és az általa kiválasztott tárgyakat tanulja, valamint vizsgázik. A tárgyak kiválasztásakor lehetősége lesz arra is, hogy saját témakörében kutasson.

Az ösztöndíj már hosszú évek óta a *Fulbright ösztöndíjrendszer* része. 1992. januárjától Magyarországon is működik a Fulbright iroda, amelyen keresztül az elkövetkezendőkben pályázni lehet. A pályázatokat első fordulóban a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöksége, illetve tanácsa véleményezi, illetve javaslatot tesz a Fulbright bizottság felé.

A pályázat feltételei: felsőfokú könyvtáros vagy más egyetemi végzettség; min. 5 év könyvtárban eltöltött gyakorlat; munkahelyi ajánlás; pályázati terv a tanulmányozandó témáról, illetve későbbi hasznosításáról; angol nyelvvizsga (Fulbright követelmény lehet a TOEFEL-vizsga).

A pályázatokat a Magyar Könyvtárosok Egyesületének kell beküldeni 1993. augusztus 1-ig és az alábbiakat kell tartalmaznia: szakmai önéletrajz, tanulmányozandó téma, munkahelyi ajánlás, végzettséget és nyelvtudást igazoló okmányok másolata.

Az MKE által javasolt pályázó a továbbiakat a Fulbright irodán keresztül intézi majd.

Minden további kérdésben szívesen nyújt információt:

Bátonyi Viola, MKE nemzetközi titkár

Országos Széchényi Könyvtár, tel: 1556-967

Koltay Tibor, MEDINFO, tel.: 1384-533; 1384-133

Csonka Mária fotografiáiból

